

Voorwoord

Zoals ieder jaar brengt de Commissie Integraal Waterbeheer ook nu weer de voortgangsrapportage *Water in Beeld* uit, de nota die een overzicht geeft van de voortgang in het waterbeheer in Nederland in het afgelopen jaar. Als men al die nota's naast elkaar zou leggen, zou het beeld kunnen ontstaan dat het waterbeheer slechts met kleine stapjes voortgaat, immers een periode van één jaar is veelal te kort om afgeronde resultaten te kunnen melden. Toch is dit schijn die bedriegt. Een iets ruimere terugblik laat zien dat er enorme veranderingen gaande zijn in het waterbeheer. Niet voor niets begint hoofdstuk 1 van deze nota, *Water in Beeld 2002*, met de constatering dat wij momenteel getuige kunnen zijn van het schrijven van onze eigen geschiedenis. Het waterbeheer is volop in beweging, er is sprake van een cultuuromslag die grote gevolgen heeft voor onze manier van omgaan met water.

In *Water in Beeld 2002* worden de concrete resultaten van het waterbeheer beschreven, zowel de successen als de knelpunten. Actueel in deze nota zijn de in gang gezette acties rond de beleidsnota's *Anders omgaan met water*, *Ruimte voor de rivier* en de 3^e Kustnota. De voortgang van het waterbeleid voor de 21ste eeuw komt aan de orde in hoofdstuk 1 en zijdelings ook in het hoofdstuk Bestuurlijke organisatie. Meer specifieke voortgangsinformatie over het waterbeleid 21ste eeuw vindt u in andere hoofdstukken, als er een directe relatie kan worden gelegd met de thema's uit *Water in Beeld*. Hetzelfde geldt voor de voortgangsinformatie over de Europese Kaderrichtlijn Water: de globale voortgang staat in de paragraaf Internationaal waterbeleid, de meer specifieke informatie vindt u op andere plaatsen.

De hoofdlijnen van de door de CIW gesignaleerde ontwikkelingen staan voor in de nota handzaam samengevat. Het zijn deze hoofdlijnen waarvoor de CIW speciaal aandacht zal vragen bij de aanbidding van de nota aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Het is echter van het grootste belang dat niet alleen de staatssecretaris, maar ook de andere betrokken partijen kennis nemen van de conclusies van deze nota en hun inzet voor de realisatie van een duurzaam waterbeheer continueren. Ik heb daar alle vertrouwen in, gezien de aandacht voor het onderwerp water bij bijvoorbeeld gemeenten en provincies.

Met ingang van 2002 wordt naast *Water in Beeld* een achtergronddocument uitgebracht: *Water in Cijfers 2002*. Dit bevat de getalsmatige onderbouwing van de figuren en overige afbeeldingen uit *Water in Beeld*. Ook staat er meer achtergrondinformatie in over thema's uit de rapportage, zoals de waterkwaliteit. Onder de titels *Water in Focus* en *Water in Data* zijn Engelstalige versies van beide documenten beschikbaar.

Het rapport en het achtergronddocument zijn ook op het internet geplaatst. Ze zijn te vinden onder www.waterinbeeld.nl en www.waterincijfers.nl, of via de algemene site van de CIW: www.ciw.nl. Vanaf deze sites kunt u direct de gewenste gegevens gebruiken.

Mijn dank gaat uit naar de vele personen en instanties die aan de totstandkoming van *Water in Beeld 2002* hebben bijgedragen.

Z.K.H. de Prins van Oranje,
Voorzitter van de Commissie Integraal Waterbeheer

Water in Beeld 2002

Inhoud

Voortgangsrapportage over het waterbeheer in Nederland

	1	Voorwoord
	4	Hoofdpijnen
1	6	Vernieuwing waterbeheer in stroomversnelling
2	10	Voortgang beleidsuitvoering watersystemen
	11	2.1 Regionale wateren
	16	2.2 Zoete rijkswateren
	22	2.3 Zoute en brakke rijkswateren
3	28	Voortgang beleidsuitvoering per thema
	29	3.1 Veiligheid
	33	3.2 Verdroging
	37	3.3 Emissies
	40	3.4 Waterbodems
	43	3.5 Internationaal waterbeleid
	46	Bestuurlijke organisatie
5	50	Financiële en economische consequenties
6	56	Instrumentarium
	60	Colofon

Hoofdlijnen

- 1 De doorvertaling van het nieuwe waterbeleid voor de 21^e eeuw naar gebiedenbeleid en ruimtelijk beleid biedt goede kansen. De regionale uitwerking vraagt extra aandacht. Waterbeheerders moeten rekening houden met extra inzet voor deelname aan de processen van ruimtelijke ordening en gebiedsgerichte planning. Ook voor de gemeenten zal deze afstemming een extra inspanning betekenen. Gezorgd moet worden dat het traject van wateropgaven via stroomgebiedvisies naar streekplannen en bestemmingsplannen van dreigende vertraging wordt gevrijwaard.
- 2 De provincies zijn uitgenodigd de integratie van de WB21-beleidslijnen in het beleid van de vijfde Nota ruimtelijke ordening en het Structuurschema Groene Ruimte 2 op provinciaal niveau vorm te geven, daarvoor de nodige afwegingen te maken en alle actoren in de regio te betrekken bij de stroomgebiedvisies ter vergroting van het maatschappelijk draagvlak. De uitvoering van deze taak blijkt niet eenvoudig.
- 3 Om begrip en medewerking te krijgen voor noodzakelijke maatregelen is effectieve communicatie rond WB21 noodzakelijk. Het campagne team *Nederland leeft met water* werkt zowel aan een massamediale publiekscampagne (start najaar 2002) als aan ondersteunende middelen voor de bestuurlijke communicatie (start mei 2002). Doel is water (weer) op de agenda te krijgen.
- 4 Voor het uitvoeren van waterbeheersprojecten in de regio staan voor de waterbeheerder subsidiemogelijkheden open in het kader van de *Subsidieregeling Gebiedsgericht Beleid*. De waterbeheerders dienen hier zelf wegen te vinden en blijken daarin ook te slagen. De beschikbare middelen acht men in de regio echter beperkt. Door de late inwerkingtreding van de SGB-regeling hebben projecten vertraging opgelopen.

- 5** De waterkwaliteit in de grote rivieren is op een aantal punten nog onvoldoende, met name de totaalconcentraties koper, inclusief het zwevend stof, liggen boven het maximaal toelaatbaar risiconiveau. Hetzelfde geldt voor de concentraties van fosfaat en in mindere mate voor stikstof. Daarbij is voor de Rijn de toestand iets gunstiger dan voor de Maas. In de regionale wateren zijn de concentraties fosfaat en stikstof sinds de jaren negentig gedaald, maar liggen zij nog steeds boven het maximaal toelaatbaar risiconiveau; hetzelfde geldt voor koper, zink en nikkel. Bestrijdingsmiddelen komen in 1999 en 2000 met aanzienlijke normoverschrijdingen in het oppervlaktewater voor, zij het op minder locaties. Een vergelijkbaar beeld geldt voor de zoute wateren: sinds de jaren negentig is het zoute milieu schoner geworden, maar de laatste jaren stagneert de kwaliteitsverbetering. Op verzoek van de Tweede Kamer zullen regionale rapportages per deelstroomgebied worden gemaakt waarin de toestand en de te nemen maatregelen worden beschreven. Hiermee zal in 2002 worden begonnen. Na 2003 zal hierover in Water in Beeld worden gerapporteerd. In 2003 moeten alle risicovolle overstorten zijn voorzien van een actuele Wvo-vergunning waarin de sanering van de overstort in de tijd is vastgelegd. Ook de overstorten die al zijn gesaneerd, moeten een actuele Wvo-vergunning hebben.
- 6** Onderzoek dient te worden verricht naar de categorie 'vergeten stoffen' waarvoor nog geen beleid is en waarover nog niet wordt gerapporteerd, maar die in significante hoeveelheden aanwezig zijn (bijvoorbeeld geurstoffen in wasmiddelen, weekmakers, siloxaanverbindingen). Het LOES-onderzoek (Landelijk Onderzoek oEstrogene Stoffen) heeft laten zien dat hormoonontregelende stoffen bijna overal in het oppervlaktewater aanwezig zijn, zij het in lage concentraties. Er konden onder andere vervrouwelijkende effecten bij mannelijke vissen worden aangetoond.
- 7** De toenemende achterstand in de aanpak van de waterbodempromatiek moet worden weggewerkt: volgens het advies van de Commissie-Verheijen kan met een factor 2 à 3 extra inspanning voor rijks- en regionale wateren gezamenlijk het probleem over 25 jaar zijn opgelost. Hiervoor is extra geld nodig, er moet een programmering worden opgesteld en er zal een goede voortgangsbewaking moeten komen. Het kabinet zal met een reactie op het advies komen.
- 8** Conform de in de Tweede Kamer geuite wens wordt onderzocht hoe de watertoets wettelijk kan worden verankerd.
- 9** De effectiviteit van de verdrogingsbestrijding kan worden vergroot door meer helderheid in doelstellingen, meer duidelijkheid in de rolopvatting van de overheden en een betere onderlinge afstemming. Het ontbreekt nog aan goede monitoring van de resultaten.

1 Vernieuwing waterbeheer in stroomversnelling

Het gebeurt niet vaak dat mensen getuigen kunnen zijn van het schrijven van hun eigen geschiedenis. De meest recente ontwikkelingen in het waterbeheer bieden zo'n kans. Eeuwen achtereen was waterbeheer een vak dat, onder toezicht oog van het Rijk en volgens het principe 'wie betaalt die bepaalt', in het teken stond van 'water keren en wegmalen' en in droge tijden 'water inlaten'. De algemene opdracht was water op de eerste plaats dienstbaar te laten zijn aan de maatschappij. Waar water geen duidelijk nut had, kon het maar beter verdwijnen. Open water had immers geen of weinig economische betekenis. Waterbeheer was een technische aangelegenheid die door specialisten werd bedreven ten dienste van land en volk dat overigens nauwelijks betrokken was bij het hoe en waarom van maatregelen.

Met de derde Nota waterhuishouding begon een nieuwe wind te waaien. De kwantiteitsbeheerders kregen ook te maken met het kwaliteitsvraagstuk en met de bewustwording dat water veel meer belangen dient dan de scheepvaart en de vruchtbaarheid van agrarisch land. Met name de heroriëntatie op de betekenis van water voor de natuur heeft veel teweeggebracht. Niettemin bleven de politieke aansturing en de bestuurlijke structuur van het waterbeheer vrijwel ongewijzigd. Publieke betrokkenheid manifesteerde zich voornamelijk op initiatief van maatschappelijke organisaties en maar zelden op uitnodiging van de waterbeheerder zelf. De geleidelijke doorwerking van de integrale benadering op alle niveaus van het waterbeheer is echter wel te zien als opmaat tot de omwenteling die zich nu voor ieders ogen voltrekt.

Cultuuromslag

Eind jaren negentig zette dit proces in met een diepgaande bezinning op het waterbeheer voor de 21ste eeuw. Na de grensverleggende invloed van de vierde Nota waterhuishouding was de grote aanjager vooral de herhaaldelijke confrontatie met wateroverlast en de dreiging van overstroming. Zowel het rapport van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw als het daarop volgend regeringsstandpunt *Anders omgaan met water* trokken echter de veel bredere conclusie dat de tijd rijp is voor een cultuuromslag. Ook het standpunt van de Unie van Waterschappen in *Water is overal* wijst in die richting. Onze houding ten opzichte van water is in het geding. Natuurlijk moeten ook in de komende jaren beheerstechnische zaken rond veiligheid, peilbeheer en kwaliteit goed op orde blijven. Dat gebeurt dan echter vanuit het vertrekpunt dat water een waardevol deel is van ieders leefomgeving, een element dat onverbreekelijk hoort bij onze bestaansgrond, economie en cultuur. Bij dit vertrekpunt hoort ook het besef dat water zijn eigen ruimte inneemt. Van die ruimte is in het verleden te veel afgenomen, waardoor onder andere de veiligheid onder druk is komen staan.

Politieke aansturing en beleidsontwikkeling volgen vanuit dit waterbewustzijn andere wegen als voorheen. Waterbeheer is niet langer het exclusieve domein van één ministerie, de provincies en de waterschappen. Ruimtelijk beleid, natuurbeleid en in veel opzichten ook het economisch beleid, moeten voor tal van doelstellingen in het waterbeheer in elkaar opgaan.

In de ontwerp schets voor het nieuwe waterbeheer voltrekt deze omwenteling zich niet alleen op rijksniveau. Juist op regionale en lokale schaal is samenwerking en afstemming meer dan ooit geboden. En omdat de lokale invulling of uitvoering van watermaatregelen altijd raakt aan directe belangen van burgers en bedrijven is het zaak dat de omslag in het denken over water niet aan hen voorbijgaat.

Het spreekt vanzelf dat dit proces vele jaren in beslag neemt en dat de hoge ambities zich lang niet altijd verdragen met een strakke planning. Dat we momenteel toch getuige kunnen zijn van de omwenteling komt door de bemoedigende snelheid waarmee de centrale boodschappen van het waterbeheer van de 21ste eeuw in beleidsontwikkeling en uitvoering zijn overgenomen. De duidelijkste signalen daarvan komen uit de regio's waar ruimtelijk beleid, meer dan voorheen, vanuit het water wordt benaderd. Zo heeft de provincie Zuid-Holland een herinrichtingsproject stopgezet in de groene driehoek rond Gouda, omdat de betrokken partijen te weinig rekening hielden met de ruimteclaim van het water. Op het moment van verschijnen van deze *Water in Beeld* rondt de provincie een alternatief herinrichtingsplan af, dat op integrale wijze vanuit alle functies van water is vormgegeven.

Eén voorbeeld – maar er zijn er veel meer – dat aangeeft dat het nieuwe denken aanslaat! Daarbij moet worden bedacht dat op de achtergrond van in het oog lopende projecten ook het nodige in ontwikkeling is in de sfeer van het instrumentarium, de bestuurlijke structuren en zelfs de financiering van het waterbeheer. Een mooi voorbeeld is de ontwikkeling van de Watertoets. Van de *Bestuurlijke Notitie Watertoets* en de daarbij behorende *Handreiking* zijn in vlot tempo vierduizend stuks verspreid. Omdat de vraag blijft aanhouden, zijn enkele duizenden exemplaren bijgedrukt. Bij het Projectbureau Watertoets, dat naast vele andere activiteiten drie implementatieprojecten met intensieve begeleiding voorbereidt, zijn spontaan veertig gemeentelijke projecten aangemeld om hiervoor in aanmerking te komen.

Nieuw elan

Op 14 februari 2001 is de *Startovereenkomst Waterbeleid 21^e eeuw* door alle betrokken bestuursniveaus ondertekend. De hoofdlijnen van het nieuwe waterbeleid zijn vrijwel gelijktijdig gepresenteerd in de *vijfde Nota ruimtelijke ordening* en worden ook geïmplementeerd in het *Structuurschema Groene Ruimte deel 2*. De procedure voor de PKB Ruimte voor de Rivier is in volle gang. Regionale waterbeheerders werken samen met de regionale directies van Rijkswaterstaat aan de invulling van de wateropgaven die de bouwstenen vormen voor de stroomgebiedvisies. De provincies verkennen samen met gemeenten en regionale directies van VROM en LNV toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen (de ruimtelijke opgaven). De combinatie van beide stappen levert de zeventien deelstroomgebiedvisies op. Hierin staat hoe de wateropgave wordt opgelost, hoe de ruimtelijke ontwikkeling eruit ziet, welke kosten een en ander met zich meebrengt en welke opties de voorkeur krijgen in de maatschappelijke kosten-batenanalyse.

Intussen wordt het *Nationaal Bestuursakkoord Water* voorbereid dat eind 2002 gereed moet zijn. Vanuit het overleg rond het akkoord is aangedrongen op samenhang tussen de uitwerking van het Waterbeleid 21^e eeuw en de implementatie van de *Kaderrichtlijn Water*. De *Kaderrichtlijn Water* is opgesteld om watersystemen te beschermen en duurzaam watergebruik te bevorderen. De richtlijn is tevens gericht op de aanpak van waterkwantiteitsproblemen en rapportages op stroomgebiedsniveau. Dit maakt de samenhang duidelijk met het spoor van het Waterbeleid 21^e eeuw, dat deze kenmerken ook in zich bergt.

De waterwereld stuurt inmiddels aan op een planmatige aanpak van gemeenschappelijke acties voor de korte termijn.

Gezamenlijke communicatiestrategie

In het veranderingsproces naar een nieuw waterbeleid wordt in toenemende mate de behoefte gevoeld aan een strategische inzet van de interne en externe communicatie. Dat impliceert dat de verantwoordelijke overheden in communicatiemethoden en -middelen waardevolle instrumenten zien voor het bereiken van bepaalde doelen. In de *vierde Nota waterhuishouding* is zo'n doel de positieve houding van alle bij het waterbeheer betrokken instanties, beheerders, gebruikers en bestuurders om problemen zoals verdroging, waterbodems, veiligheid en emissies met elkáár aan te pakken. De Commissie Waterbeheer 21^e eeuw constateerde dat het water bij politici, bestuurders en burgers onvoldoende op de agenda staat. Dat leidde tot de conclusie dat een grootschalige communicatiecampagne nodig is om meer waterbewustzijn bij de verschillende overheden en bij de burger te bevorderen. De centrale boodschap daarvan zou moeten zijn dat water niet alleen bedreigend is, maar ook kansen biedt. Zo'n evenwicht tussen de positieve en negatieve facetten van water sluit naadloos aan op de veranderende grondhouding ten opzichte van water. Volgens de leidende gedachte is dit een goed uitgangspunt voor het versterken van bestuurlijke en publieke instemming met het vinden van ruimte voor water, de daarmee gemoeide maatschappelijke kosten en een nieuwe verdeling van die kosten.

Dit communicatiedoel is in grote lijnen overgenomen in het Regeringsstandpunt *Anders omgaan met water*. Daarin bevestigt het kabinet dat er een gezamenlijke strategie moet komen voor het beter informeren van burgers en maatschappelijke organisaties over risico's én kansen van het leven in een delta. In de *Startovereenkomst Waterbeleid 21e eeuw* zijn hierover tussen Rijk, IPO, Unie en VNG expliciete afspraken vastgelegd die in 2001 zijn uitgewerkt in de basis-communicatiestrategie *Eén bron, drie stromen*. De 'bron' staat hierin voor de hoofdboodschap voor het waterbeleid in de 21e eeuw, ofwel: het verhaal dat alle bestuurders, ambtenaren en andere betrokkenen eenduidig over water moeten kunnen communiceren. De drie stromen geven aan in welke richtingen de communicatie doel moet treffen. De overkoepelende campagne *Nederland leeft met water* moet bij het brede publiek begrip opwekken voor het anders omgaan met water en moet de betrokkenheid van de burgers hierbij vergroten. Deze campagne is op 2 mei van start gegaan op de Floriade 2002. De tweede stroom richt zich op al diegenen die rechtstreeks of indirect zijn betrokken bij de uitvoering van projecten. De derde stroom heeft bestuurders als doelgroep. Zij worden systematisch vertrouwd gemaakt met de beslissingen die in het nieuwe waterbeheer op stapel staan. Dat zijn soms moeilijk te nemen besluiten omdat ze gevestigde belangen raken en verzet kunnen oproepen. Het hoort bij een eigentijdse stijl van besturen dat in dergelijke situaties verstandig en eerlijk met de betrokken omgeving wordt gecommuniceerd, maar ook dat onvermijdelijke ingrepen ten behoeve van het collectieve belang met een rechte rug worden uitgevoerd. De campagne *Nederland leeft met water* loopt naast alle communicatieactiviteiten die waterbeheerders al langer ondernemen op dit terrein.

Kansen en barrières

Alles wijst erop dat er vaart zit in de omslag naar het nieuwe waterbeheer. Het gaat echter om een proces waarin zoveel tegelijk verandert, dat hoge ambities zich niet altijd verdragen met een strakke planning. Dat vraagt in de komende jaren om gerichte aandacht voor zaken die, door welke oorzaak ook, een grotere inspanning vragen dan aanvankelijk was gedacht.

Enkele voorbeelden:

- De stroomgebiedvisies blijken in de verschillende regio's niet eenduidig te worden opgezet. Ze zijn tot nu toe vooral op de waterkwantiteit gericht, hebben nog een te beperkt regionaal karakter en zijn nog weinig afgestemd op het nationaal systeem. De integratie met de leefomgeving, ofwel: de ruimtelijke opgave, komt nog onvoldoende van de grond. Er is in deze fase dan ook nog weinig zicht op de kosten en baten van het nieuwe waterbeheer. Dit zal ertoe leiden dat voor het Nationaal Bestuursakkoord Water, eind 2002, weinig harde cijfers beschikbaar zijn.
 - Het waterbeleid voor de 21ste eeuw is op rijksniveau relatief snel totstandgekomen en in samenhang gebracht met het ruimtelijk beleid en het natuurbeleid. Maar naast de bemoedigende signalen dat deze integratie ook regionaal wordt opgepakt, blijken meerdere provincies problemen te hebben met het harmoniëren van verschillende beleidskaders. Nieuw beleid dreigt soms in strijd te komen met de uitvoering van al eerder vastgelegd bestaand ruimtelijk beleid. Er zijn investeringen nodig waarin nog niet is voorzien en er moeten afwegingen worden gemaakt tussen conflicterende belangen. Dit alles kost tijd. Vertraging kan remmend werken bij de uitvoering van de PKB Ruimte voor de Rivier, of bij de vertaling van de wateropgaven via ruimtelijke opgaven in de richting van stroomgebiedvisies, streekplannen en provinciale waterhuishoudingsplannen. In 2005 moeten de streekplannen zijn herzien, met daarin opgenomen de wateropgaven en de stroomgebiedvisies. Vanuit deze doelstelling teruggerekend moeten in 2003 Structuurvisies gereed zijn. Dat is alleen mogelijk als er in september 2002 kwalitatief goede deelstroomgebiedvisies zijn opgesteld. Deze moeten in ieder geval een minimumpakket bevatten voor het oplossen van wateroverlast.
- Een beleidsdoel is dat in 2002 alle provincies het instrument van het Gewenste Grond- en Oppervlaktewater Regime GGOR hebben gerealiseerd. Het GGOR wordt gezien als een goed instrument, ontwikkeld vanuit de waterwereld. Het moet nu worden verfijnd voor gebruik in het traject van de ruimtelijke ordening. Via de waterkansenkaarten en de stroomgebiedvisies kan het GGOR wellicht een nieuwe impuls krijgen. De peiling van de stand van zaken is in volle gang. Volgens de eerste indruk lopen er veel acties, maar nog lang niet overal is een GGOR vastgesteld. Veelal hangt de voortgang op een discussie tussen provincies en waterschappen. Daarbij wordt de aandacht voor het onderwerp soms overschaduwed door het werk aan de stroomgebiedvisies.

2 Voortgang beleidsuitvoering watersystemen

2.1 Regionale wateren

In het beheer van de regionale wateren komen veel thema's van de vierde Nota waterhuishouding (NW4) tot uiting: voorkomen van onveiligheid en wateroverlast, terugdringen van emissies, uitvoeren van onderhouds- en saneringsbaggerwerk en bestrijding van verdroging. Het beheer van stedelijk water brengt de problematiek met zich mee van (grond)wateroverlast, het omgaan met hemelwater en afvalwater, terugdringen van verontreiniging uit overstorten en stedelijke diffuse bronnen van verontreiniging. Vooral de taken die samenhangen met het regionale waterkwantiteitsbeheer en de afstemming daarvan met ruimtelijk beleid hebben een krachtige beleidsimpuls gekregen door het in 2000 verschenen rapport van de Commissie Waterbeheer 21e eeuw en het daaropvolgende kabinetsstandpunt *Anders omgaan met water*.

DE STAND VAN ZAKEN

- De interactie tussen waterbeheer en andere beleidsterreinen wordt intensiever. Het blijkt dat hechte samenwerking tussen waterschap, gemeente en provincie een voorwaarde is voor het ontwikkelen van goed watersysteembeheer.
- De waterschappen werken in het kader van het waterbeleid in de 21ste eeuw samen met hun regionale partners aan het formuleren van de wateropgave. Inmiddels is voor 80 procent van het oppervlak van de regionale watersystemen een wateropgave opgesteld.
- In 2001 voldeed 16 procent van de gemeenten aan de basisinspanning emissiereductie riolering. In 2005, het jaar dat de 100 procent gerealiseerd moet zijn, zal dat percentage naar verwachting oplopen tot 78 procent.
- Uit recent onderzoek blijkt dat 70 procent van de overstorten in 2002 een Wvo-vergunning zal hebben en dat voor ruim de helft van de risicovolle overstorten maatregelen zullen zijn getroffen. De beoordeling van bagger nabij verdachte overstortlocaties is moeilijk vanwege onduidelijkheden en problemen met de bepaling van de veterinaire parameters.
- Grootschalige stedelijke uitbreidingsplannen voldoen aan de doelstelling om bij 60 procent van het verharde oppervlak de neerslagafvoer af te koppelen van de riolering. Over afkoppeling bij kleinschalige stedelijke bouwactiviteiten is weinig informatie beschikbaar.
- Waterbeheerders en gemeenten werken steeds vaker samen bij de voorbereiding en uitvoering van stedelijk waterplannen.
- De waterkwaliteit is, wat betreft de belasting door sommige stoffen, beter dan enkele jaren geleden. Toch liggen de concentraties van vele stoffen volgens de meest recente cijfers van 2000 nog op, of zelfs boven, het Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau. De grootste probleemstoffen zijn stikstof en fosfaat, bestrijdingsmiddelen, koper, zink, cadmium, kwik, nikkel en PAK's.
- Er zijn onvoldoende gegevens beschikbaar over de kwaliteit van het stedelijk oppervlaktewater.
- Tweederde van de waterschappen is bezig beleid te ontwikkelen voor een aantal veel voorkomende eigen diffuse emissies en voert dit beleid deels al uit.
- De waterschappen verwerken jaarlijks meer dan 30 procent van de niet-verspreidbare baggerspecie. De verwerkingsdoelstelling in NW4 van 20 procent wordt hiermee ruimschoots gehaald.

Rol en verantwoordelijkheid waterschappen

Het waterbeheer krijgt meer en duidelijker raakvlakken met andere beleidsterreinen. Dat geldt vooral voor maatregelen die consequenties hebben voor de ruimtelijke ordening, maar ook voor activiteiten rond grondwater, stedelijk water en de waterketen. Daarnaast wint het besef terrein dat goed watersysteembeheer noopt tot samenwerking tussen waterschap, gemeente en provincie. Het gevolg is een groeiende vraag naar duidelijkheid over ieders verantwoordelijkheid, rol en taak. De Unie van Waterschappen heeft deze handschoen opgepakt en een aanzet tot die duidelijkheid gegeven in het in februari 2001 uitgebrachte rapport *Water is overal*. De waterschappen hebben zich bereid verklaard de beleidsmatige en financiële consequenties van de keuzes in deze visie te accepteren.

Volgens de visie van de waterschappen kunnen ruimtelijke ingrepen pas plaatsvinden als het waterschap de gevolgen voor het watersysteem in beeld heeft gebracht en gemeente en provincie alle belangen breed hebben afgewogen. Het waterschap moet

ruimtelijke plannen kunnen toetsen op de hydrologische consequenties. Hiervoor is een goede analyse van de (on)mogelijkheden van het watersysteem nodig. Ook moet het waterschap zijn eigen ruimtelijke claims in beeld brengen (bijvoorbeeld voor waterberging). Volgens de visie zijn waterbeheersplannen, gemeentelijke waterplannen, de watertoets en de deelstroomgebiedsvisionen hiervoor geschikte instrumenten. Bij nieuwe ruimtelijke ingrepen moeten de kosten worden opgebracht door de veroorzakers. Het samenhangend stelsel van oppervlaktewater en grondwater kan volgens *Water is overal* als systeem het best worden beheerd door het waterschap. De over-allverantwoordelijkheid van de provincie voor het grondwaterbeleid blijft ongewijzigd. Het waterschap krijgt de zorg voor het operationele grondwaterbeheer. Waterschappen en gemeenten zullen naar de mening van de waterschappen gezamenlijk inhoud moeten geven aan het beheer van het water in de stad: het waterschap vanuit zijn taak als beheerder van het regionale watersysteem en de gemeente als beheerder van de openbare ruimte. Wil die samenwerking vrucht-

baar zijn, dan is een eensgezinde taakopvatting noodzakelijk. De partijen komen een verdeelsleutel overeen voor de kosten van het wegwerken van achterstallig onderhoud in stedelijke wateren. Op regionaal niveau moet de beheerder van het watersysteem ook nauw samenwerken met de andere partijen in de waterketen. Dit vanwege de verwevenheid van watersysteem en waterketen en het veiligstellen van de maatschappelijke waarden van de regionale watersystemen. Het waterschap heeft de zorgplicht voor de zuivering van het afvalwater. De waterschappen kunnen met behoud van hun eindverantwoordelijkheid taken uitbesteden aan marktpartijen. Voorwaarden zijn dat er sprake is van concurrentie en meerwaarde (bijvoorbeeld voor de kwaliteit) en dat de exploitatie-erisico's zijn afgedekt.

Herstel en (her)inrichting

De Europese Kaderrichtlijn Water heeft het afgelopen jaar de nationale overheden (dwingend) uitgenodigd om op (deel)stroomgebiedniveau ecologische doelen vast te stellen waarmee in 2015 de 'goede ecologische toestand' wordt bereikt. Deze impuls ondersteunt de actiepunten die in NW4 zijn geformuleerd over het herstel van natuurlijke stromingspatronen en van natuurwaarden van sloten, en het tegengaan van verdroging en bodemdaling. In de loop van de komende jaren zal de invloed van de kaderrichtlijn geleidelijk toenemen.

De Tweede Kamer heeft in september 2000 een motie aangenomen waarin het kabinet wordt opgeroepen om meer te investeren in (natte) natuur en milieu. De motie vraagt om een nationaal natuuroffensief. Een deel van het profijt van de sterke economische groei zou moeten worden benut voor versnelling van de uitvoering van de Ecologische Hoofdstructuur, de aanpak van verdroging, realisatie van de randstadgroenstructuur en bosaanleg. Deze motie was voor Staatsbosbeheer, ANWB, Stichting Natuur en Milieu, Vereniging Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland en Unie van Waterschappen aanleiding om de handen ineen te slaan in de coalitie *Nederland Natuurlijk*. De coalitie wil een bijdrage leveren aan de succesvolle uitvoering van de motie door een samenhangende visie te ontwikkelen en te helpen met de praktische uitwerking daarvan voor 2020.

In het boek *Nederland Natuurlijk, Bouwstenen voor een Nationaal Natuuroffensief* geeft de coalitie aan hoe natuur sneller, beter en grootschaliger kan worden gerealiseerd. De kosten van de voorstellen worden voor de komende tien jaar geraamd op 1,4 miljard euro per jaar. Volgens *Nederland Natuurlijk* verdienen deze maatregelen zich dubbel en dwars terug door een beter woon- en vestigingsklimaat, grotere veiligheid tegen wateroverlast, een betere gezondheid en extra werkgelegenheid op het platteland (toerisme).

Nederland Natuurlijk heeft het boek in maart 2001 aangeboden aan de fractievoorzitters in de Tweede Kamer en de leden van het kabinet. Tijdens de behandeling van de voorjaarsnota heeft de Tweede Kamer de prioriteiten onderschreven. Het kabinet heeft 90 miljoen euro extra uitgetrokken voor natuur en milieu.

Water en Ruimte

In de *Startovereenkomst Waterbeleid 21ste eeuw* is afgesproken dat waterschappen en provincies per deelstroomgebied een wateropgave en een deelstroomgebiedvisie opstellen. De wateropgave is een bouwsteen van de deelstroomgebiedvisie. In de wateropgave wordt aangegeven hoe de waterhuishouding wordt afge-

stemd op de veranderende omstandigheden als gevolg van zeespiegelstijging, klimaatverandering, bodemdaling en toename van verhard oppervlak. Daarmee kan de waterbeheerder gericht maatregelen nemen om in de toekomst het hoofd te kunnen bieden aan wateroverlast en bedreiging van de veiligheid. De Unie van Waterschappen heeft een uniforme opzet ontwikkeld voor het invullen van de wateropgave. De Unie gebruikt de wateropgaven en de gebiedsvisies van de waterschappen als basis voor het in 2002 te sluiten Nationaal Bestuursakkoord Water. De waterschappen hebben samen met hun regionale partners, waaronder de gemeenten, inmiddels voor 80 procent van het oppervlak van de regionale watersystemen (in totaal bijna 4 miljoen hectare) een wateropgave opgesteld. Ruimtelijke plannen kunnen op hun waterhuishoudkundige merites worden beoordeeld door de per 14 februari 2001 verplicht geworden watertoets.

De doorvertaling van de wateropgave in streekplannen en bestemmingsplannen is geen eenvoudige zaak en dreigt dan ook te worden vertraagd. Er moet onder andere rekening worden gehouden met de betrokkenheid van de burgers. Die betrokkenheid is op het niveau van bestemmingsplannen veel groter dan bij de meer regionaal georiënteerde stroomgebiedsplannen.

Basisinspanning riolering en overstorten

De doelstelling dat elke gemeente in 2005 moet voldoen aan de basisinspanning om de emissies vanuit de riolering terug te dringen, wordt niet gehaald. Pas in 2010 zullen nagenoeg alle gemeenten aan dit doel kunnen beantwoorden.

Dit blijkt uit de presentatie van gegevens over de riolering in Nederland door de Stichting RIONED in het rapport *Riool in cijfers, 2000-2001*.

Percentage gemeenten dat de basisinspanning haalt

	2001	2005	2010
% dat voldoet aan de basisinspanning	16	78	90
% dat niet voldoet aan de basisinspanning	75	13	1
% onbekend	9	9	9

Volgens *Riool in cijfers, 2000-2001* zijn 157.700 panden niet aangesloten op de riolering. Hiervan bevinden zich 32.300 panden in kwetsbaar gebied en hebben 16.000 panden een ontheffing. Er zijn 318 systemen voor Individuele Behandeling van Afvalwater (IBA's) gerealiseerd. De waterschappen verwachten dat in Nederland nog 67.300 IBA's moeten worden geïnstalleerd.

De Tweede Kamer heeft geconstateerd (motie-Depla) dat uitvoering van het bestaande beleid tot te grote verschillen in lasten leidt. Daarom heeft het ministerie van VROM, in overleg met de betrokken partijen, een nieuw beleid voorgesteld. Daarin vatten de gemeenten de zorgplicht breed op: de lozer biedt zijn afvalwater aan op een vast punt en de gemeente zorgt voor verdere behandeling, hetzij middels riolering, hetzij middels lokaal zuiveren. Bovendien wordt bevorderd dat de bedrijfsvoering van IBA's gebeurt door een operationele organisatie van een voldoende schaalniveau.

De ministeries van Verkeer en Waterstaat en VROM hebben in 2001 onderzoek laten doen naar het verloop van het actieprogramma *Waterkwaliteit en diergezondheid*. De regering wil dat uiterlijk in 2002 structurele maatregelen zijn getroffen voor de riooloverstorten die een risico vormen voor vee dat drinkt van oppervlakte-

water. De resultaten laten zien dat er tot op heden nauwelijks aanleiding is tot aanpassing van tempo en planning van saneringsmaatregelen voor risicovolle overstorten. In 2003 zullen voor ruim de helft van de risicovolle overstorten maatregelen zijn getroffen. Deze vallen onder de basisinspanning riolering en het waterkwaliteitsspoor, of bestaan uit tijdelijke maatregelen zoals het plaatsen van een hek langs watergangen. Er is een duidelijke stijging te zien in de vergunningverlening. In 1999 was 10 procent van de overstorten voorzien van een Wvo-vergunning. In 2002 zal 70 procent van de overstorten een Wvo-vergunning hebben.

De staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat heeft in 2001 de Commissie Diergezondheid en riooloverstorten ingesteld (de Commissie-Van Dijk) die slepende kwesties tussen gemeenten, waterschap(en) en veehouders tot een oplossing moet brengen. Het baggerprotocol, dat is opgesteld voor het beoordelen van bagger nabij verdachte overstortlocaties, wordt nauwelijks door de waterschappen toegepast. Dat komt door onduidelijkheden en problemen met de bepaling van veterinaire parameters. Inmiddels heeft het RIZA onderzoek laten uitvoeren naar de parameters en de werkwijze van het protocol. Het ziet er naar uit dat het protocol, in afwachting van meer duidelijkheid over de veterinaire parameters, zó zal worden aangepast dat het in de praktijk toepasbaar is.

Stedelijk water

In het beheer van de regionale wateren is de zorg voor het stedelijk water een tamelijk nieuw onderwerp. NW4 brengt het ter sprake, maar formuleert nog tamelijk algemene beleidsdoelen zoals 'het in kaart brengen van knelpunten' en 'terugdringen van verontreinigingsbronnen'. Andere doelen zijn: besparen en hergebruiken van water en afkoppelen van neerslagafvoer van het rioleringstelsel. Voor dit laatste punt is een concrete doelstelling geformuleerd: afkoppelen van 20 procent in bestaand bebouwd gebied en van 60 procent in de nieuwbouw voor 2006.

Onder waterbeheerders bestaat de indruk dat bij de gemeenten de belangstelling voor water toeneemt. Zo heeft de Vereniging Nederlandse Gemeenten in 2002 de discussienota *Gemeenten geven water een plaats* uitgebracht, waarin ze haar visie geeft op het waterbeleid.

De CIW-werkgroep Water in de Stad heeft in de nota *Impulsen voor water* (november 2001) aanbevelingen gedaan voor een betere samenhang in het stedelijk waterbeheer. De werkgroep pleit voor het maken van afvalwaterplannen op basis van optimalisatiestudies voor riolering en zuivering per zuiveringseenheid. Om de afkoppeling van hemelwater te stimuleren, beveelt de nota aan om het laten afvloeien van regenwater via de riolering en de zuivering te beprijsen. Tevens wordt een lans gebroken voor het hergebruik van afvalwater. Dat betekent dat vraag en aanbod op elkaar moeten worden afgestemd en dat helderheid moet worden gegeven over normen en criteria voor verschillende vormen van hergebruik. De CIW-werkgroep vindt monitoring belangrijk. Ze beveelt aan monitoringsactiviteiten méér zichtbaar te maken, onder andere via breed verspreide rapportages. Ten slotte vreest de CIW-werkgroep dat de bestaande kwaliteitseisen voor water belemmerend kunnen werken bij het afkoppelbeleid. Ze stelt voor deze samenhang nader te onderzoeken.

IMPRESSIE PROJECTEN WATERBEHEERDERS

Waterschap Reest en Wieden voert bij 57 overstorten onderzoek uit naar de risico's voor de volks- en diergezondheid. Op elke locatie wordt een monster genomen van de bagger en een monster van de toplaag. Daarnaast wordt de omgeving van de overstort onderzocht op chemische parameters.

De resultaten lopen mee in een breder onderzoek naar het beïnvloedingsgebied van een overstort.

In het kader van het project Bewustwording gebruik oppervlaktewater door de melkveehouderij is een doe-het-zelftest ontwikkeld voor veehouders. Zij kunnen aan de hand van een vragenlijst een indruk krijgen van de waterkwaliteit.

De test vormt de eerste stap van het protocol voor de beoordeling van de bruikbaarheid van oppervlaktewater voor veedrenking. Vanwege de uitbraak van mond- en klauwzeer heeft Wetterskip Fryslân de implementatie van de test verschoven naar 2002.

KPMG /Grontmij heeft in opdracht van de CIW een studie uitgevoerd naar stedelijke grondwateroverlast. Naar aanleiding hiervan zal de CIW in 2002 studies laten verrichten die moeten uitmonden in een grondwatervisie met toedeling van verantwoordelijkheden. Een tweede product is een set oplossingen voor bestaande gevallen van stedelijke grondwateroverlast.

Afgekoppeld en niet aan te sluiten verhard oppervlak in hectares

	Hectares per 1 juli 2000			Verwachte aanvullende		
	totaal	afvoer	infiltratie	hectares voor		
		naar water	in bodem	2002	2005	2010
totaal hectares voor alle waterschappen	2606	2547	59	461	1387	2133

Bron: Riol in cijfers, 2000-2001

Volgens de beschikbare informatie over grootschalige stedelijke uitbreidingsplannen wordt daar de doelstelling van 60 procent afkoppeling veelal gehaald. Over kleinschalige stedelijke bouwactiviteiten is weinig informatie beschikbaar, maar de indruk bestaat dat hier, zeker bij 'inbreidingen', veel vaker op conventionele wijze op het bestaande rioleringstelsel wordt aangesloten. Het ministerie van VROM heeft onderzoek laten doen naar afkoppelen in bestaand gebied. Daaruit komt naar voren dat afkoppelen in die situatie niet leidt tot besparingen in het afvalwaterbeheer. Bovendien wordt de verontreiniging van oppervlaktewater voor een deel verplaatst naar de bodem. Als afkoppelen wordt meegenomen met andere maatregelen in de openbare ruimte is er meer kans op gunstig resultaat. Uit onderzoek in opdracht van het Regioteam diffuse bronnen Zuid-Holland blijkt dat ruim 80 procent van de gemeenten zich bewust is van de noodzaak van afkoppelen.

Door uitloging van metalen uit bouwmaterialen voldoen veel watersystemen niet aan de waterkwaliteitsdoelstellingen voor koper, zink en lood. De aanpak van de emissies vanuit de bouw komt nauwelijks van de grond. De Unie van Waterschappen heeft daarom voor de waterschappen een handreiking opgesteld. Deze is in 2001 uitgebracht en gebaseerd op het RIZA-rapport *Gebiedsgericht emissiebeleid: uitwerking voor bouwmaterialen*. Dit rapport beschrijft stapsgewijs een mogelijke aanpak van het terugdringen van de emissies van bouwmaterialen. De eerste fase is een gebiedsgerichte analyse van de problematiek. In de volgende stappen wordt de uitvoering

BESTRIJDINGSMIDDELEN

Vrijwel alle waterkwaliteitsbeheerders monitoren inmiddels het oppervlaktewater op bestrijdingsmiddelen. De resultaten worden periodiek gepubliceerd in de CIW-Bestrijdingsmiddelenrapportage. De laatste dateert van 2000.

De Bestrijdingsmiddelenrapportage 2002 is in voorbereiding.

In de rapportage 2000 zijn de resultaten per waterkwaliteitsbeheerder weergegeven. Een aantal waterkwaliteitsbeheerders voert projectmatig onderzoek uit om de effecten van een bepaalde agrarische sector op de waterkwaliteit in beeld te brengen. Daarbij werken ze vaak samen met agrariërs en landbouworganisaties. Illustratief is het project Tuinbouw en Waterkwaliteit in de tuinbouwgebieden Heusden en Asten. Dit project biedt de tuinders, de regionale landbouworganisatie ZLTO en de waterschappen De Aa en De Maaskant veel nieuwe inzichten. Het brengt bijvoorbeeld goed in beeld welke middelen in welke hoeveelheden in de (glas)tuinbouw worden gebruikt, en waar zich precies de problemen voordoen met te hoge belasting van het milieu. Een belangrijke conclusie is dat het kiloverbruik aan actieve stof bestrijdingsmiddelen geen goede indicatie is voor de milieurisico's: de potentiële risico's voor waterleven kunnen zowel worden onderschat als overschat. Mede door de persoonlijke benadering toonden de agrariërs zich erg betrokken. In 2002 wordt het project vervolgd.

geconcretiseerd en worden instrumenten beschreven die voor verschillende doelgroepen kunnen worden ingezet. De handreiking geeft aan dat naast de gebiedsgerichte acties van de regionale waterbeheerders taken en verantwoordelijkheden zijn weggelegd voor de Unie van Waterschappen en de (regelgevende) rijksoverheid. De waterschappen wordt aangeraden de aanpak van het terugdringen van uitloging van bouwmaterialen af te stemmen op hun prioriteiten voor het watersysteem. Acties en maatregelen kunnen het best worden ingebed in al lopende activiteiten op gebied van het stedelijk waterbeheer en duurzaam bouwen. De Unie verwacht dat de uitvoering bij de meeste waterschappen binnen twee jaar goed op gang zal zijn. In 2002 gaat de Unie werk maken van de communicatie over de handreiking.

Waterkwaliteit regionale wateren

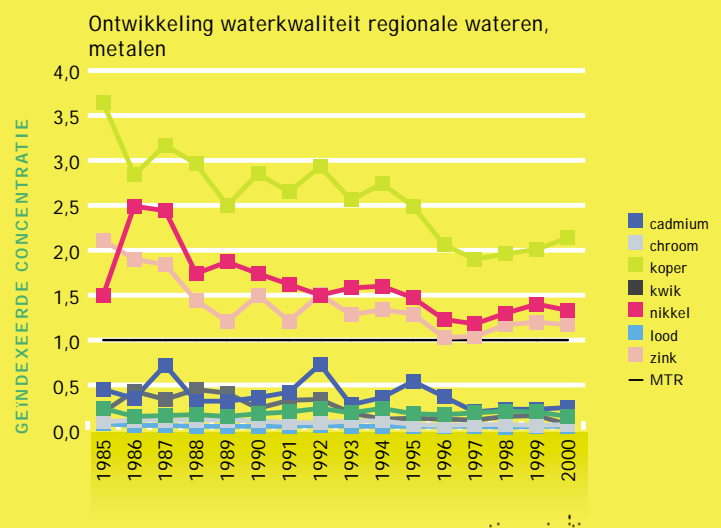
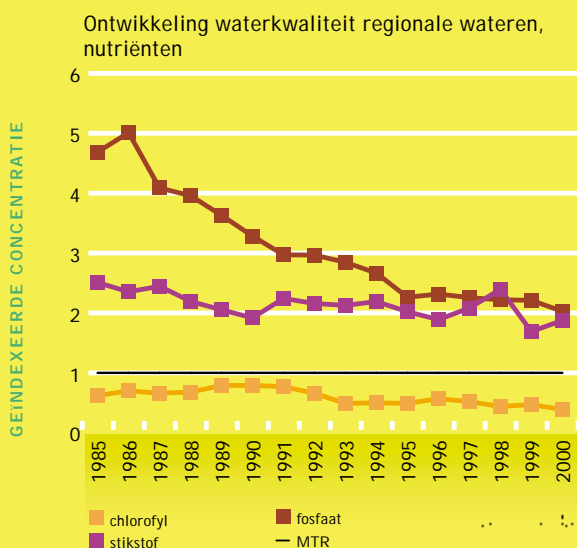
Het nastreven van het Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau (MTR) geldt voor de waterbeheerders als een inspanningsverplichting.

De concentraties fosfaat in de regionale wateren zijn sinds het begin van de jaren negentig fors gedaald. De waterkwaliteit voldoet echter nog niet aan het MTR. Zowel voor fosfaat als stikstof liggen de concentraties volgens de meest recente gegevens van 2000 nog steeds rond twee maal het MTR. De grootste problemen voor fosfaat doen zich voor in de Zeeuwse wateren. Alle meetlocaties tonen daar forse overschrijdingen van het MTR. Andere gebieden waar fosfaat regelmatig de normen overschrijdt zijn oostelijk Brabant, Noord-Holland en noordoostelijk Groningen. De normen voor stikstof worden relatief vaak overschreden in Noord-Brabant, Limburg, oostelijk Gelderland en noordoostelijk Groningen.

Voor de metalen koper en zink is de waterkwaliteit sinds het begin van de jaren negentig beter geworden. De meetgegevens van 2000 geven echter aan dat deze stoffen de normen nog steeds overschrijden. Dit geldt trouwens ook voor nikkel. Gebieden met een hoge koperbelasting zijn Noord-Brabant en oostelijk Gelderland. Voor zink is dit het westelijk deel van Noord-Brabant, voor nikkel geheel Noord-Brabant. De concentraties van de overige metalen in oppervlaktewater liggen doorgaans onder de MTR's.

Bestrijdingsmiddelen komen in het regionale oppervlaktewater op grote schaal voor. Daarbij is sprake van aanzienlijke overschrijdingen van het MTR, vooral voor dichloorvos, permethrin, coumafos, ethylparation en mevinfos. Aquatische ecosystemen worden dus nog steeds in ernstige mate door bestrijdingsmiddelen bedreigd.

Er lijkt zich echter een verbetering af te tekenen. Dit blijkt uit voorlopige gegevens van de CIW. Voor het eerst sinds jaren is het aantal locaties dat niet aan de normen voldoet, dalend. Het aantal locaties dat niet voldoet, lag in de periode 1995-1998 rond 60 procent. In de jaren 1999 en 2000 was dit 40 procent. De stoffen die zowel in regionale wateren als rijkswateren de grootste problemen opleveren, zijn (nog steeds) diuron, propoxur en simazin.

Mogelijke probleemstoffen zijn mevinfos en dichloorvos. Een aanzienlijk deel van de meetreeksen van bestrijdingsmiddelen is niet toetsbaar gebleken (25 procent in 1999 en 21 procent in 2000). Met name bij de zeer toxische stoffen ligt het MTR soms zo laag, dat deze onder de detectielimiet komt. Over deze stoffen is dan op veel locaties geen uitspraak te doen, terwijl dat gezien de toxiciteit van de stoffen wel wenselijk is.

Stedelijk water

Uit een enquête van de Unie van Waterschappen blijkt dat circa 10 procent van de waterkwaliteitsmeetpunten in stedelijk gebied ligt; de dichtheid van het meetnet komt overeen met het buitengebied. Dat neemt niet weg dat er behoefte bestaat aan meer inzicht in de stedelijke waterkwaliteit. Om daarin verandering te brengen zullen de waterkwaliteitsbeheerders monitoringprogramma's moeten opzetten. De Commissie Integraal Waterbeheer heeft in maart 2001 de Leidraad monitoring uitgebracht met daarin een deelrapport *Stedelijk waterbeheer*. Doel van deze leidraad is het ondersteunen van de waterbeheerders bij het opstellen van een monitoringsstrategie.

Terugdringen emissies

De mate van overschrijding van het MTR vormt voor de waterbeheerders een belangrijk toets voor het brongericht beleid. Stoffen die het MTR het meest overschrijden en waarvan de milieueffecten het grootst zijn, krijgen prioriteit. Volgens de Europese Kaderrichtlijn Water moet voor prioritair gevaarlijke stoffen worden gestreefd naar een nullozing (sanering aan de bron).

Uit de praktijk van het bestrijden van diffuse bronnen blijkt dat het heel belangrijk is dat overheden het goede voorbeeld geven. De waterschappen zijn, net als iedere organisatie en burger, zelf in mindere of meerdere mate producenten van diffuse verontreiniging. Tweederde van de waterschappen was in 2001 bezig met het ontwikkelen – en deels ook uitvoeren – van beleid om de eigen diffuse emissies terug te dringen. Dat blijkt uit onderzoek van de Unie van Waterschappen in 2001.

In 2000 hebben de waterschappen een begin gemaakt met de implementatie van het Lozingenbesluit open teelt en veehouderij. Er zijn voorlichtingsbijeenkomsten gehouden en sommige waterschappen hebben controles uitgevoerd. In 2001 zijn deze activiteiten voortgezet met een zwaarder accent op de handhaving van het besluit. De uitbraak van mond- en klauwzeer (voorjaar 2001) heeft de controles enige tijd verhinderd. Het Lozingenbesluit is bedoeld om de directe emissieroutes naar oppervlaktewater (drift, emissies vanaf het erf en vanuit gebouwen) zoveel mogelijk te beperken. Met deze maatregelen alleen zal het MTR echter niet worden gehaald.

Waterbodems

Twintig procent van de niet-verspreidbare baggerspecie moet volgens NW4 worden verwerkt of worden toegepast als bouwstof in plaats van te worden gestort. Verwerken betekent dat de baggerspecie wordt gescheiden. Het zand kan worden hergebruikt en het restproduct wordt alsnog gestort. Jaarlijks laten de waterschappen ongeveer 5 miljoen m³ baggerspecie uit de watergangen verwijderen om de afvoer van water op orde te houden en verontreinigde waterbodems te saneren. Een deel van de te verwijderen bagger kan als gevolg van te sterke vervuiling of gebrek aan ruimte

IMPRESSIE BAGGERACTIVITEITEN WATERBEHEERDERS

In 2001 heeft Waterschap Reest en Wieden 171 km watergang gebaggerd. De vrijgekomen hoeveelheid bagger wordt geschat op ruim 17.000 m³ met klasse 0 tot 2. Deze is voor het overgrote deel direct op de kant gezet. Hoogheemraadschap van Schieland werkt aan de sanering van de Bergse plassen (175.000 m³ bagger in 2001-2002) en voert in het stedelijk gebied van Rotterdam onderhoudsbaggerwerk uit (250.000 m³ in 2001-2003). Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden wil met alle twaalf gemeenten in het beheersgebied tot het jaar 2010 een half miljoen kuub bagger verwijderen uit de sloten in de bebouwde gebieden. Zowel de onderhoudsbagger (uitdiepen tot 50 cm) als de verontreinigde bagger (kwaliteitsbagger, weghalen tot op 1 meter) zal worden verwijderd. De samenwerking kreeg vorig jaar een flinke impuls toen de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat een landelijke subsidieregeling in het vooruitzicht stelde. Voorwaarde voor deze subsidie is dat de stedelijke baggerplannen worden goedgekeurd door het waterschap. Deze manier van samenwerken levert het hoogheemraadschap en de gemeenten naar verwachting een kostenbesparing van 30 procent op.

niet zomaar in de omgeving worden verspreid. Deze specie wordt (tijdelijk) gestort op speciaal daartoe ingerichte stortplaatsen of wordt verwerkt of toegepast als bouwstof. Uit de rapportage van de Unie van Waterschappen over 2000 blijkt dat de waterschappen al vijf jaar lang meer dan 30 procent van de niet-verspreidbare specie verwerken of toepassen als bouwstof. De verwerkingsdoelstelling van 20 procent is daarmee ruimschoots gehaald.

Ontwikkelingen in de waterketen

Het NW4-beleid wil waterbesparing en hergebruik bevorderen en streeft naar een meer gesloten waterkringloop in de waterketen. Dat betekent dat de operationele praktijk van drinkwaterbereiding goed moet aansluiten op die van het transport en de verwerking van afvalwater. De belangen van het watersysteem moeten daarbij integraal worden meegenomen. Dit vereist meer samenwerking tussen de verschillende betrokken partijen: waterschappen, gemeenten en drinkwaterbedrijven. Zowel binnen als buiten de waterschappen vindt een stevige discussie plaats over de positionering en de aansturing van het zuiveringsbeheer. De vragen gaan met name over de organisatie van de waterketen, maar ook over de schaalgrootte van het zuiveringsbeheer. Uitgangspunt bij deze discussie vormt het Wvo-voorstel over de wettelijke vastlegging van de zorgplicht voor de zuivering van het afvalwater. Dit voorstel is eind 2001 door de Tweede Kamer aangenomen. De Unie van Waterschappen komt in 2002 met een notitie over de positionering van het zuiveringsbeheer. Daarin wordt ingegaan op de relatie tussen het systeembeheer en het zuiveringsbeheer en op de relatie met de waterketen.

2.2 Zoete rijkswateren

In deze paragraaf komen de Maas, de Rijntakken en het Natte Hart van IJsselmeer, Markermeer, Randmeren, Noordzeekanaal en Amsterdam-Rijnkanaal aan bod. Voor deze wateren streeft het NW₄-beleid naar een hoog veiligheidsniveau en gezonde, duurzame watersystemen, waar mogelijk gecombineerd met natuurontwikkeling. Middels de kabinetsstandpunten *Ruimte voor de Rivier* en *Anders omgaan met water* is dit beleid verder aangescherpt met een tijdhorizon die tot ver in de 21ste eeuw reikt. Voor het Natte Hart vloeit het beleid deels voort uit de beleidsverkenning *Waterhuishouding in het Natte Hart (WIN)*.

DE STAND VAN ZAKEN

- Een aantal projecten, bijvoorbeeld de aanleg van vispassages in en langs de Maas en de Rijntakken is ernstig vertraagd. Dit komt mede doordat het streven naar win-winsituaties vaak aanpassingen van de oorspronkelijke plannen vereist. Ondanks deze problemen wordt het nieuwe beleid voor ruimte voor de rivier, ecologisch herstel en natuurontwikkeling op steeds meer locaties zichtbaar.
- Het kabinetsstandpunt *Ruimte voor de Rivier* is het afgelopen jaar uitgewerkt middels het opstarten van de *Integrale Verkenning Maas*, de *Commissie Noodoverloopgebieden*, de *Spankrachtstudie* en de *planstudie Ruimte voor de Rivier*.
- Het verwezenlijken van de ambitieuze internationale doelstelling om de hoogwaterstand van de Rijn bij Lobith in 2005 met 30 centimeter te verlagen, vergt grote financiële en organisatorische inspanningen.
- De dijkvakken langs IJsselmeer en Ketelmeer bereiken eind 2002 een veilig niveau. Buitendijkse natuurontwikkeling in combinatie met de dijkversterking bleek niet haalbaar.
- Het slechten van de knelpunten op de kruisingen van autoweg en vaarweg bij Enkhuizen en Harderwijk ligt op schema.
- Met de uitvoering van de projecten *Schuitenbeek*, *IJsselmonding* en de *Natte As* is de natuurontwikkeling in het Natte Hart in een stroomversnelling gekomen. Maar onder andere door de problematiek van de verontreinigde waterbodems zal de doelstelling voor de aanleg van 3.000 ha nieuwe natte natuur in 2010 waarschijnlijk niet worden gehaald.
- De *Integrale Visie IJsselmeergebied 2030*-De koers verlegd, is in januari 2002 door het kabinet vastgesteld.
- Het *Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau voor de waterkwaliteit* wordt voor een aantal stoffen in Nederland op diverse locaties overschreden. Voor de Maas zijn de overschrijdingen groter dan op de andere locaties.

Werken aan de rivieren

Veiligheid en natuurontwikkeling zijn belangrijke thema's in het rivierengebied. Na de hoogwaters van 1993 en 1995 is eerst gewerkt aan het versterken van de rivierdijken. De doelstelling van het *Deltaplan Grote Rivieren* om in 2000 alle dijken op het vereiste beschermingsniveau te brengen was in oktober 2001 voor 81 procent gerealiseerd. Er gebeurt echter meer langs de grote rivieren.

De Maaswerken

Het project De Maaswerken omvat de deelprojecten Grensmaas (Maastricht - Roosteren) en Zandmaas/Maasroute (Maastricht - Den Bosch/Nijmegen). Naast het verminderen van de hoogwateroverlast streven deze projecten naar grootschalige natuurontwikkeling in combinatie met grindwinning (Grensmaas), het bevorderen van vervoer over water en beperkte natuurontwikkeling (Zandmaas/Maasroute). In juni 2001 is besloten dat er een alternatief plan moet komen voor het Grensmaasproject. Het

oude plan kon niet op voldoende draagvlak in de provincie rekenen. Na vele gesprekrondes met belangengroeperingen, gemeenten en bewoners hebben de Provinciale Staten van Limburg in december 2001 een alternatief plan vastgesteld.

Op het ontwerp-Tracébesluit van de Zandmaas/Maasroute kwamen in 2001 bijna vierduizend inspraakreacties binnen. In een aantal gevallen heeft dit geleid tot aanpassing van de plannen. Op 14 maart 2002 is een mijlpaal bereikt in het project Zandmaas/Maasroute. Met de officiële bekendmaking van het Tracébesluit Zandmaas/Maasroute en het Provinciaal Omgevingsplan Limburg Aanvulling Zandmaas (POL Zandmaas) is een periode van planvorming afgesloten.

In het kader van de Maaswerken lopen twee proefprojecten. In de Grensmaas bij Meers vindt in een gebied van 46 hectare grindwinning en rivierverbreding plaats in combinatie met natuurontwikkeling. Op de oostelijke oever van de Zandmaas

bij Swalmen/Beesel is de rivier met circa 30 meter verbreed. Binnen dit proefproject van 4,5 kilometer wordt praktijkkennis opgedaan met het oog op de totale uitvoering van het Zandmaas/Maasroute project. Daarnaast draagt het proefproject nu al bij aan hoogwaterbescherming.

Nederrijn en Lek

In de Nederrijn en Lek zijn in het najaar van 2001 drie grote projecten afgerond. Het stuweiland Driel is deels verlaagd door het verwijderen van 160.000 m³ grond. Ook is de noordelijke toegangsweg naar het eiland met circa 2 meter verlaagd en is een aantal kades afgegraven zodat de doorstroming is verbeterd. Dankzij deze rivierverruimende ingrepen zal tijdens een hoogwater de waterstand in de Nederrijn met een kleine decimeter worden verlaagd. Een deel van het stuweiland Driel is ingericht voor de ontwikkeling van stroomdalgrasland. Tevens is bij Driel een vispassage in gebruik genomen. Het project Bakenhof bij de IJsselkop is ook opgeleverd; hierbij is de Malburgsedam 200 meter landinwaarts verplaatst, waardoor de (hoog)waterstand met ongeveer een halve decimeter wordt verlaagd. In de Steenwaard langs de Lek bij Culemborg is 600.000 m³ grond afgegraven. De nevengeulen in de Steenwaard bieden mogelijkheden voor de natuur én meer ruimte voor de rivier. Bij een hoge waterstand kan de Lek over een groter profiel stromen, zodat het waterpeil wordt verlaagd.

NURG-projecten

Onder de noemer van NURG (Nadere Uitwerking Rivieren Gebied) wordt door V&W en LNV gezamenlijk gewerkt aan de realisatie van 7.000 hectare begrensde natuurontwikkeling in het rivierengebied. Van deze 7.000 hectare is 4.225 hectare aangekocht. Eind 2001 was van ruim 1.750 hectare, gelegen binnen zeventien projecten, de inrichting afgerond. Er zijn zestien plannen in uitvoering voor 2.500 hectare nieuwe natuur en er worden inrich-

tingsplannen opgesteld voor vijftien projecten met ruim 1.800 hectare nieuwe natuur. Voor NURG-projecten was aanvankelijk een budget afgesproken van 159 miljoen euro. Inmiddels is ruim 102 miljoen euro uitgegeven. Voor zowel stijgende grondkosten als inrichtingskosten is inmiddels dekking geregeld.

Samenvattend kan worden gesteld dat de grondverwerving goed op schema ligt, maar dat de inrichting achterloopt. Voor een deel vloeit dit voort uit de problematiek van verwerking van verontreinigde grond. Daarnaast zorgt in een aantal projecten de planstudie *Ruimte voor de Rivier* voor een heroverweging. De inrichting van natuurgebieden langs de rivier mag immers geen nadelige effecten hebben op de hoogwaterstand.

Vispassages

Het streven dat de stuwen in de Nederrijn, Lek en de Maas in het jaar 2000 passeerbaar zouden zijn voor trekvis is niet gehaald. De vispassage bij de stuw van Driel is najaar 2001 in gebruik genomen. De aanleg van de twee andere vispassages in de Nederrijn en Lek bij Amerongen en Hagestein is begin 2002 aanbesteed. Naar verwachting zullen ze eind 2003 gereed zijn. Voor het Nederlandse gedeelte van de Maas ontbreken nog altijd vispassages bij de stuwen van Borgharen en Grave. Bij Borgharen is nog geen beslissing genomen over de bouw van een vispassage. De bouw is mede afhankelijk van het besluit over de mogelijke aanleg van een waterkrachtcentrale ter plaatse. Er worden nu voorbereidingen getroffen om de aanleg van de vispassage los te koppelen van dat besluit. Ook de aanleg van een vispassage bij Grave is ernstig vertraagd. Jarenlang is onderzocht of deze passage samen met een kanobaan kon worden aangelegd. Uiteindelijk is op basis van de aangescherpte regelgeving in verband met de hoogwaterbestrijding besloten van deze koppeling af te zien. De aanleg van de vispassages bij Borgharen en Grave is voorzien voor 2004.

Rivierstudies

In de kabinetsstandpunten *Ruimte voor de Rivier* en *Anders omgaan met water* is besloten om in vervolg op de verkennende studies *Ruimte voor Rijntakken* en *Integrale Verkenning Benedenrivieren* de Planstudie *Ruimte voor de Rivier* te starten. Het doel van de planstudie is vast te stellen welke maatregelen moeten worden genomen om de veiligheid in het rivierengebied te handhaven. De maatregelen zullen worden vastgelegd in een Planologische Kernbeslissing (PKB). De planstudie wordt uitgevoerd onder leiding van de stuurgroep *Ruimte voor de Rivier* en ambtelijk ondersteund door één centraal en twee regionale projectbureaus, die in 2001 zijn ingesteld. De stuurgroep heeft de startnotitie over de planfase maart 2002 vastgesteld. De notitie wordt thans aan de betrokken partijen voorgelegd.

Ook de in de kabinetsstandpunten aangegeven *Spankrachtstudie* is in 2001 gestart. Deze studie verkent de opties voor de afvoerverdeling op de lange termijn en de daarvoor benodigde ruimte, teneinde ook bij hogere rivierafvoeren en stijging van de zeespiegel de veiligheid op peil te kunnen houden. De voorlopige bevindingen van de *Spankrachtstudie* zijn in oktober 2001 middels een tussenrapportage voorgelegd aan de stuurgroep *Ruimte voor de Rivier*.

In 2001 is de Commissie Noodoverloopgebieden, naar haar voorzitter ook wel Commissie-Luteijn genoemd, haar werkzaamheden begonnen. Deze commissie heeft als opdracht een onafhankelijk advies uit te brengen over het mogelijke gebruik van noodover-

IN GESPREK OVER VEILIGE RIVIEREN

In het najaar van 2001 heeft een informatieboot van Rijkswaterstaat vijftien steden in het riviereengebied aangedaan. Via een tentoonstelling en openbare debatten zijn de plannen omtrent rivierverruiming gepresenteerd en besproken met plaatselijke bestuurders, belangenorganisaties en burgers. De 24 bijeenkomsten zijn bezocht door bijna tienduizend belangstellenden.

loopgebieden. In navolging van de afgeronde integrale verkenningen voor de benedenrivieren en de Rijntakken is het project *Integrale Verkenning Maas (IVM)* begin 2001 van start gegaan. Bij het opstellen van IVM werken Rijkswaterstaat, de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zuid-Holland, vier waterschappen en een groot aantal gemeenten samen. Zij onderzoeken hoe het Nederlandse deel van de Maas na uitvoering van de Maaswerken kan worden aangepast teneinde de verwachte toename van hogere rivierafvoeren op te vangen. Zowel de *Spankrachtstudie*, de werkzaamheden van de Commissie-Luteijn als de *Integrale Verkenning Maas* worden volgens planning eind 2002 afgerond.

Onderzoek naar ecologisch herstel en inrichting

Ter ondersteuning van beleid en beheer is de afgelopen jaren onderzoek verricht naar het ecologisch herstel en de inrichting van rivieren en uiterwaarden. Eind 2001 zijn onder andere de volgende vier projecten afgerond:

- De brochure *Tien jaar natuurvriendelijke oevers en wat is nu het resultaat?* van de Dienst Weg- en Waterbouwkunde laat zien dat in de periode 1990-2000 het aantal kilometers natuurvriendelijke oevers is verdrievoudigd tot 450. Tevens blijkt uit deze brochure dat voor deze oevers het ecologisch streefbeeld grotendeels is gerealiseerd.
- Het door het RIZA uitgegeven *Handboek voor ecologisch herstel uiterwaarden* geeft een actueel overzicht van kennis op het gebied van inrichting en ecologisch herstel van uiterwaarden. Het vertaalt deze kennis in bruikbare handreikingen voor inrichting en beheer.
- Sinds 1992 zijn in opdracht van Rijkswaterstaat, directie Limburg bijna veertig onderzoeksrapporten verschenen in het kader van het project *Ecologisch Herstel Maas*. Een voorbeeld hiervan is het in 2001 afgeronde onderzoek naar ecologische effecten van minimale afvoeren in de Grensmaas.
- Eind 2001 verscheen bij het RIZA het eindrapport van het project *Migratie Zeeforel*. In totaal zijn tussen 1996 en 2000 662 zeeforellen en zalmen van een zender voorzien. Ongeveer één derde van de vissen werd geregistreerd op tenminste één van de detectiestations in de Maas en de Rijntakken. Dit onderzoek heeft meer inzicht gegeven in de trek vanuit zee richting de paaigronden bovenstrooms van Nederland. De resultaten zullen onder andere worden meegenomen bij de besluitvorming rondom de uitbreiding van de spuicapaciteit bij de Afsluitdijk en het aangepaste beheer van de Haringvlietsluizen.

Internationale aanpak hoogwater

Na het hoogwater van 1993 en 1995 zijn voor de Rijn en de Maas internationale actieplannen opgesteld ter vermindering van de hoogwaterproblematiek.

Begin 2001 verscheen een voortgangsrapportage die een beeld geeft van de uitvoering van het *Actieplan Hoogwater Rijn*. De Rijnsoeverstaten hebben tot aan het jaar 2000 ongeveer 1,6 miljard

euro uitgegeven, waarvan 10 procent voor de verbetering van de waterretentie langs de Rijn, 35 procent voor de verbetering van de waterretentie in het stroomgebied van de Rijn, 53 procent voor dijkverzwaring, bescherming en lokale waterkeringen en 2 procent voor voorzorgsmaatregelen op het gebied van planologie en voorspelling. Het verwezenlijken van de ambitieuze doelstelling om de hoogwaterstand van de Rijn bij Lobith in 2005 met 30 centimeter te verlagen, vergt nog grote financiële en organisatorische inspanningen.

De voortgangsrapportage van het *Actieplan Hoogwater Maas* zal in 2002 verschijnen. De uitvoering van de Hoogwateractieplannen Rijn en Maas heeft vorm gekregen, mede dankzij 141 miljoen euro steun van het programma Interregionale Rijn en Maas Activiteiten (IRMA), ondersteund door de Europese Unie. IRMA heeft in de periode van 1998 tot 2001 153 projecten ondersteund die bijdragen aan preventie en vermindering van schade en risico's door overstromingen in het stroomgebied van de Rijn en de Maas. Het grootste deel (122,5 miljoen euro) van de IRMA-subsidie gaat naar uitvoeringsprojecten. Deze projecten dienen uiterlijk medio 2002 te zijn voltooid, een half jaar later dan oorspronkelijk gepland.

Veiligheid en wateroverlast in het Natte Hart

In 1998 kondigde de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat in de nota *Aanpak Wateroverlast* aan dat de capaciteit van het gemaal IJmuiden wordt uitgebreid. De uitbreiding met 100 m³/s van de capaciteit is innovatief aanbesteed, dat wil zeggen dat de markt is gevraagd om, naast de oplossing beschreven in het bestek, alternatieve plannen in te dienen. Omdat de ingediende plannen niet aan de criteria voldeden, is begin 2001 gekozen voor de bestekoplossing. Inmiddels is de opdracht tot uitvoering gegeven. In het voorjaar van 2002 wordt begonnen met de bouw. Het voorbereiden en beoordelen van de alternatieve plannen heeft tot een vertraging van een half jaar geleid. De uitbreiding is nu naar verwachting in 2004 gereed. De kosten zijn ongeveer 57 miljoen euro.

Voor grote delen van de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht is het Noordzeekanaal/Amsterdam-Rijnkanaal de belangrijkste afvoerroute van overtollig water. Voor dit systeem wordt een wateroverlastnorm vastgesteld. Daarbij mag het vast te stellen peil met een bepaalde frequentie worden overschreden. Als dat peil wordt bereikt, kan voor het omliggende gebied een afvoerstop worden afgekondigd. De wateroverlastnorm is dan ook van invloed op de faalkans van de boezem in de omliggende gebieden. Daarom is onderzoek verricht naar de effecten van de zeespiegelstijging, de verandering in neerslag en de uitbreiding van het gemaal bij IJmuiden op de frequentie van hoge waterstanden in het systeem. De berekeningen wijzen uit dat de waterafvoercapaciteit van het systeem voor de komende jaren op orde is. Een doorkijk naar de toekomst maakt echter duidelijk dat rond 2050 maatregelen nodig kunnen zijn voor een blijvend betrouwbare afvoer van water. In lijn met het kabinetsstandpunt *Anders omgaan met water* moet dan in eerste instantie worden gedacht aan het realiseren van bergingscapaciteit in de regio en niet aan een verdere uitbreiding van het gemaal bij IJmuiden.

In de nota *Aanpak Wateroverlast* uit 1998 is de uitbreiding van de spuicapaciteit bij de Afsluitdijk als een *no-regret*-maatregel aangekondigd. In 2000 is een projectorganisatie bij Rijkswaterstaat, directie IJsselmeergebied gestart met de voorbereidende werk-

zaamheden voor de aanleg van extra spuicapaciteit in de Afsluitdijk. In september 2001 is een startnotitie voor de milieueffectrapportage (MER) uitgebracht. Naast het realiseren van extra spuicapaciteit is als aanvullende doelstelling van het project ook het verbeteren van de passeerbaarheid van de Afsluitdijk voor vissen opgenomen. Voorjaar 2002 zal het bevoegd gezag de richtlijnen vaststellen. De MER zal naar verwachting begin 2003 gereedkomen. Daarnaast hebben de departementen van V&W, VROM en LNV gezamenlijk opdracht gegeven voor een verkenning naar de mogelijkheden van de aanleg van een zoet-zoutovergang (brakwaterzone) bij de Afsluitdijk.

Bij de overdracht van de dijken langs de Noordoostpolder en Oostelijk en Zuidelijk Flevoland aan de regionale waterbeheerder in 1988, is afgesproken dat deze dijken door Rijkswaterstaat nog op sterkte worden gebracht in het kader van het Deltaplan Grote Rivieren. Inmiddels zijn alle projectnota's/MER's in procedure gebracht en is de dijkversterking op een aantal dijkvakken gestart. De dijkvakken langs het IJsselmeer en Ketelmeer zullen eind 2002 het niveau 'veilig' bereiken. Dit niveau wordt voor de dijkvakken langs het Markermeer in 2004 verwacht. Het combineren van de dijkversterking met buitendijkse natuurontwikkeling is door de grote waterdiepte en de slappe ondergrond langs de betreffende dijktrajecten niet haalbaar. De kosten zijn hoog, het natuurrendement is gering, en de huidige strakke lijn van deze dijken wordt landschappelijk hoog gewaardeerd. Bovendien zouden buitendijkse gebieden onderdeel gaan uitmaken van de primaire waterkeringen en daarom intensief beheer vragen.

Grote werken in het Natte Hart

Het kruispunt van de weg- en vaarverbinding bij Harderwijk wordt ingrijpend veranderd. De schutsluis die het Wolderwijd en het Veluwemeer scheidde, wordt vervangen door twee open vaarverbindingen. Eén doorgang is bestemd voor de beroepsvaart. Deze wordt overspannen door een 7 meter hoge vaste brug. De ander is gereserveerd voor de recreatievaart en wordt onder-tunneld. Zo vervalt een knelpunt voor scheepvaart en wegverkeer en wordt de veiligheid voor de beroepsscheepvaart en de recreatievaart vergroot. In 2001 is het grondwerk afgerond. De oplevering is gepland in 2003. De kosten zijn circa 25 miljoen euro. Een ander druk kruispunt van wegverkeer en scheepvaartverkeer ligt bij Enkhuzen. Hier worden twee extra schutsluizen gebouwd met daaronder een tunnel. In 2001 zijn de grondwerkzaamheden afgerond. Het werk wordt volgens de planning afgerond in 2003. De kosten bedragen 63,5 miljoen euro.

De minister van Verkeer en Waterstaat heeft opdracht gegeven voor een planstudie die moet uitwijzen of de toekomstige ontwikkelingen in het Amsterdamse havengebied uitbreiding van de IJmuider zeesluizen noodzakelijk maken. In november 2001 is de Trajectnota/MER Zeeport IJmond verschenen. De kosten van een extra zeesluis bedragen tussen de 530 en 670 miljoen euro. Dat bedrag wordt volgens sommige prognoses dankzij grotere bedrijvigheid in de havens na ongeveer 25 jaar terugverdiend. In de MER zijn naast de effecten op het transport en de economie ook de effecten op het milieu en de waterhuishouding beschreven. Na de inspraakronde zullen de ministers van V&W en VROM medio 2002 een standpunt innemen.

Effecten van het natuurontwikkelingsproject Onderdijk in het Natte Hart op de vogelstand

Natuurontwikkeling in het Natte Hart

De doelstelling is het realiseren van 3.000 ha natte natuur in 2010. In het kader van het ICES-2 programma Natte Natuur is hiervoor 77 miljoen euro beschikbaar. Inmiddels zijn tien projecten gereed (circa 330 ha) en zijn zes projecten in ontwikkeling (1.150 ha).

De uitgaven tot nu toe bedragen 12,7 miljoen euro.

De apparaatkosten van de verantwoordelijke partijen – Rijkswaterstaat en LNV – zijn hierin niet meeberekend.

Met de uitvoering van de projecten Schuitembeek, IJsselmonding en de Natte As, de evaluatie van de afgeronde projecten en de voorbereiding van een nieuwe serie projecten in de komende jaren, is de natuurontwikkeling in het Natte Hart in een stroomversnelling gekomen. Het project Delta Schuitembeek voorziet in het verleggen van de monding van de vervuilde Schuitembeek naar de Nijkerkersluis via een rietdelta van ongeveer 60 ha. Najaar 2001 is begonnen met de aanleg van de rietdelta in het Nuldernauw. De totale kosten van het project zijn 6,4 miljoen euro.

Het natuurontwikkelingsproject IJsselmonding zal in 2004 gereedkomen en omvat ongeveer 800 ha moeras met riet, krekken, ondiep luw water, zand- en slibplaten.

In het project Natte Ecologische Verbinding tussen Hierdense Beek en Harderbroek wordt tussen Flevoland en de Veluwe kust een ecologische verbindingzone aangelegd. Tevens wordt een foerageergebied gecreëerd voor waadvogels. Het project beslaat circa 200 ha en wordt in 2005 afgerond. Recreatieve voorzieningen in de vorm van aanlegplaatsen in de natuur, maken dit project ook voor het publiek aantrekkelijk.

Natuurontwikkeling in het Natte Hart is dankbaar werk.

Dit blijkt uit de evaluatiestudie *Een Groene Riem onder het Natte Hart*. Tien gebieden die in het afgelopen decennium zijn aangelegd, zijn onderzocht. Het gaat om eilandjes, zandplaten en vooroevers.

In vrijwel alle gevallen zijn de aantallen vogels van bijzondere en prioritaire soorten toegenomen. Wel valt de gerealiseerde natuur vaak wat droger en bosrijker uit dan verwacht; blijkbaar is het effect van het weinig dynamische peil in het gebied onderschat. Inmiddels wordt een nieuwe serie projecten opgestart voor de periode tot 2010. In deze projecten komt – in navolging van de LNV-nota *Mensen voor natuur, natuur voor mensen* – het recreatief medegebruik expliciet aan bod. Meer dan voorheen zullen de nieuwe

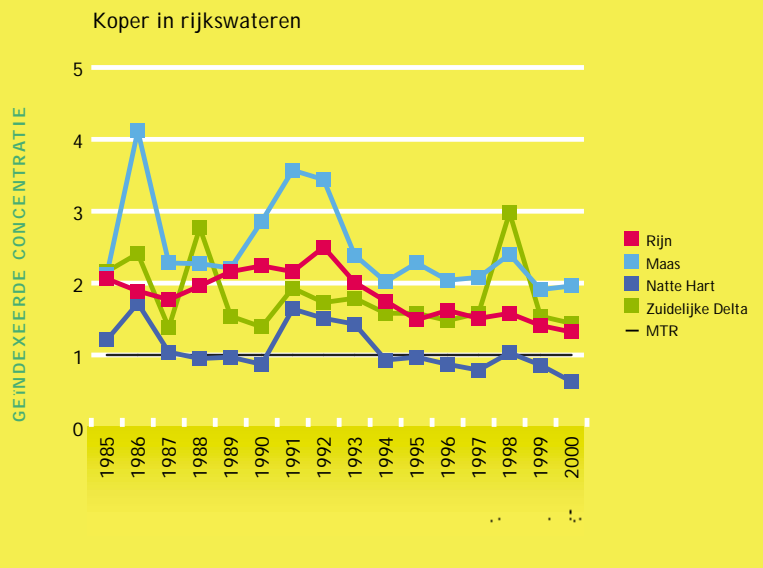
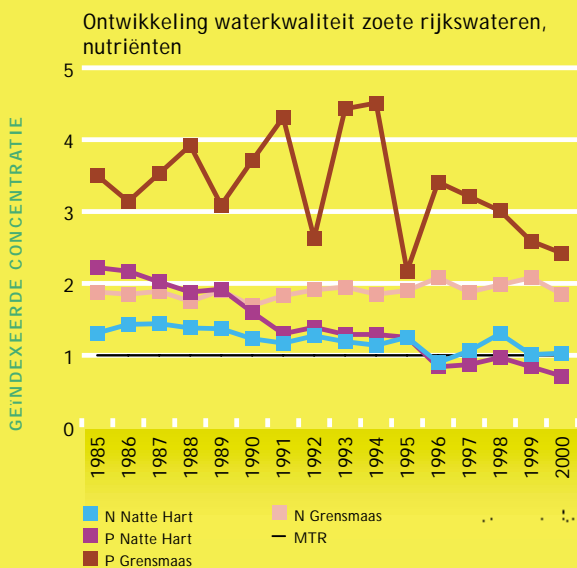
projecten door middel van (zeer) ondiep water en luwe zones met helder water aansluiting krijgen op het open water van het gebied.

Een knelpunt bij de uitvoering is de regelgeving met betrekking tot de status van licht verontreinigd bodemmateriaal. De projecten bestaan voor een belangrijk deel uit het verplaatsen van bodemmateriaal. De kosten voor het vaststellen van de mate van verontreiniging kunnen oplopen tot 10 à 15 procent van de totale uitvoeringskosten. Blijkt er sprake te zijn van verontreiniging, dan moet het plan vaak drastisch worden bijgesteld; de uitvoering wordt aanzienlijk duurder en ondervindt een vertraging die tot enkele jaren kan oplopen. Niet alleen de waterbodempromatiek, maar ook de zorgvuldige interactie met belanghebbenden, heeft tot gevolg dat de doelstelling van 3.000 ha nieuwe natte natuur in 2010 waarschijnlijk niet wordt gehaald.

Integrale visie IJsselmeergebied 2030

In januari 2002 heeft de ministerraad de *Integrale Visie IJsselmeergebied 2030*, *De koers verlegd* op hoofdlijnen vastgesteld. De visie geeft een koers aan voor de versterking van de ruimtelijke samenhang in het IJsselmeergebied. Samenhang is nodig, omdat in dit multifunctionele gebied tal van autonome ontwikkelingen op elkaar inwerken: de stedelijke druk aan de randen, de gevolgen van klimaatverandering en zeespiegelstijging, de toenemende afwateringsproblematiek van omliggende gebieden en de groeiende recreatiebehoefte. De visie is opgesteld door de ministeries van V&W, LNV, EZ en VROM, waarbij constructief gebruik is gemaakt van de kennis en kunde van de provincies Friesland, Flevoland en Noord-Holland, maatschappelijke organisaties en andere betrokkenen.

De subtitel *De koers verlegd* wijst op het voornemen om meer rekening te houden met de huidige kernkwaliteiten, zoals de grootschalige open ruimte, de van nature aanwezige rijkdommen en de cultuurhistorische elementen in het gebied. De visie neemt enigszins afstand van het gedachtegoed van de *Zuiderzweet*. Die wet legde de nadruk op grootschalige landaanwinning, veiligheid, voedselproductie en nieuwe woongebieden. Symbolisch voor de koersverlegging is het vervallen van de ruimtelijke reservering voor de Markerwaard. De ruimtelijke samenhang van het gebied wordt versterkt door de verschillen tussen het rustige noordelijke deel en het drukkere zuidelijke deel te accentueren door middel

van zonerings. De visie geeft randvoorwaarden aan voor buitendijkse ontwikkelingen, de winning van delfstoffen en de plaatsing van windturbines, doet een voorstel voor reservering van ruimte voor een randmeer langs de Noordoostpolder, en gaat in op de regulering van de capaciteit van jachthavens.

Verankering en nuancering van essentiële aspecten van de visie vindt plaats in de PKB Nationaal Ruimtelijk Beleid van de vijfde Nota ruimtelijke ordening, het Tweede Structuurschema Groene Ruimte, het Tweede Structuurschema Militaire Terreinen, de derde Nota Waddenzee en het Tweede Structuurschema Oppervlaktedelfstoffen. Zo werkt de visie door in het ruimtelijk beleid van Rijk, provincies, kaderwetgemeenten en gemeenten. Om de koers uit te werken, worden in de visie verschillende vervolgstudies voorgesteld.

Waterkwaliteit zoete rijkswateren

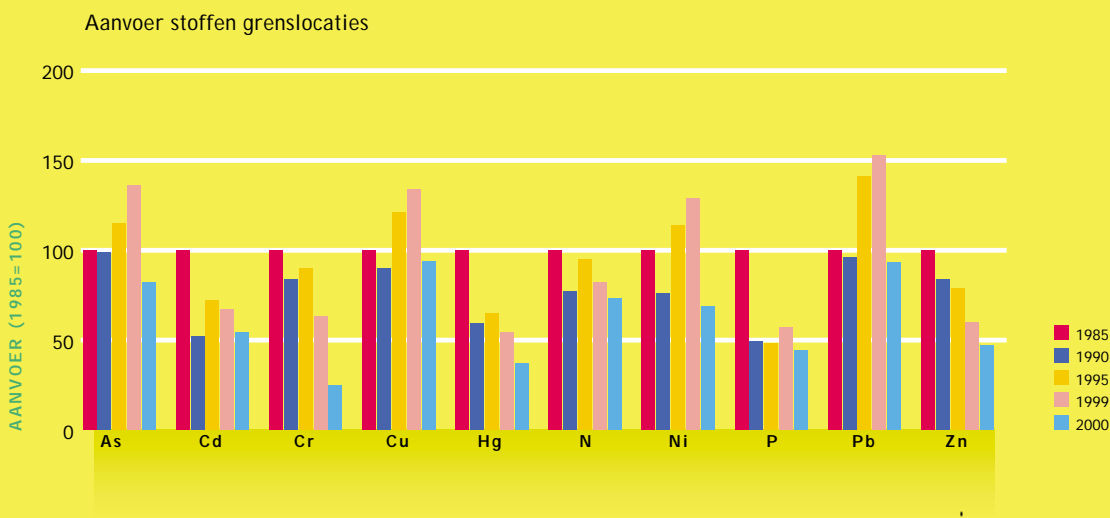
De waterkwaliteit in de grote rivieren is op een aantal punten onvoldoende. In de Maas liggen de totaalconcentraties van koper en zink, inclusief het zwevend stof, ver boven het MTR. Enkel in zwevend stof komen daar nog nikkel, cadmium en PAK's bij. Ook de concentraties van fosfaat en in mindere mate stikstof, overschrijden het MTR. De concentraties van nikkel schommelen rond het MTR. De concentraties van overige metalen in de Maas liggen wél onder het MTR. De concentraties van de PCB's in zwevend stof op de grenslocatie in de Maas geven de laatste jaren grote pieken te zien.

De waterkwaliteit van de Rijn laat een iets gunstiger beeld zien: in de Rijn liggen alleen de totaalconcentraties van koper, inclusief zwevend stof, structureel boven het MTR, in 2000 zo'n 1,5 maal. Enkel in zwevend stof komen daar kwik, cadmium en PAK's bij. De concentraties van de overige metalen liggen onder het MTR. De concentraties van fosfaat en stikstof overschrijden in de Rijn echter ook het MTR.

In het Natte Hart heerst doorgaans een aanvaardbare waterkwaliteit. De laatste tien jaar zijn vooral de concentraties van fosfaat gedaald. Deze lagen in 2000 onder het MTR, de beleidsdoelstelling voor dat jaar. De concentraties van stikstof vertonen een wisselend beeld, en liggen rond het MTR. Locaties waar de MTR's van stik-

stof en fosfaat soms worden overschreden, zijn de randmeren en het Ketelmeer. De metaalconcentraties liggen de laatste jaren onder het MTR. Dit geldt zowel voor oppervlaktewater als zwevend stof. De koperconcentraties in het Natte Hart vertonen sinds het begin van de jaren negentig een dalende trend. Vanaf 1994 ligt het niveau op of onder het MTR.

De Watertransportmaatschappij Rijn Kennemerland (WRK) heeft in 2001 een aantal malen te maken gehad met hoge concentraties verontreinigingen in het voor de drinkwaterbereiding in te nemen Rijnwater. In januari 2002 werden zelfs gedurende twintig dagen voor de bestrijdingsmiddelen isoproturon en chloortoluron overschrijdingen van de drinkwaternorm van 0,1 microgram per liter geconstateerd. Hetzelfde gebeurde in een periode van dertien dagen van 27 maart tot en met 8 april 2002. Deze verontreinigingen werden ook door Rijkswaterstaat in de vorm van kortere piekbelastingen op het meetstation Lobith geconstateerd. Daarmee is aangetoond dat ze uit het buitenland afkomstig zijn. De staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat heeft de Tweede Kamer meegedeeld dat, mogelijk in samenwerking met buitenlandse collega's, getracht zal worden de oorzaak van deze verontreinigingen op te sporen.

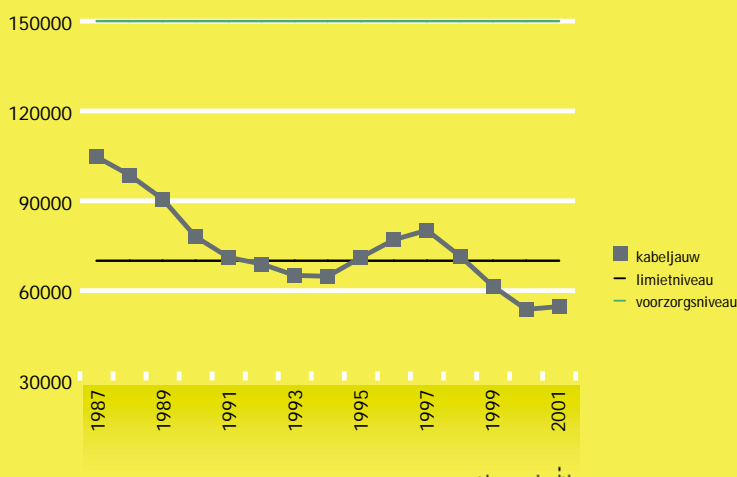
2.3 Zoute en brakke rijkswateren

Het beleid voor de Noordzee is gericht op duurzame ontwikkeling, waarbij gebruiksfuncties en ecologie in balans zijn. Voor de Waddenzee ligt het accent van het beleid op herstel en ontwikkeling van natuurlijke processen en natuurwaarden. Ook in de Delta is het doel, naast veiligheid en toegankelijkheid, om te komen tot herstel en versterking van natuurlijke processen.

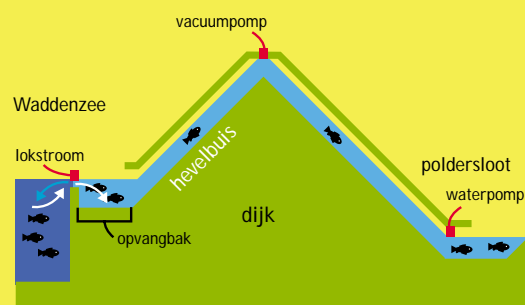
DE STAND VAN ZAKEN

- Tal van kleine herstel- en inrichtingsprojecten zijn gerealiseerd en deels geëvalueerd. Tussen de projecten blijkt weinig samenhang te zijn. De eerste initiatieven voor ontwikkeling van interdepartementaal beleid op dit terrein zijn genomen.
- De voorbereidende werkzaamheden voor de gedeeltelijke openstelling van het Haringvliet zijn begonnen.
- De Europese Commissie stelt Nederland in gebreke wegens het niet voldoen aan de richtlijnen in het natuurcompensatieprogramma voor de Westerschelde. Nederland meent wel aan de eisen te voldoen.
- De verkenning voor de derde ronde van verdieping van de Westerschelde wordt meegenomen in een gezamenlijke ontwikkelingsschets Schelde-estuarium van Nederland en Vlaanderen.
- De uitwerking van concrete plannen voor de oprichting van twee windturbineparken in de Noordzee vordert. De locatie-MER's zijn gereed.
- Het nieuwe beoordelingsinstrumentarium voor verspreiding van zoute baggerspecie is gereed. Er is een overgangperiode van minimaal één jaar afgesproken voor de definitieve invoering.
- Studies ter onderbouwing van te nemen maatregelen rond de munitiestort in de Oosterschelde zijn opgestart.
- De daling van concentraties verontreinigende stoffen in zoute wateren stagneert.

Paaibestand kabeljauw

Vispassage Roptazijl

Programma herstel zoet-zoutovergangen

In het verleden is bij het nemen van maatregelen voor veiligheid en scheepvaart onvoldoende rekening gehouden met de effecten op natuur en milieu. Daardoor zijn onnodig veel natuurlijke habitats en dynamiek verloren gegaan. Om door middel van inrichtingsmaatregelen de ecosystemen te herstellen, is in 1990 het programma *Herstel en Inrichting Rijkswateren* gestart. Dit was een uitwerking van de *derde Nota waterhuishouding*. In 2035 moeten de ecologische doelen zijn gerealiseerd.

Uit een *Quick Scan Herstel en Inrichting* (RIZA, RIKZ, DWW, 2000) blijkt dat het programma is meegegroeid met de actuele ontwikkelingen: aanvankelijk lag de nadruk op het realiseren van objecten als oeververdediging en vispassages, nu verschuift het accent naar de inrichting van gebieden, zoals het herstel van

VERBETERING VAN DE VISTREK IN DE WADDENZEE

Op 55 punten verspreid over een twintigtal locaties langs de Noord-Nederlandse kust wordt zoet water in de Waddenzee geloosd. In Nederland zijn elf soorten vis bekend die tussen zout en zoet water migreren. Sommige vissen trekken van zee naar zoet water om zich daar voort te planten (zoals zalm en forel), andere soorten planten zich voort op zee of in de oceaan en leven in hun jeugd in zoet water (bijvoorbeeld paling). Van de elf soorten zijn er inmiddels vier verdwenen, onder andere de steur en de elft. Vijf soorten staan als 'kwetsbaar' of 'bedreigd' op de Nederlandse rode lijst. Slechte bereikbaarheid van de paaiplaatsen en verlies aan geschikte leefruimte zijn de grootste knelpunten. Ook vervuiling, met name van het zoete oppervlaktewater, kan een rol spelen.

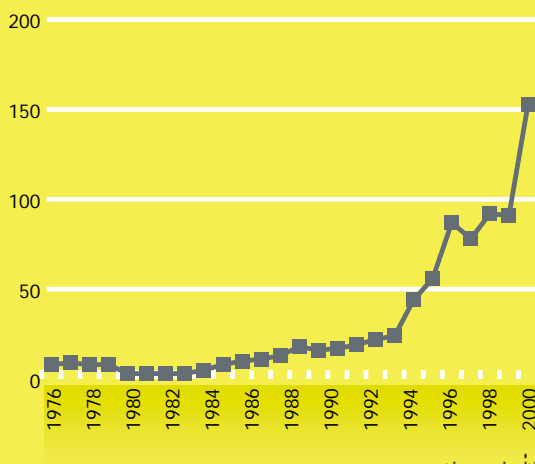
Om de migratie tussen zout en zoet te verbeteren, moeten harde barrières (dijken, gemalen en sluizen) worden aangepast. Soms volstaan eenvoudige aanpassingen van het spuibeheer, soms zijn ingewikkelde technische ingrepen nodig. Vervolgens verdient het zoete water aandacht: zijn er geschikte leefgebieden, zijn ze bereikbaar en is de waterkwaliteit voldoende?

Over de dijk bij Texel (De Cocksdorp) is een vishevelpassage aangelegd. Later is naar dit voorbeeld in Roptazijl (Fryslân) voor het gemaal ook een passage gemaakt. Bij het gemaal van Termunterzijl in Groningen is een vispassage aangelegd, en er is een verbinding tussen de Dollard en polder Breebaart en de achterliggende boezem gemaakt.

zoet-zoutgradiënten. De *Quick Scan* signaleert dat natuur alléén tegenwoordig niet voldoende is om draagvlak te verkrijgen voor herstel en inrichting. De totale kwaliteit van de leefomgeving is in het geding en dus de samenhang tussen de componenten waterbeheer, ruimtelijke ordening, natuur en cultuurhistorie.

Ter aanvulling op deze *Quick Scan* is in 2001 een evaluatie gereedgekomen van het ecologisch rendement van 26 projecten in of langs de zoute wateren. De helft van deze projecten betreft gebieden kleiner dan 30 ha. Voor 22 projecten kon een voorlopige balans worden opgemaakt. Vijf van de acht kwelderprojecten in het noorden van het land, gericht op areaalbehoud, krijgen een positieve beoordeling: de primaire doelstelling is gerealiseerd. Hetzelfde geldt voor zes projecten rond dynamisch kustbeheer (duinen en sluffers) of overgangen gericht op vegetatie. De negen vogelprojecten zijn minder succesvol: van twee is de doelstelling

Aantal getelde zeehonden Zuidelijke Delta

De figuur geeft het jaarlijkse hoogste aantal getelde zeehonden in de zuidelijke Delta weer. De zeehond is een toppredator. Zijn aanwezigheid is een indicatie voor het functioneren van estuariene watersystemen. De getallen betreffen jaarmaxima, dat wil zeggen: het hoogste aantal getelde zeehonden dat in de tellingen is aangetroffen.

PASSEERBAARHEID VAN LOZINGSPUNTEN

Voorjaar 2001 is bij twintig lozingspunten langs de Waddenzee het aanbod van stekelbaars en glasaal onderzocht, en de passeerbaarheid van de locaties. De passeerbaarheid van locaties voor vis kan worden omschreven door middel van een zogenoemde 'passeerbaarheidsscore'. Deze is nog in ontwikkeling. De intreklocaties langs de Waddenkust zijn hiermee voorlopig geïnclassificeerd. Het onderzoek laat een wisselend beeld zien. In 2001 was het aanbod van trekvis langs de hele Waddenkust laag. Bij Roptazijl diende zich een naar verhouding enorme hoeveelheid glasaal aan. Roptazijl onderscheidt zich van de andere punten door een constante uitstroom van zoetwater (lokstroom) vanwege de vishevelpassage voor het gemaal. De lokstroom zou een mogelijke verklaring zijn voor de grote hoeveelheid glasaal. Het onderzoek laat zien dat de lozingspunten bij de Kroonspolders op Vlieland en de polder Breebaart doorgaans passeerbaar zijn voor alle vissoorten. Alle overige lozingspunten zijn minder of niet passeerbaar. Het aanbod van dieldoorns (stekelbaars) bij Noordpolderzijl is bijvoorbeeld hoog, maar het gemaal daar is niet passeerbaar. De vangsten van trekvis aan de binnenzijde bij Roptazijl, Termunterzijl, Lauwersoog en Terschelling wijzen op een verhoging van de passeerbaarheid op plaatsen waar een technische voorziening is getroffen.

In 2002 wordt het onderzoek herhaald. Aan de hand van de resultaten van de onderzoeken kan dan worden nagegaan op welke locaties voorzieningen kunnen worden aangelegd om de passeerbaarheid te verhogen.

helemaal niet gehaald, van drie andere hadden de maatregelen slechts een tijdelijk effect.

Uit de evaluatie blijkt dat de meeste projecten goede nazorg nodig hebben. Daarnaast moet gestructureerde (continuïteit van) monitoring een wezenlijk onderdeel van een project zijn.

In de verkenning *Kansen voor herstel van zoet-zoutovergangen in Nederland* (RIZA, 2001) zijn 164 grotendeels kleine en middelgrote projecten geteld met een totale oppervlakte van 14.000 hectare. Het accent ligt op herstel van estuariene gradiënten in de getijdengebieden. In mindere mate worden ook binnendijks gelegen brakke gebieden en sluffers ontwikkeld. Eenderde van de projecten is afgerond, dit zijn voornamelijk de kleine projecten. Tweederde van de projecten verkeert in diverse stadia van voorbereiding.

Naast deze 164 projecten zijn er drie projecten voor grootschalige herstelmaatregelen rond Haringvliet, Afsluitdijk en Lauwersmeer. Ze zijn veel lastiger in verband met kosten, draagvlak et cetera en verkeren nog in de verkenningsfase. Deze grote projecten kunnen een belangrijke bijdrage gaan leveren aan het herstel van zoet-zoutovergangen; hun oppervlakte is vele malen groter dan de genoemde 14.000 ha van de kleinere projecten.

Zowel uit de Quick Scan als uit *Kansen voor herstel van zout-zoetovergangen in Nederland* blijkt dat tussen de vele kleine projecten niet veel samenhang is. De relatie met de doelen op het niveau van het watersysteem is niet altijd helder. Daarom heeft Rijkswaterstaat onlangs acties ingezet om de doelen van de maatregelen concreter te maken en aan de hand van deze doelen prioriteiten in de uitvoering van de projecten aan te brengen. Daarnaast is in december 2001 op initiatief van het RIZA en RIKZ het Platform herstel zoet-zoutovergangen opgericht. In dit platform willen beheerders en uitvoerders kennis en ervaring uitwisselen.

In deel 1 van het Structuurschema Groene Ruimte 2 (januari 2002) is aangekondigd dat er een programma zoet-zoutovergangen zal komen. Naar aanleiding daarvan is door de ministeries van LNV en V&W een start gemaakt met het opstellen van een nationaal programma Herstel zoet-zoutovergangen.

Openstelling Haringvlietsluizen

NW4 streeft naar de stapsgewijze invoering van beheer van de Haringvlietsluizen volgens de optie 'Getemd Getij'. Op 5 juni 2000 heeft de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat het Besluit Beheer Haringvlietsluizen vastgesteld. Door de sluiting op een kier te zetten, ontstaat een geleidelijke overgang van zoet naar zout en kunnen vissen het Haringvliet weer binnentrekken. Hiermee wordt een eerste stap gezet op weg naar het ecologisch herstel van een deel van het mondingsgebied van Rijn en Maas. Op dit moment loopt een beroepsprocedure tegen dit besluit. Beroep is ingesteld door Waterschap Goeree Overflakkee, Waterschap Brielse Dijkkring, Waterbedrijf Europoort en Waterwinningbedrijf Brabantse Biesbosch. De beroepen van de waterschappen richten zich op de nadeelcompensatieregeling van het kierbesluit. De beroepen van de waterbedrijven hebben betrekking op het protocol dat met hen moet worden afgesloten. Een uitspraak van de rechter wordt eind 2002, begin 2003 verwacht.

Ondanks het feit dat de besluitvorming nog niet geheel is afgerond, vinden al voorbereidende werkzaamheden plaats om gedeeltelijke openstelling in 2005 mogelijk te maken. Ten eerste worden door Rijkswaterstaat nulsituaties vastgelegd, onder andere van zoutgehalten, waterstanden en aanwezigheid van planten en dieren. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar zodanige optimalisering van het sluisbeheer dat vissen goed naar binnen kunnen trekken, maar dat het zout niet te ver landinwaarts komt. Ten slotte moeten de drie innamepunten voor landbouwwater en één innamepunt voor drinkwater in het westelijk deel van het Haringvliet worden verlegd. Het voorbereidende werk ligt op schema, maar er moet nog veel gebeuren om de streefdatum van 1 januari 2005 te halen. Vooral het verleggen van de waterinnamepunten kan nog voor oponthoud zorgen.

Natuurcompensatieprogramma Westerschelde (1998-2008)

Het natuurcompensatieprogramma is opgezet om de natuurverliezen te compenseren die het gevolg zijn van de laatste verruiming van de vaarweg. Die verruiming maakt het schepen met een diepgang van 11.90 meter mogelijk onafhankelijk van het getij Antwerpen te bereiken.

In september 2001 heeft de Voortgangscommissie Natuurcompensatie Westerschelde een evaluatierapport over de periode 1998-2001 aangeboden aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Uit de rapportage blijkt dat binnendijks op beperkte schaal inrichtingsmaatregelen zijn uitgevoerd. Het accent lag vooral op grondverwerving en planvorming.

Behalve de herinrichting van Rammekenshoek zijn nog geen buitendijkse projecten uitgevoerd. Pas als na de openstelling van de Westerscheldetunnel de veerhavens van Kruiningen en Perkpolder niet meer in gebruik zijn, zullen deze havens en de tolpleinen buitendijkse natuurwinst opleveren. In 2003 worden ter verdediging van het slik en schor van Waarde twee kribben aangelegd.

De Voortgangscommissie stelt ter versterking van het compensatieprogramma veertien nieuwe binnendijkse maatregelen voor in laaggelegen polders die direct grenzen aan de Westerschelde. De staatssecretaris staat positief tegenover de plannen.

De rekenkamers van Vlaanderen en Nederland concludeerden in 1999 dat het merendeel van het geld dat Vlaanderen betaalt niet wordt besteed aan compensatie van de natuur die tengevolge van de verdieping verloren gaat. In mei 2001 stelde de Europese Commissie Nederland in gebreke: het in 1998 voorgenomen natuurcompensatieprogramma voldoet niet aan de eisen die daaraan moeten worden gesteld. Deze eisen zijn:

- compensatie van het natuurverlies door hetzelfde oppervlak en dezelfde habitat;
- een compensatieplan dat gereed is en zelfs geaccepteerd door de bevolking vóórdat de ingreep plaatsvindt.

In haar reactie zegt de Nederlandse regering dat het natuurcompensatieprogramma naar haar mening wél voldoet aan de richtlijnen.

Langetermijnvisie Schelde-estuarium

De Langetermijnvisie Schelde-estuarium is in februari 2001 aangeboden aan de regeringen van Nederland en Vlaanderen. Als streefbeeld voor 2030 wordt voorgesteld het beleid te richten op het instandhouden van de fysieke systeemkenmerken van het estuarium en op het optimaal samengaan van veiligheid, toegankelijkheid en natuurlijkheid binnen het Schelde-estuarium.

De Vlaamse regering heeft in mei 2001 de Nederlandse regering geïnformeerd over haar standpunt aangaande de visie. Vlaanderen stemt in met het genoemde streefbeeld en legt de nadruk op het streven naar gezamenlijk beleid en beheer van het estuarium.

Ingrepen mogen alleen stapsgewijs plaatsvinden en bij iedere stap moet worden nagegaan wat de consequenties zijn voor de veiligheid, toegankelijkheid en natuurlijkheid van het systeem. De Vlaamse regering vraagt daarbij om verkenning van een eventuele verdere verdieping van de Schelde. Zij stelt voor in dit kader een milieueffectrapportage (m.e.r.) en een kosten-batenanalyse op te stellen.

In oktober 2001 heeft de Nederlandse regering haar standpunt vastgelegd. Ook zij onderschrijft het streefbeeld voor 2030 zoals dat in de Langetermijnvisie is geformuleerd. De Nederlandse regering toont zich bereid tot onderzoek naar een nieuwe verdieping.

In de m.e.r en de kosten-batenanalyse moeten minstens drie opties worden bestudeerd: de nuloptie, een diepgang van 12.80 meter, en de maximale optie van een diepgang van 13.10 meter, uitgaande van de in de praktijk gehanteerde kielspeling van 12,5 procent van de diepgang (de huidige diepgang is 11.90 meter). De Tweede Kamer heeft ingestemd met het door de Nederlandse regering ingenomen standpunt. Zij verzoekt de regering 'vóór verder besluitvorming over het Schelde-estuarium aan de orde is helderheid te verschaffen over de Europees-rechtelijke aspecten van ingrepen, alsmede de gevolgen voor de natuur van de vorige verdieping en het doorgevoerde compensatieprogramma'.

De gevolgen van de vorige verdieping worden nauwlettend gevolgd door het project MOVE (MONitoring VErruiming Westerschelde). In 2003 zal een evaluatierapportage verschijnen. Bij het project MOVE gaat men er overigens van uit dat de gevolgen van de ingreep (zomer 1997-1999) pas na tien tot 25 jaar merkbaar zijn.

In februari 2002 hebben Vlaanderen en Nederland besloten gezamenlijk een ontwikkelingsschets voor het Schelde-estuarium op te stellen, waaraan een milieueffectrapportage en een maatschappelijke kosten-batenanalyse worden gekoppeld. Onder 'gezamenlijk' wordt in dit kader verstaan zowel gezamenlijke bevoegdheden, verantwoordelijkheden en uitvoering als gezamenlijke financiering. De ontwikkelingsschets zal begin 2004 gereed kunnen zijn. Een mogelijke verdere verruiming vormt een onderdeel van dit proces.

Windturbines in zee

In het vierde Nationale Milieubeleidsplan zijn doelstellingen opgenomen voor het aandeel van hernieuwbare energiebronnen in de totale energievoorziening (5 procent in 2010 en 10 procent in 2020). Deze doelen moeten onder meer door de aanleg van windturbineparken op zee worden gerealiseerd. De plannen voor een proefproject met een windturbinepark van 100 MW op 8 tot 18 kilometer voor de kust van Egmond zijn inmiddels verder uitgewerkt. De locatie-MER is gereed. In het voorjaar van 2002 is aan het consortium NoordzeeWind het opzetten en exploiteren van het park gegund. De vergunningverleningsprocedure kan nu worden gestart. Een belangrijk onderdeel van het proefproject is het monitoring- en evaluatieplan, waarmee aan het onderzoeksdoel wordt voldaan. Naast dit proefproject bij Egmond is een windturbinepark van 120 MW op ruim 23 kilometer uit de kust tussen Egmond en Wijk aan Zee in ontwikkeling. Inmiddels is de voor dit park gemaakte project-MER gereed en zijn in februari 2002 de benodigde vergunningen verleend. Tegen deze vergunningverlening staat nog beroep open.

In deel 3 van de vijfde Nota ruimtelijke ordening heeft de overheid voorkeursgebieden aangewezen voor windturbineparken op de Noordzee. Daarbij is aangekondigd dat voor nieuwe windturbineparken in die gebieden een concessiestelsel zal worden ingevoerd.

De provincies Friesland en Noord-Holland hebben een plan om ruim honderd windturbines te plaatsen in ondiep water aan weerszijden van de Afsluitdijk; het opgesteld vermogen is 300 MW. Het kabinet heeft in principe met dit plan ingestemd, met een voorbehoud vanwege toetsing aan de Vogel- en Habitatrichtlijn. De natuur- en milieubeweging heeft kritiek op dit plan en wijst daarbij op de bedreiging voor vogels en de aantasting van de open ruimte van het IJsselmeer- en Waddenlandschap.

Nieuw beoordelingsinstrumentarium zoute baggerspecie

In NW4 is aangekondigd dat er in 2002 een nieuw beoordelingsinstrumentarium moet zijn voor de verspreiding van zoute baggerspecie in zee. Dit beoordelingsinstrumentarium is nu gereed. Naast de stofbeoordeling bevat het een toets op biologische effecten. Bovendien moet expliciet worden getoetst aan de aanwezigheid van de stof tributyltin. Met het nieuwe systeem kan beter worden geïdentificeerd welk deel van het havenslib bij verspreiding in zee een milieurisico met zich meebrengt. Op landelijk niveau komt er geen verandering in de hoeveelheid baggerspecie die in depots moet worden opgeslagen. Wel zullen er regionale verschuivingen optreden. Waarschijnlijk zal er minder baggerspecie in de Waddenzee mogen worden verspreid dan nu het geval is. Voor deze specie is echter nog geen depotcapaciteit beschikbaar. Om dit soort problemen op te lossen en om de beheerders gelegenheid te geven ervaring op te doen met het nieuwe instrumentarium, komt er een overgangperiode van minimaal een jaar. In dat jaar zal het nieuwe type milieumetingen in de praktijk worden getoetst om een goede onderbouwing te verkrijgen alvorens te komen tot definitieve invoering. Daarna zal het instrument worden ingezet bij de vergunningverlening in het kader van de Wet verontreiniging oppervlaktewater en ontheffingverlening in het kader van de Wet verontreiniging zeewater.

Munitiestort Oosterschelde

Tussen 1945 en 1967 is ter hoogte van Zierikzee 30.000 ton munitie in de Oosterschelde gestort. Gedumpt zijn 21.000 ton metalen (ijzer, lood, koper, zink en aluminium) en 9.000 ton kruit, springstof en pyrotechniek, waaronder 30 ton witte fosfor.

Wanneer is onvoorspelbaar, maar ooit zullen hieruit schadelijke stoffen vrijkomen. Een deel zal in het water worden verspreid en een ander deel (bijvoorbeeld de metalen) blijft in het sediment aanwezig. Wat de risico's voor functies als ecologie, recreatie en visserij in de Oosterschelde zijn, is moeilijk in te schatten.

In opdracht van het ministerie van Defensie onderzoekt TNO diverse leemten in de kennis (onder andere over de afbraaksnelheid van vrijkomende stoffen). Het RIKZ zal een vervolgonderzoek doen naar de mogelijkheid om de munitiestort af te dekken. Deze studie zal worden gefinancierd door de ministeries van Defensie, LNV en V&W. Beide studies zullen voorjaar 2002 zijn afgerond. De begeleidingscommissie, bestaande uit de genoemde ministeries en het ministerie van VROM, de provincie Zeeland en de gemeente Schouwen-Duiveland, zal de resultaten bespreken ter voorbereiding van de politieke besluitvorming.

Waterkwaliteit zoute wateren

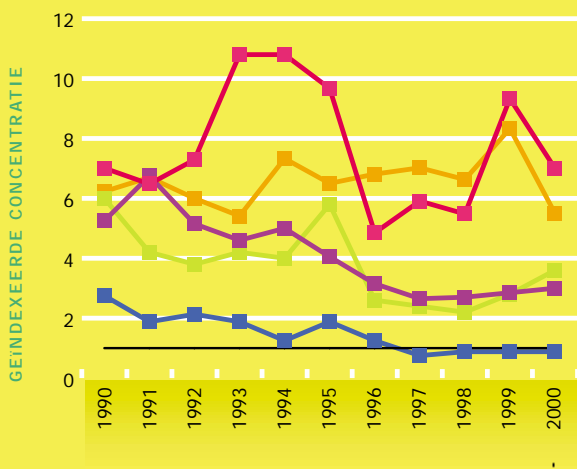
NW₄ noemt als doelen voor de zoute wateren het bereiken van de achtergrondwaarde voor nutriënten en de streefwaarde voor zware metalen en organische microverontreinigingen. Tot de jaren negentig is het zoute watermilieu schoner geworden, maar de laatste jaren stagneert de kwaliteitsverbetering. Voor een aantal stoffen wordt de streefwaarde nog niet gehaald.

De concentraties stikstof in de zoute wateren liggen over het algemeen constant vijf à tien maal boven de achtergrondwaarde. In de afgelopen tien jaar is op basis van deze gegevens geen daling waarneembaar. De daling van de fosfaatconcentraties is blijven steken op een niveau twee maal boven de achtergrondconcentratie in alle zoute wateren. Van de zware metalen voldoet koper in de kustzone en de Waddenzee gemiddeld niet aan de streefwaarde. De concentraties cadmium liggen onder de streefwaarde en dalen nog verder. De overige zware metalen overschrijden in enkele wateren nog de streefwaarde.

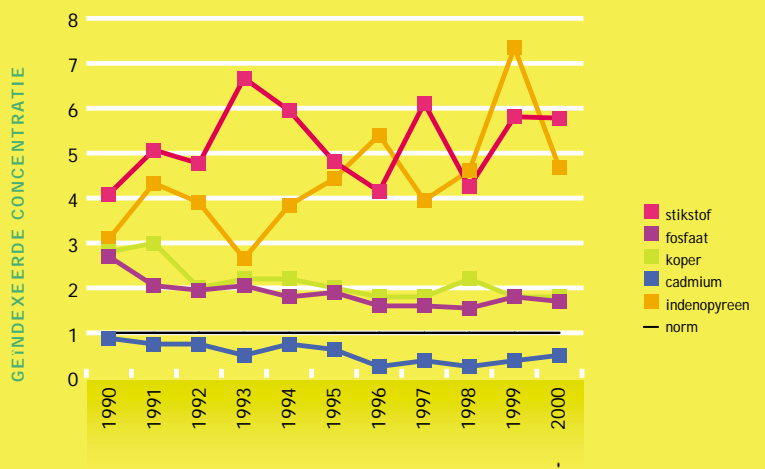
Van de PAK's liggen de concentraties boven de streefwaarde. Van indenopyreen, de PAK die in de figuur is weergegeven, is de overschrijding het geringst. De andere PAK's liggen verder boven de streefwaarde, anthraceen zelfs boven het MTR. Over het algemeen vertonen de PAK-gehalten in zwevend stof de afgelopen tien jaar geen daling.

Andere stoffen waarvan de streefwaarde ruim wordt overschreden, zijn PCB's en enkele bestrijdingsmiddelen, met als belangrijkste triphenyltin (TFT), waarvan de concentraties in enkele zoute wateren het MTR tot honderd maal overschrijden! TFT wordt veelvuldig gebruikt in de aardappelteelt en is slecht afbreekbaar. Ook van tributyltin (TBT), dat in aangroeiwerende verf op schepen langer dan 25 meter wordt gebruikt, liggen de concentraties plaatselijk tot driehonderd maal boven het MTR. Om dit probleem op te lossen is in 2001 in het kader van de International Maritime Organization overeenstemming bereikt over een verbod op de toepassing van TBT op schepen in 2003.

Ontwikkeling waterkwaliteit Zoute Delta

Ontwikkeling waterkwaliteit kustzone

3 Voortgang beleidsuitvoering per thema

3.1 Veiligheid

De hoofddoelstelling van het integrale waterbeleid is: 'het hebben en houden van een veilig en bewoonbaar land en het instandhouden en versterken van gezonde en veerkrachtige watersystemen, waarmee een duurzaam gebruik blijft gegarandeerd'.

In de 21ste eeuw krijgt Nederland te maken met toenemende pieken in de waterafvoer van de rivieren, voortzettende bodemdaling en versnelde stijging van de zeespiegel. Het stelsel van primaire waterkeringen moet ook onder die omstandigheden bescherming blijven bieden tegen stormvloed op de Noordzee, extreme opwaaiing op het IJsselmeer en Markermeer en extreem hoge afvoeren op de grote rivieren.

In het beleid met betrekking tot de bescherming tegen hoogwater zijn forse stappen vooruit gezet. Overeenkomstig het kabinetsstandpunt *Anders omgaan met water* zullen in het toekomstige veiligheidsbeleid samenhangend ruimtelijke en technische maatregelen worden genomen.

Het solide houden en versterken van de waterkeringen

Het beleid is dat de waterkeringen blijven voldoen aan de veiligheidsnormen uit de *Wet op de waterkering*. Deze veiligheidsnormen zijn per dijkkring uitgedrukt in de kans per jaar dat een bepaalde hoogwaterstand wordt overschreden. In de afgelopen vijftig jaar is vrijwel elke waterkering in Nederland versterkt onder de *Deltawet* of het *Deltaplan Grote Rivieren*. Hiermee is in principe het wettelijk voorgeschreven veiligheidsniveau bereikt.

Toetsen op veiligheid is een nieuwe dimensie in de waterkeringszorg. Hierbij worden dijken beoordeeld op stabiliteit en hoogte. In de afgelopen jaren hebben Rijk, provincies en waterschappen voor het eerst vrijwel alle dijken van de primaire waterkering op uniforme wijze aan een oordeel onderworpen. Eind 2001 zijn de resultaten van deze toetsingsronde beschikbaar gekomen. Voor circa 80 procent van de dijken die direct buitenwater keren, kon echter nog geen eindoordeel worden gegeven. Dat komt doordat grondmechanische gegevens van de dijk en de ondergrond in veel gevallen niet beschikbaar waren, waardoor wel de hoogte kon

DE STAND VAN ZAKEN

- Eind 2001 zijn de resultaten van de eerste toetsingsronde naar de veiligheid van de waterkeringen beschikbaar gekomen. Qua hoogte voldoen vrijwel alle dijken aan de eisen. Voor 80 procent van de waterkeringen heeft wegens het ontbreken van gegevens geen toetsing op stabiliteit kunnen plaatsvinden. Inmiddels zijn acties gestart om deze gegevens versneld beschikbaar te krijgen.
- Per 1 oktober 2001 is 81 procent van de eerste en tweede tranche dijkversterkingen uit het Deltaplan Grote Rivieren veilig. Eind 2002 zal naar verwachting 93 procent veilig zijn. De afronding van de laatste versterkingswerken wordt eind 2004 verwacht.
- De Commissie Noodoverloopgebieden (Commissie-Luteijn) is gestart met het opstellen van een advies over 'gecontroleerd overstromen'. Naar verwachting is dit advies medio 2002 gereed.
- In 2001 is de beleidsagenda voor de kust Naar integraal kustzonebeleid opgesteld. Deze richt zich op de ontwikkeling van beleid voor kustveiligheid met ruimtelijke kwaliteit. Na een medio 2002 te houden discussieronde wordt in de tweede helft van het jaar een conceptbeleidslijn voor de kust geformuleerd.
- In het ontwikkelingsproces van een nieuwe veiligheidsbenadering is het projectbureau Veiligheid Nederland in Kaart opgericht, dat voor alle dijkkringen in Nederland de overstromingskans gaat berekenen. Het onderzoek zal ook mogelijke zwakke plekken aan het licht brengen. Daarnaast zal meer inzicht ontstaan in de gevolgen van overstromingen. Dat is een volgende stap in de richting van de veiligheidsbenadering op basis van overstromingsrisico van dijkringen.

worden getoetst, maar niet de stabiliteit. Inmiddels is een grote inhaalslag in gang gezet om vóór de volgende toetsingsronde in 2006 de benodigde informatie wél beschikbaar te krijgen. Wat betreft de hoogtebeoordeling voldeden vrijwel alle primaire dijken in Nederland aan de eisen.

De duinwaterkeringen hebben zonder uitzondering het predikaat 'veilig' gekregen.

De stabiliteit van dijken wordt onder meer bepaald door de steenbekleding. Vooruitlopend op de eerste toetsing is al in 1997 begonnen met het herstel van de steenbekledingen van dijken in Zeeland, waarvan was geconstateerd dat deze niet aan de norm voldeden.

Over een tweede Landelijke Inventarisatie Steenzettingen wordt medio 2002 aan de Tweede Kamer verslag uitgebracht. Deze inventarisatie heeft voornamelijk betrekking op de Westerschelde en het IJsselmeer. Van de steenzettingen langs de Westerschelde kreeg 3 procent de score 'veilig' en 72 procent de score 'onveilig'.

Van 25 procent kon nog geen oordeel worden gegeven. Langs het IJsselmeer bleek 48 procent 'veilig' tegenover 24 procent onveilig. Het percentage waarover nog geen oordeel mogelijk was bedroeg hier 28 procent. Met een geavanceerde toetsing zal de definitieve score voor de nog niet volledig beoordeelde steenzettingen moeten worden vastgesteld.

De beleidsagenda *Naar integraal Kustzonebeleid* geeft een prioritering van de toekomstige zwakke schakels in de kustverdediging. Daaraan is een afweegkader en een stappenplan voor verbetering van deze gebieden gekoppeld. Dit pakket is, evenals de daarvoor eventueel benodigde landwaartse reservering, verankerd in de vijfde Nota ruimtelijke ordening en het Structuurschema Groene Ruimte 2.

Provincie Noord- en Zuid-Holland

Het najaar 2001 verschenen rapport *Kustvisie 2050* dat in opdracht van de provincies Noord- en Zuid-Holland is opgesteld, bevat een overzicht van de toestand van de Hollandse kust aan de zee- en landkant. Het rapport geeft aan dat de veiligheidsproblematiek, de aard en urgentie van oplossingen en de in het geding zijnde maatschappelijke en natuurwaarden per kustvak verschillen. Er zijn locaties waar al tussen nu en vijftig jaar maatregelen nodig zijn voor de beveiliging van het achterland. In Noord-Holland zijn dat de Helderse Zeewering, de smalle duinenrij in de Kop van Noord-Holland (onder andere Callantsoog) en de Hondsbossche Zeewering. In Zuid-Holland gaat het om Noordwijk (gedeeltelijk), Katwijk, Scheveningen (gedeeltelijk), het Westland en de Kop van Goeree met het Flauwe Werk. Voor de overige kustdelen is pas op langere termijn een veiligheidsprobleem te verwachten. Uit het rapport van beide provincies blijkt dat in badplaatsen met boulevardbebouwing met name de bebouwing aan de zeezijde van de zeewering risico loopt. Oplossingen kunnen worden gezocht in zowel zeewaarts gerichte als landwaarts gerichte maatregelen. Grootschalige oplossingen voor de totale problematiek voor de lange termijn zijn volgens het rapport niet nodig en niet gewenst.

Provincie Zeeland

Het Zeeuws Overlegorgaan Waterkeringen zal begin 2003, bij de vaststelling van het nieuwe Zeeuwse kustbeleidsplan, de zoekgebieden aanwijzen voor reservering van ruimte die nodig is voor

veiligheid. Daarop vooruitlopend heeft het Waterschap Zeeuwse eilanden, via vaststelling van de keurbegrenzings voor Walcheren, Noord-Beveland en Schouwen, al aangegeven welke ruimte is vereist om de duin- of dijkwaterkering aan te passen aan het vereiste profiel dat rekening houdt met tweehonderd jaar zeespiegelstijging (volgens het ongunstige scenario). Dit benodigde profiel leidt nog niet overal tot een 'robuuste' waterkering volgens het perspectief voor de duinen in de voorstudie *Kust op Koers*. Voor de zuidwestkust van Walcheren wordt in het kader van de *Regiovisie Walcheren 2000+* verkend waar een concept 'robuuste duinen' met bijbehorende extra ruimte-reservering en inrichting tot de mogelijkheden behoort.

Voor de kust van West-Zeeuws-Vlaanderen vindt ook zo'n verkenning plaats als onderdeel van de opstelling en uitwerking van een regionaal gebiedsprogramma onder auspiciën van de Gebiedscommissie.

Voltooiing Deltaplan Grote Rivieren

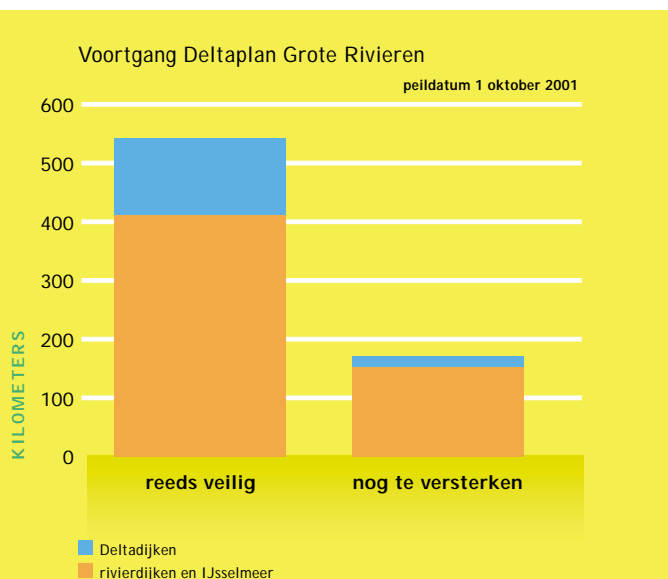
Per 1 oktober 2001 was van het totaal van de eerste en tweede tranche dijkversterkingswerken 81 procent veilig. Dat heeft het IPO in zijn rapportage aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat meegedeeld. Dat percentage is 7 procent lager dan in de vorige rapportage *Water in Beeld* voor 2001 werd verwacht.

Eind 2002 zal volgens de huidige verwachting 93 procent veilig kunnen zijn. Zes projecten, die met elkaar een lengte van 57 km beslaan, zullen pas in 2003 gereedkomen. De dan nog resterende 5 km, verspreid over drie kleinere projecten, wordt in 2004 op een veilig niveau gebracht. Tot de laatste categorie behoort het dijkvak 14 te Sliedrecht. De hier opgetreden ernstige vertraging dreigt nog verder uit te groeien als gevolg van een mogelijke ingebrekestelling door de Europese Commissie, die oordeelt dat niet is voldaan aan de verplichting van een milieueffectbeoordeling. In Brussel is inmiddels aangedrongen op spoed.

De aanwijzing van het Markermeer als buitenwater maakt het noodzakelijk dat de dijken rond dit meer worden verbeterd. De uitvoering hiervan is voorzien in de periode 2002-2005. Met de verhoging van dijken langs het IJssel- en Ketelmeer is eind 2001 begonnen. Het werk zal in 2003 gereedkomen. Ook die dijken voldoen dan aan het vereiste veiligheidsniveau. Los hiervan wordt gewerkt aan de verbetering van de steenbekledingen in dit gebied. Deze werkzaamheden lopen voor de Noordoostpolder nog door tot in 2003 en voor oostelijk Flevoland tot 2004/2005.

Veiligheid Nederland in Kaart

Het rapport *Van overschrijdingskans naar overstromingskans* (2000) van de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen heeft geleid tot het besluit van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat dat voor alle dijkkringen in Nederland de overstromingskans in kaart moet worden gebracht. Daarbij moet inzicht worden gegeven in mogelijk aanwezige zwakke plekken. Aparte aandacht gaat uit naar de kunstwerken. Deze kwamen bij de eerste (pilot)toepassing van de methode als relatief zwakke schakel naar voren. Daarnaast is vervolgonderzoek gestart om inzicht te krijgen in de maatschappelijke en economische gevolgen van overstromingen. Dat is een volgende stap in de richting van een veiligheidsbenadering op basis van het overstromingsrisico. Aparte aandacht krijgen de onzekerheden in de berekening van kansen en gevolgen. Om de ontwikkelingsprocessen in dit project goed te kunnen beheersen is bij de Dienst Weg- en Waterbouwkunde van

Rijkswaterstaat het projectbureau Veiligheid Nederland in Kaart opgericht. De resultaten van de studies zullen als bouwsteen een rol kunnen spelen bij de discussie over veiligheidsnormering voor hoogwater.

Hoogwaterbewustzijn

Begin november 2001 is in Nijmegen een Nederlands-Duitse conferentie gehouden over de vraag hoe het hoogwaterbewustzijn van burgers en bestuurders kan worden vergroot en geconsolideerd. Jongeren, bestuurders en wetenschappers hebben in nauwe samenwerking 25 voorstellen ontwikkeld voor projecten die mensen moeten wijzen op de risico's van hoogwater. Drie van deze voorstellen worden verder uitgewerkt en mogelijk met Europese subsidiegelden gerealiseerd. Het gaat daarbij onder meer om het totstandbrengen van een netwerk van inwoners van Duitse en Nederlandse gemeenten, die onderling kennis en ervaring uitwisselen. Ook ligt er een voorstel om het water dichterbij huis in de directe leefomgeving te brengen, zodat de bewoners enerzijds de positieve dynamiek van de rivier ervaren, maar anderzijds ook meer begrip hebben voor de gevaren die het wonen in een riviereengebied met zich meebrengt. Eenzelfde doel wordt beoogd met het visualiseren van de effecten van hoogwater door het plaatsen van karakteristieke monumenten, het aangeven van fietsroutes langs markante plekken, enzovoorts. Ook alle overige ideeën worden gepubliceerd met het oog op vergroting van het hoogwaterbewustzijn. Door in de betrokken gebieden actief aandacht te blijven besteden aan de kansen op overstroming, hopen de initiatiefnemers een groter waterbewustzijn te ontwikkelen dat uiteindelijk kan bijdragen aan beperking van overstromingsschade.

Commissie Noodoverloopgebieden

De onafhankelijke Commissie Noodoverloopgebieden is, onder leiding van haar voorzitter Luteijn, bezig met het opstellen van het advies over 'gecontroleerd overstromen'. Het principe van gecontroleerd overstromen kan worden toegepast om in een bijna-ramp situatie de overstromingsschade en de kans op slachtoffers te minimaliseren. Met het oog op een stevige maatschappelijke basis onder het advies zijn vier themabijeenkomsten gehouden met potentieel betrokkenen. Hierbij zijn de thema's landbouw, natuur en particulier grondbezit, economie en recreatie, en

bestuur behandeld. Op de bijeenkomsten bleek dat gecontroleerd overstromen niet bij voorbaat wordt afgewezen. Wel kwam een aantal voorwaarden op tafel, bijvoorbeeld dat het inzetten van een gebied met mate moet gebeuren en niet vaker dan noodzakelijk is. Tevens moet worden voorkomen dat een gebied wat betreft mogelijke ontwikkelingen in de toekomst op slot gaat.

Compensatieregelingen en de uitvoering moeten in orde zijn. Noodoverloopgebieden zijn uitsluitend bedoeld voor noodsituaties en maken deel uit van een rampenplan. De gebieden vormen geen alternatief voor structurele veiligheidsmaatregelen zoals rivierverruiming en dijkversterking. Naar verwachting wordt het advies, dat ook een overzicht van potentiële noodoverloopgebieden geeft, medio 2002 uitgebracht.

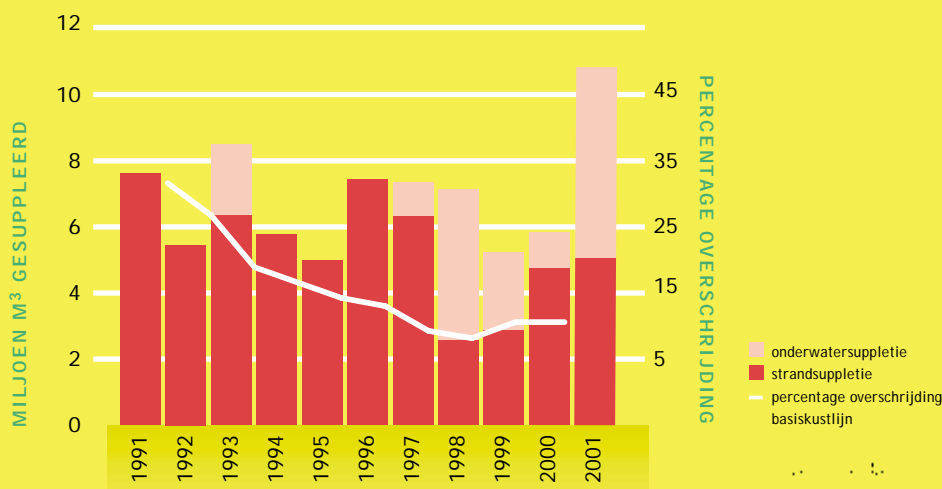
Beleidsagenda voor de kust

De landelijke projecten 'kustplaatsen' en 'zwakke schakels' uit de 3e Kustnota zijn opgenomen in de *Beleidsagenda voor de kust - Naar integraal kustzonebeleid*, waaraan is gewerkt in het project met de werknaam *Kustbewust*. De beleidsagenda is opgesteld door het ministerie van V&W in nauwe samenwerking met de departementen van VROM, LNV en EZ, de kustprovincies, de kustgemeenten en de betrokken waterschappen. Hoofddoel is 'het bereiken van veiligheid met ruimtelijke kwaliteit'.

In de beleidsagenda worden de gebieden westelijk Zeeuws-Vlaanderen, Hoek van Holland - Kijkduin en de Kop van Noord-Holland aangemerkt als grote zwakke schakels, zowel in de zin van kustveiligheid als van de ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk wil nog in 2002 een start maken met de planstudie voor een gerichte aanpak van deze gebieden. De provincies hebben de regie over de uitwerking van beleid voor de overige zwakke schakels.

Waar kustplaatsen op de zeereep liggen, streeft het Rijk naar handhaving van de afslaglijnen op de huidige positie. Dit gebeurt zoveel mogelijk door toepassing van megasuppleties van zand. De wijze en haalbaarheid van de uitvoering en de handhaafbaarheid zijn onderwerp van vervolgonderzoek. Het Rijk wil voor enkele kustplaatsen een pilot starten om ruimtelijke, financiële en eventuele overige consequenties van het handhaven van de afslaglijnen in beeld te brengen. Daarnaast is het Rijk van plan om in 2003 een experiment uit te voeren met grootschalige zandsuppletie voor een van de kustplaatsen.

Basiskustlijn overschreden en zandsuppletie

De beleidsagenda vormt een belangrijke stap in het traject naar integraal kustzonebeleid. De werkwijze en organisatiestructuur van het project, waarbij alle bij de kust betrokken overheden zijn vertegenwoordigd, heeft een gunstig effect op de coördinatie van het kustbeleid. In het voorjaar van 2002 zullen op basis van de beleidsagenda discussies worden gevoerd die uitmonden in een reactie van het Rijk. In het najaar van 2002 kan het kabinet de beleidslijn aanbieden aan de Tweede Kamer.

Efficiency van kusthandhaving

De rijksoverheid heeft de taak om de structurele kustachteruitgang te stoppen, om zo de functies en waarden van het duingebied duurzaam te behouden. Van 1991 tot en met 2001 is 65 miljoen m³ zand gesuppleerd. Hiervan is 11 miljoen m³ (15 procent) op de onderwateroever gesuppleerd. De laatste jaren neemt het aandeel onderwatersuppleties toe. Onderwatersuppleties veroorzaken minder overlast voor de recreatie dan strandsuppleties. Het streven is onderwatersuppleties vaker in te zetten. De methode is echter nog relatief jong, zodat monitoring en evaluatie belangrijk blijven.

Evaluatie van kustlijnhandhaving

De ervaring met zandsuppleties beperkt zich tot de relatief kleinschalige aanpak van het handhaven van de basiskustlijn (BKL). De ervaring met tien jaar 'dynamisch handhaven' leert dat de kustachteruitgang met zandsuppleties kan worden gestopt. Slechts op enkele locaties in Zeeland met zeer steile onderwateroevers (Onrustpolder, Noord-Beveland en Zuidwest-Walcheren), waar geulen dicht onder de kust komen, bestaat zorg over de toepasbaarheid van de methode. Zandsuppleties waarborgen de benodigde ruimte voor de diverse kustfuncties.

Hoewel het aantal overschrijdingen van de basiskustlijn afneemt, vindt in circa 10 procent van het aantal meettraaien nog overschrijding plaats. Een minimaal percentage overschrijdingen zal zich bij de huidige ligging van de BKL altijd blijven voordoen vanwege onder meer de grilligheid van het kustgedrag op kleine ruimtelijke schaal (het niveau van de meettraaien). Op dat niveau wordt vaak dynamiek toegelaten zolang de veiligheid tegen overstroming niet in gevaar komt. Een andere oorzaak is dat de uitvoering van suppleties op raainiveau niet kosteneffectief is. Verspreid voorkomende overschrijdingen hebben een lagere prioriteit dan aaneengesloten overschrijdingstrajecten of raavakken waar de sterkte van de duinwaterkering in het geding dreigt te komen.

De invloed van zandsuppleties op de breedte van de recreatiestranden is gering. Gemiddeld over de kustvakken waarin de meeste recreatie is geconcentreerd, nam de strandbreedte tussen 1990 en 1998 met 10 meter toe. Deze toename werd in de loop van de tijd geleidelijk minder. Oorzaak hiervan is dat het duinfront sinds 1990 gemiddeld met 1.20 meter per jaar zeewaarts is verplaatst (vanwege de aanleg van strandsuppleties tegen het duinfront en het uitblijven van hevige stormen).

De programmering van de suppleties is kosteneffectief gebleken. Slechts op enkele locaties in Noord-Holland moeten tussentijdse, relatief dure suppleties worden uitgevoerd vanwege de smalle waterkering en/of omwille van de veiligheid bij badplaatsen. In Zeeland is dit ook incidenteel het geval.

Toetsingsmethode

De methodiek van de jaarlijkse BKL-toetsing bevalt goed. Het is een bruikbare basis voor de jaarlijkse opstelling van het suppletieschema en voor de periodieke evaluatie van de beleidsuitvoering. Het vaststellen van de BKL en het omgaan met de toetsingsresultaten gebeurt per regio enigszins verschillend. Zolang de regionale verschillen niet tot ongewenste ontwikkelingen leiden, is dit geen probleem. Het Rijk wil hiervoor een afweegkader opstellen ter bevordering van de landelijke afstemming en effectieve onderlinge communicatie. Dit afweegkader zal bij de volgende evaluatie van de BKL (in 2006 gereed) worden toegepast.

Zandbalans van de gehele kustzone

Ondanks suppleties in de ondiepe zone blijkt het kuststelsel als geheel op jaarbasis nog tussen 1 en 5 miljoen m³ zand te verliezen. Een veilige en veerkrachtige kust vereist dat over langere tijd- en grotere ruimteschaal de totale zandvoorraad op peil blijft. De zandbalans van de kust als geheel (tussen NAP 3 en -20 m) vormt een belangrijke graadmeter voor het beleid 'dynamisch handhaven' op grotere schaal. In 2005 wordt een eerste indicatie gegeven met betrekking tot de zandbalans en de effectiviteit van de (onderwater)suppleties.

Beleidslijn veiligheidsniveau buitendijkse gebieden

Een actiepunten uit de 3e Kustnota is, dat een aparte beleidslijn moet worden opgesteld voor de veiligheid in buitendijkse gebieden, zoals havens, industrieterreinen en kunstmatige eilanden. Ook de kustzone valt daaronder. Voor de kustplaatsen wordt dit onderwerp uitgewerkt in de beleidsagenda voor de kust. Het onderwerp is volop in discussie. Er is behoefte aan duidelijkheid over bestuurlijk-juridische aspecten zoals de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid rond activiteiten in buitendijks gebied en het beheer ervan.

De nieuwe beleidslijn moet het toetsingskader bieden voor buitendijkse activiteiten in de kust, het IJsselmeergebied en het Deltabekken/benedenrivierengebied inclusief Zeeland. Hij zal eind 2002 gereed zijn. De afstemming tussen de *Beleidslijn voor de kust* en de *Beleidslijn buitendijkse ontwikkelingen* vormt een punt van aandacht.

Bij gebrek aan landelijk beleid wordt voor enkele buitendijkse gebieden ad hoc beleid geformuleerd. Dat gebeurt ondermeer voor buitendijkse gebieden bij IJmuiden (Kennemerstrand), rond het IJsselmeer (Flevoland) en het Markermeer (de bouw van IJburg). De indruk bestaat dat de bestuurlijke kaders hier voor dezelfde veiligheidsniveaus kiezen die gelden voor het bijbehorende achterland. De STOWA heeft in 2001 een technische handreiking uitgebracht die toepassing van economische optimalisatie voorstaat. Hierbij wordt een balans gezocht tussen kosten van aanleg en de bescherming van in kosten uitgedrukte belangen.

3.2

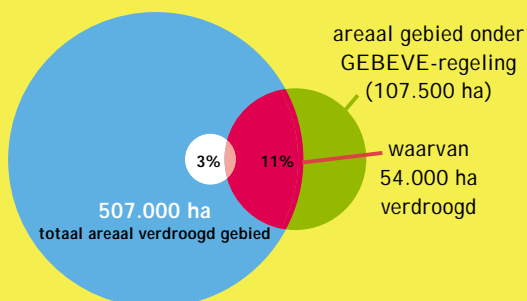
Verdroging

De doelstelling voor verdroging in de vierde Nota waterhuishouding luidt dat 25 procent van het verdroogde areaal in 2000 volledig hydrologisch is hersteld ten opzichte van 1985; voor 2010 is dat 40 procent. De provincies werken in hun waterhuishoudingsplannen het streven uit naar beëindiging van de groei van grondwaterwinning per 2000, zoals dat in het Beleidsplan Drink- en industriewatervoorziening (BDIV, 1995) is vastgelegd. De industrie, landbouw (onder andere voor beregening) en overige onttrekkers winnen grondwater voor eigen gebruik. Gestreefd wordt naar een vermindering van dit grondwaterverbruik in 2000 met ten minste 40 procent ten opzichte van het begin van de jaren negentig.

DE STAND VAN ZAKEN

- In 1998 en in 2000 is de stand van zaken van de verdroging en de voortgang van de verdrogingsbestrijding in een verdrogingskaart gepresenteerd. Voor 2003 wordt aan een nieuwe verdrogingskaart gewerkt.
- In 2002 heeft de overgang plaatsgevonden van de GEBEVE- naar de SGB-regeling. Deze aansluiting verliep niet ideaal als gevolg waarvan er in het jaar 2001 geen beschikkingen voor nieuwe gebiedsgerichte verdrogingsbestrijdingsprojecten konden worden afgegeven. De verdrogingsbestrijding in de regio heeft hierdoor vertraging opgelopen.
- De aanpak van grote grondwaterwinnings verloopt succesvol.
- De verdrogingsbestrijding bleek te weinig effectief door met name onduidelijkheden over de rol van de betrokken overheden, onvoldoende meetbare doelen en gebrek aan onderlinge afstemming.

Vergelijking areaal verdroogd gebied en GEBEVE-gebied (ha) per 2000

De laatste landelijke inventarisatie van 2000 wees uit dat in totaal slechts 3 procent van het verdroogde areaal volledig hydrologisch is hersteld ten opzichte van 1985. Circa 30 procent is gedeeltelijk hersteld. Het totale areaal waar actie is ondernomen, bedroeg in 2000 53 procent van het oppervlak van de verdroogde gebieden.

- totaal areaal verdroogd gebied (= 100%)
- overlap arealen verdroogd / GEBEVE
- areaal hydrologisch hersteld gebied (= 15.000 ha)
- areaal met behulp van GEBEVE-gelden hydrologisch hersteld gebied (<1% = 4.000 ha)

Evaluatie verdrogingsbestrijdingsbeleid

De laatste landelijke inventarisatie van 2000 wees uit dat in totaal slechts 3 procent van het verdroogde areaal volledig is hersteld ten opzichte van 1985. Circa 30 procent is gedeeltelijk hersteld. Het totale areaal waar actie is ondernomen, bedroeg in 2000 53 procent van de verdroogde gebieden. De afgelopen maanden is, naar aanleiding van de moeilijk te interpreteren resultaten, de verdrogingsbestrijding geëvalueerd door de ministeries van LNV, VROM en V&W, de provincies en de waterschappen.

Uit de evaluatie blijkt dat de verdrogingsbestrijding in de praktijk is gehinderd door niet eenduidige en weinig meetbare doelstellingen, onvolkomenheden in de rolverdeling tussen provincies, waterschappen en gemeenten, onvoldoende monitoring van

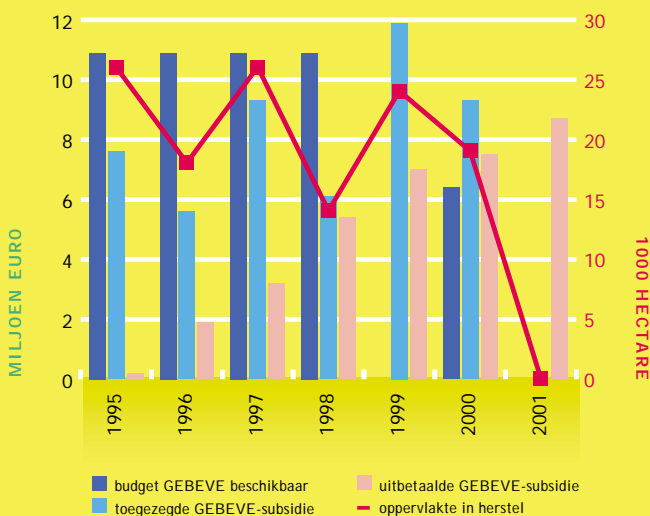
resultaten en te weinig afstemming tussen de vele actoren die betrokken zijn bij het anti-verdrogingsbeleid. Het evaluatierapport wordt in mei 2002 gepubliceerd.

Subsidie voor verdrogingsbestrijding

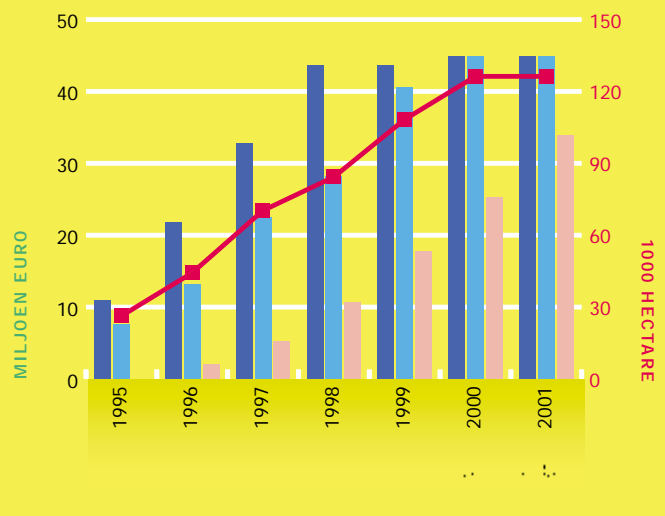
De financiële ondersteuning door het Rijk van de gebiedsgerichte verdrogingsbestrijding liep vanaf 1995 via de GEBEVE-regeling. Vanaf 1 januari 2000 zou dit gaan gebeuren via de Subsidieregeling Gebiedsgericht Beleid (de SGB-regeling). De GEBEVE-regeling zou dan worden beëindigd. De effectuering van verdrogingsbestrijding binnen de SGB heeft echter de nodige vertraging opgelopen. Om de schade hiervan te beperken is in 2000 een bedrag van circa 6,4 miljoen euro overgeheveld naar de GEBEVE-regeling. Dit bedrag was al gereserveerd voor verdrogingsbestrijding als onderdeel van de SGB. Het totale via de GEBEVE-regeling beschikbaar gekomen subsidiebedrag is hiermee gestegen tot bijna 50 miljoen euro. In de loop van 2000 is het totale bedrag aan subsidie toegezegd.

In 2001 was er daardoor binnen de GEBEVE-regeling geen ruimte meer voor het aangaan van subsidieverplichtingen voor nieuwe verdrogingsbestrijdingsprojecten. Maar het was evenmin mogelijk om al op basis van de SGB-regeling toezeggingen te doen. Daardoor zijn in 2001 geen beschikkingen voor nieuwe gebiedsgerichte verdrogingsbestrijdingsprojecten afgegeven. GEBEVE-subsidies die zijn verleend vóór 1 januari 2000 dienden uiterlijk 31 december 2001 te zijn gedeclareerd bij de Dienst Landelijk Gebied. Voor subsidies die na 1 januari 2000 zijn toegezegd, geldt als uiterste declaratiedatum 31 december 2002. Voorwaarde voor het kunnen declareren is dat de betreffende werkzaamheden zijn voltooid. Inmiddels is duidelijk dat de subsidie voor een aantal projecten gedeeltelijk of zelfs geheel zal worden ingetrokken. Het zal niet meer tot uitbetaling komen omdat niet aan de voorwaarden is voldaan. Om hoeveel projecten het gaat en welk bedrag hiermee is gemoed, is nog niet bekend. Dit heeft te maken met het feit dat nog niet alle wél tijdig ingediende declaraties zijn verwerkt. Ook is het mogelijk dat bedragen niet worden uitgekeerd omdat het uiteindelijk bestede bedrag lager uitvalt dan het begrote subsidiebedrag of omdat aanvragers zelf besluiten projecten in te trekken.

Gebruik GEBEVE-regeling Landelijk

Gebruik GEBEVE-regeling Cumulatief

Effect verplaatsen grote drinkwateronttrekking op de kweldruk

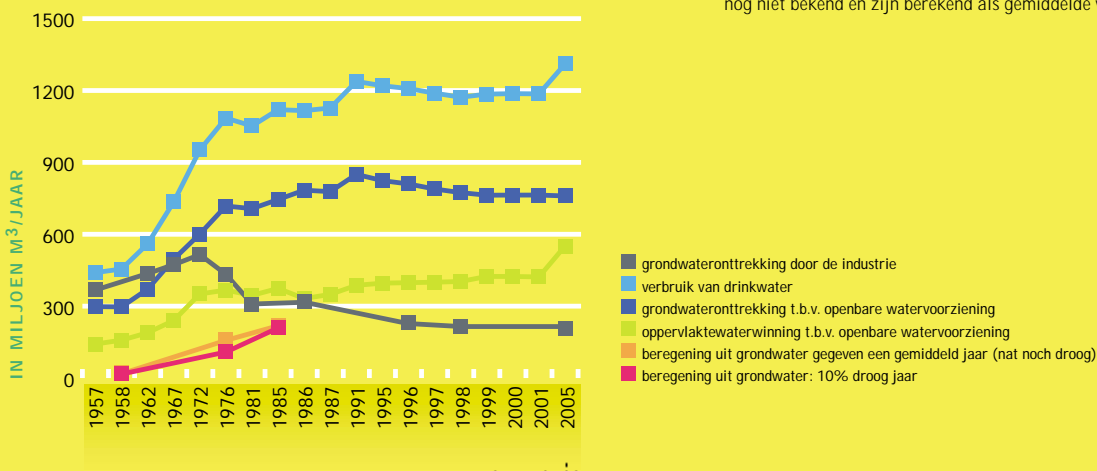
Het verplaatsen van onttrekkingen van de Gelderse Vallei naar Flevoland heeft als gunstig gevolg dat de onttrekking dan onder een afsluitende laag plaatsvindt. Door deze afsluitende laag ontstaan geen lokale effecten op het grondwaterpeil waardoor er ook geen verdrogingsverschijnselen rond de onttrekking optreden. De effecten van deze onttrekking zijn op grotere afstand (daar waar de afsluitende laag niet meer aanwezig is) al zover afgezwakt dat ze niet meer noemenswaardig zijn.

Grondwateronttrekking

Het verdrogingsbeleid is onder meer gericht op het terugdringen van de verdrogingseffecten door grote grondwaterwinningen. De grondwateronttrekkingen voor drink- en industriewater dragen voor 10 tot 30 procent bij aan de verdrogingsproblematiek. Het verplaatsen en verminderen van grondwaterwinningen gebeurt in omvangrijke projecten waarmee veel tijd en geld is gemoeid. Naast het terugdringen van verdroging is ook het duurzaam gebruik van natuurlijke bronnen een belangrijke reden om

op bepaalde locaties grondwateronttrekkingen te beperken, te stoppen of te verplaatsen. De verdroging als gevolg van grote grondwaterwinningen is afhankelijk van de geohydrologische gesteldheid van de ondergrond, de diepte en grootte van de winning. In de provinciale waterhuishoudingsplannen zijn de beleidsdoelstellingen dan ook divers. Vijf provincies hebben expliciet doelstellingen voor het verminderen van de winningen voor industriewater in hun plannen opgenomen en uitgewerkt. Enkele provincies hebben geen

Winning grond- en oppervlaktewater

De gegevens voor de maanden oktober, november en december 2001 waren nog niet bekend en zijn berekend als gemiddelde van de voorgaande jaren.

SAMENWERKING GELDERLAND, UTRECHT, FLEVOLAND

Vanuit het hogere zandgebied, 'het oude land', stroomt grondwater naar het watervoerend pakket onder Flevoland. Verplaatsing van grondwaterwinningen vanuit Gelderland en Utrecht naar Flevoland is een maatregel om de verdroging van natuurgebieden in Midden-Nederland aan te pakken. Daarnaast zal in Midden-Nederland gedeeltelijk worden overgeschakeld van grondwater naar oppervlaktewater. Als door calamiteiten het oppervlaktewater niet kan worden gebruikt, is grondwater uit Zuidelijk Flevoland beschikbaar voor de openbare drinkwatervoorziening. Er is vergunning afgegeven voor het onttrekken van 5 miljoen m³ grondwater ten behoeve van Gelderland en 4 miljoen m³ ten behoeve van Utrecht. De extra onttrekking veroorzaakt in Flevoland geringe negatieve effecten, terwijl in Midden-Nederland een substantiële toename van de natuurwaarden wordt verwacht. De grondwaterstanden zullen in een gebied van 16.000 ha meer dan 5 centimeter stijgen. Maar doordat ze erg laag waren, zal dit niet overal tot vernatting leiden. Dit geldt met name voor de flanken van het Veluwemassief. In de overgangszone tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Eemsvallei en Gelderse Vallei neemt de kweldruk toe, op de meeste plaatsen tot maximaal 0,5 millimeter per dag. Op de overgang tussen Utrechtse Heuvelrug en Gelderse Vallei zal het areaal grondwaterafhankelijke vegetatietypen toenemen. Over de hele gradiënt van het oude land naar Flevoland gaat het om een areaal van ruim 100 ha.

verminderingdoelstellingen voor de eigen provincie geformuleerd, maar maken afspraken buiten de eigen grenzen. De provincies Gelderland en Utrecht hebben bijvoorbeeld met Flevoland zo'n afspraak gemaakt over het verplaatsen van de drinkwaterwinning.

Flevoland heeft geen strenge verminderingdoelstellingen vastgelegd. Het beleid is gericht op het instandhouden van het evenwicht tussen de natuurlijke aanvulling van zoet grondwater en de winning ervan, conform de doelstelling uit de *Kaderrichtlijn Water*. In deze provincie vindt grondwaterwinning plaats onder een dik afsluitend pakket en dat veroorzaakt relatief weinig verdroging.

Eind jaren tachtig werd verwacht dat in 2000 ongeveer 148.000 ha verdroogd gebied negatief zou worden beïnvloed door grondwaterwinningen voor drinkwatervoorziening. Uit nieuw onderzoek in opdracht van de VEWIN, dat in 2000 is gepubliceerd, blijkt dat nog 93.000 ha negatief door winningen wordt beïnvloed. De grote sprong voorwaarts wordt deels verklaard doordat met 21 winningen (samen goed voor 32.000 ha) nooit is begonnen. Dat was niet meer nodig, deels door waterbesparing. Door het treffen van maatregelen is de negatieve invloed op nog eens 11.000 ha weggenomen; op 12.000 ha bleek de negatieve invloed bij nader inzien verwaarloosbaar te zijn. De conclusie is dat de aanpak voortvarend loopt, maar dat de drinkwatersector nog niet klaar is. Oplossingen voor het terugdringen van de negatieve effecten van grondwaterwinning zijn: verplaatsing van de winningen, waterbesparing (levering B-water, hergebruik), het benutten van oever(grond)water en het inzetten van meerdere kleine winningen in plaats van één grote.

Positieve spin-off van verdrogingsbestrijdingsprojecten

Het beleid op het gebied van verdrogingsbestrijding heeft niet alleen geheel en gedeeltelijk herstelde gebieden opgeleverd, maar ook andere positieve punten. Provincies, waterschappen en natuurbeheerders hebben ervaring opgedaan met projectmatig samenwerken. Door het gezamenlijk opstellen en uitvoeren van plannen voor verdrogingsbestrijding is de relatie verbeterd en de regionale betrokkenheid versterkt, zoals bijvoorbeeld bij het landinrichtingsproject Westzaan. Ook wordt door enkele projecten mede de droogteschade in de landbouw aangepakt, bijvoorbeeld door het project 'Boeren met water' in Drenthe.

BRANDEMEER

Het Brandemeer is een 500 ha groot natuurgebied, gelegen in de directe omgeving van de 1.000 ha grote Rottige Meenthe in zuidelijk Friesland. De gebieden vormen een belangrijke schakel in de natte verbinding tussen de Overijsselse Weerribben en het Sneekermeer/ Oude Venengebied.

Het Brandemeer is een voorbeeld van een anti-verdrogingsproject wat uitgroeide tot een integraal project met een groot maatschappelijk draagvlak. Alle partijen praten mee en zowel recreatieve- als economische- en natuurbelangen hebben een plekje in het project gekregen.

De discussie over de inrichting van dit gebied startte in 1993 met een voorstel van Staatsbosbeheer om, gebruikmakend van de GEBEVE-regeling, een project van ongeveer 75.000 gulden uit te voeren. Omdat werd vermoed dat het Brandemeer veel grotere natuurlijke potenties had, werd een bezoek van deskundigen aan het gebied georganiseerd. Zij waren unaniem van oordeel dat vanuit natuuroogpunt een veel ingrijpender aanpak gewenst was. Een en ander leidde tot het, in opdracht van de provincie Friesland, opstellen van een totaalvisie met een voorstel voor inrichting en een globale kostenraming. Om financiële redenen, maar ook om draagvlak te krijgen bij burgers en lokale overheden, werd besloten tot een integrale aanpak. Staatsbosbeheer bracht onder andere ideeën in over een wandelpad en voorlichtingspanelen. De gemeenten Weststellingwerf en Lemsterland wilden voorzieningen om de netwerken van fietspaden in de streek beter op elkaar te laten aansluiten. Binnen de kortste keren waren de verschillende overheden enthousiast bezig met de invulling van het integrale project. Het feit dat er subsidiebronnen als GEBEVE en Europese gelden beschikbaar waren bevorderde de animo aanzienlijk. Uiteindelijk bedroeg de begroting ruim vijf miljoen gulden. Na de oplevering van de eerste fase waren de betrokken overheden zo enthousiast dat de medefinanciering in de vervolgfases veel soepeler verliep.

Door het project zijn de natuurwaarden van het Brandemeer zo verbeterd, dat de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn op het gebied van toepassing zijn verklaard. Ook zullen hier, en in de Rottige Meenthe en de naastgelegen Overijsselse Weerribben, de eerste otters in het wild worden uitgezet (planning 2002).

3.3 Emissies

In het waterkwaliteitsbeleid van NW4 zijn het Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau (MTR) en de streefwaarde belangrijke ijkpunten. Het MTR is gerelateerd aan de minimumkwaliteit die op korte termijn dient te worden gehaald; de streefwaarde geldt voor de op lange termijn. De Kaderrichtlijn Water, die in 2000 in werking is getreden, verlangt dat in 2015 een goede chemische en ecologische toestand van het oppervlaktewater is bereikt. Dit zal een aanzienlijke inspanning vergen. De waterkwaliteit is in de afgelopen decennia al aanzienlijk verbeterd door de sanering van grote industriële puntbronnen en uitbreiding en verbetering van de rwzi's. Voor verdere verbetering zet het NW4-beleid daarom in op de aanpak van diffuse bronnen.

DE STAND VAN ZAKEN

- Verontreinigende stoffen in de rijkswateren komen voor een groot deel van over de grens of uit regionale wateren. Verdere verbetering van de waterkwaliteit vraagt daarom intensievere samenwerking van het Rijk met provincies, gemeenten, waterschappen en de landen bovenstrooms. De huidige probleemstoffen zijn afkomstig van diffuse bronnen en niet of nauwelijks meer van lozings van de industrie.
- Vanaf 2003 zal het landelijk beeld over de waterkwaliteit worden gebaseerd op regionale rapportages. In de CIW zijn afspraken gemaakt over de wijze van rapporteren per deelstroomgebied. Daarmee wordt ook een aanloop gemaakt naar het voldoen aan de verplichting uit de Kaderrichtlijn Water.
- In de periode 1990-2000 is het totale verbruik van gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw fors afgenomen. De emissies naar water zijn daardoor met 79 procent gedaald. Deze reductie betreft vooral grondontsmettingsmiddelen, die voor de waterkwaliteit betrekkelijk onschuldig zijn.
- Uit de evaluatie van de Meststoffenwet blijkt dat de uit- en afspoeling van stikstof en fosfaat uit de landbouw sinds 1985 nauwelijks is veranderd. De effecten van MINAS zijn pas de komende jaren te verwachten.
- Het afgelopen jaar is voor het eerst de uitspoeling van zware metalen uit de bodem naar grond- en oppervlaktewater gekwantificeerd. Het blijkt dat met name mobiele elementen als cadmium en zink en in mindere mate nikkel en koper via deze route een wezenlijke bijdrage leveren aan de belasting van het oppervlaktewater.
- In een verkennend onderzoek naar hormoonontregelende stoffen is aangetoond dat deze stoffen in lage concentraties in het watermilieu voorkomen. In regionale wateren, die onder directe invloed staan van lozings van deze stoffen en waar relatief weinig verdunning optreedt, is vervrouwelijking van mannelijke vissen aangetoond.
- In het kader van het doelgroepenbeleid industrie is met de chemische industrie afgesproken dat deze sector het duurzaam ondernemen gaat opnemen in de bedrijfsmilieuplannen.
- De in CIW-verband ontwikkelde algemene beoordelingsmethodiek stoffen is geïntroduceerd bij de waterbeheerders en de industrie. De methodiek maakt op basis van stoffeigenschappen duidelijk welke maatregelen nodig zijn.

RIJKS- EN REGIONALE RAPPORTAGES Emissieaanpak rijkswateren

In 1998 is Rijkswaterstaat gestart met het project Emissiekader NW4, om de strategische doelen voor emissiereductie uit de vierde Nota waterhuishouding te vertalen in operationele doelen. Uitvoerig onderzoek naar de oorzaken van verontreinigingen en de partijen die daarop invloed kunnen uitoefenen, heeft een schat aan gegevens opgeleverd die zijn vastgelegd in Emissiebeheersplannen. De onderzoeksresultaten bevestigen dat de huidige probleemstoffen afkomstig zijn van diffuse bronnen, waaronder landbouw, overstorten, rwzi's, scheepvaart, verkeer en bouwmetalen en niet of nauwelijks meer van grote lozings van de industrie. Veel verontreinigende stoffen in de rijkswateren komen van over de grens en uit regionale wateren. Een andere conclusie luidt dat er een spanningsveld is tussen wettelijke en wenselijke taken. Lang niet alle taken die op basis van de wet of AmvB's noodzakelijk zijn, zijn toegespitst op de wezenlijke relevante bronnen en dragen substantieel bij aan de gewenste verbetering van de waterkwaliteit. Tot slot blijkt

dat de samenwerking tussen de waterbeheerders zou moeten verbeteren. Alleen door een gezamenlijke aanpak op stroomgebiedniveau kan de waterkwaliteitsproblematiek verder worden verbeterd.

Gebiedsgerichte rapportages

Waterschappen, provincies en regionale directies van Rijkswaterstaat gaan in 2002 gezamenlijke gebiedsgerichte rapportages maken. De staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat heeft deze rapportages aan de Tweede Kamer toegezegd naar aanleiding van de motie Augusteijn-Esser 'Tussendoelen waterkwaliteit'. De rapportages moeten helder maken tot welke verbeteringen van de waterkwaliteit de inspanningen van de waterbeheerders en de provincies leiden. Ze moeten een beter inzicht geven in de keten van kwaliteit-bronnen-maatregelen-effecten in lijn met de aanpak vanuit de Kaderrichtlijn Water. Een subwerkgroep van de Commissie Integraal Waterbeheer heeft het afgelopen jaar richtlijnen voor deze rapportages opgesteld. Volgens planning moeten de eerste gebiedsgerichte rapportages in 2002 worden gemaakt. De regionale directies van

Rijkswaterstaat zullen direct voor alle stroomgebieden meedoen; de waterschappen starten met enkele pilotprojecten. Vanaf 2003 worden de rapportages geaggregeerd opgenomen in *Water in Beeld*. Op basis van een evaluatie in 2004 zal de regering eind 2005 een voortgangsrapportage waterkwaliteit aanbieden aan de Tweede Kamer. De rapportages vragen extra inzet van de waterbeheerders, daar staat tegenover dat ze een noodzakelijke basis vormen voor de eerste analyses en rapportages voor de Kaderrichtlijn Water vanaf 2004.

DIFFUSE BRONNEN Bestrijdingsmiddelen

Het Meerjarenplan Gewasbescherming (MJPG) is beëindigd, inclusief evaluatie. Het beleidsplan gold voor de periode 1990 tot en met 2000. De oorspronkelijke taakstelling was onder andere:

- reductie van het aantal kilo's van het totaalverbruik met 50 procent ten opzichte van de referentie jaren 1984-1988;
- vermindering van de emissies van stoffen naar het watermilieu met 90 procent ten opzichte van de referentie jaren 1984-1988.

De evaluatie wees uit dat het is gelukt het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen met 50 procent terug te dringen. Daarmee is de eerste taakstelling gehaald. Voornamelijk hierdoor is een reductie van de emissie naar water van 79 procent bereikt. Dit is minder dan de oorspronkelijke doelstelling van 90 procent. De reductie is vooral te danken aan de sterke vermindering van het gebruik van grondontsmettingsmiddelen (wettelijk vastgelegd in de *Regeling Grondontsmetting*). Voor de chemische kwaliteit van het oppervlaktewater heeft dit echter nauwelijks tot een merkbare verbetering geleid, omdat deze middelen snel verdampen en derhalve nauwelijks in het oppervlaktewater worden aangetroffen. Met gebruikmaking van de gegevens van de MJPG-evaluatie heeft de Regering het nieuwe gewasbeschermingsbeleid *Zicht op Gezonde Teelt* opgesteld. In 2001 is het door de Tweede Kamer behandeld. De doelstellingen van dit beleid zijn sterker gericht op vermindering van de milieubelasting dan op vermindering van het aantal kilo's. Bovendien zijn ze

vooral toegespitst op een ontwikkeling van de bedrijfsvoering in de richting van geïntegreerde teelt op gecertificeerde bedrijven.

Uitspoeling van zware metalen

Voor het eerst is het gelukt in het landelijk gebied de uitspoeling van zware metalen uit de bodem richting grond- en oppervlaktewater te kwantificeren. Tot nu toe wordt deze bron nog niet meegenomen in de Emissieregistratie bij het kwantificeren van de totale belasting van het oppervlaktewater. Met name mobiele elementen als cadmium en zink en in mindere mate nikkel en koper blijken via deze route een zeer wezenlijke bijdrage aan de belasting van het oppervlaktewater te leveren. Voor zink en cadmium levert de uitspoeling van landbouwgronden circa 40 procent van de totale belasting; voor nikkel en koper ligt dat in de orde grootte van 25 procent. Kortom, dit is een significante bron die bij het formuleren en prioriteren van maatregelen veel aandacht verdient.

Evaluatie meststoffenwet 2002

Uit de *Evaluatie Meststoffenwet* (maart 2002) blijkt dat de totale belasting van het oppervlaktewater voor stikstof en fosfor in 2000 is gedaald met respectievelijk 30 procent en 71 procent ten opzichte van 1985. Er is echter ook geconstateerd dat de uit- en afspoeling van stikstof en fosfor vanuit de landbouw in deze periode nauwelijks is veranderd. Landbouw is daardoor inmiddels de grootste emissiebron voor beide stoffen. De reductie van stikstof, één van de stoffen uit het Rijn- en Noordzeeactieplan, is achtergebleven bij de doelstelling: een reductie van 50 procent ten opzichte van 1985.

Naar verwachting zal de invoering in 1998 van het mineralenaangiftesysteem (MINAS) leiden tot een daling van de emissies vanuit de landbouw. Het MINAS-systeem stelt grenzen aan de verliesnormen, ofwel het verschil tussen de hoeveelheden stikstof en fosfaat die worden toegediend en de hoeveelheden die door het gewas worden opgenomen. De effecten van MINAS op de waterkwaliteit zijn echter nog niet zichtbaar. Daarvoor is de tijd tussen de invoering en de meest recente beschikbare waterkwaliteitsgegevens (2000) te kort.

INDUSTRIE

Algemene beoordelingsmethodiek stoffen

In mei 2000 heeft de CIW in het kader van het emissiebeleid water het rapport over de algemene beoordelingsmethodiek (ABM) voor stoffen en preparaten en het bijbehorende introductieprogramma vastgesteld. De beoordelingsmethodiek maakt, op basis van de eigenschappen van stoffen, duidelijk welke inspanning geleverd moet worden om verontreiniging van het oppervlaktewater te voorkomen. Het introductieprogramma dat in 2001 is uitgevoerd, gaf het bevoegd gezag inzicht in de methodiek en de achtergronden, zodat deze konden worden doorgegeven aan vergunningplichtige bedrijven. Producenten van stoffen en preparaten gaan zelf de feitelijke beoordeling conform de ABM uitvoeren. Zij zullen de daaruit voortkomende informatie via de handelsketen onder eindgebruikers verspreiden. Een zelfde lijn wordt gevolgd bij het verder ontwikkelen van een nieuw stoffenbeleid (SOMS: Strategie Omgaan Met Stoffen).

Duurzaam ondernemen in de chemische industrie

De vierde Nota waterhuishouding legt voor de verdere reductie van emissies door de industrie het accent op langetermijnoplossingen zoals een goede product- en grondstofkeuze, schone technologie en het sluiten van kringlopen. De chemische industrie en de overheid

hebben in november 2001 afspraken gemaakt over de derde ronde Bedrijfsmilieuplannen (BMP's). Het centrale thema daarin wordt 'duurzaam ondernemen', gebaseerd op het concept van *product stewardship*. Volgens deze benadering worden de milieueffecten beoordeeld in de hele productieketen en niet alleen bij de productiebedrijven. Dit is belangrijk omdat nu de mogelijkheid ontstaat diffuse emissies terug te dringen die samenhangen met de productie en het gebruik van producten. De BMP's moeten begin 2003 gereed zijn.

Schone technologie en kringloopsluiting

In opdracht van Rijkswaterstaat heeft het RIZA twee praktische hulpmiddelen op het gebied van duurzaam ondernemen ontwikkeld. Het eerste is de internetsite www.spaportal.nl, een doorgeefluik voor kennis over schone technologie en emissiepreventie. Het tweede is het *Werkboek Kringloopsluiting*, waarmee industriële bedrijven stapsgewijs hun waterkringlopen kunnen analyseren en optimaliseren. Daarbij worden zowel de technische als de organisatorische aspecten behandeld. Deze service wordt aangeboden via www.wateremissies.nl.

NIEUW ONDERZOEK

Vergeeten stoffen

Uit speciale meetprogramma's blijkt dat het water van de Rijn een grote groep schadelijke stoffen bevat waarvoor nog geen beleid is ontwikkeld. Een aantal van deze 'vergeeten stoffen', die onder meer bioaccumulatie en chronische toxiciteit voor vis veroorzaken, is in een significante hoeveelheid aanwezig. Volgens de methode die is gebruikt bij het samenstellen van de prioritaire stoffenlijst van de *Kaderrichtlijn Water*, zouden sommige van deze stoffen hoog op deze lijst komen. Voorbeelden van milieubezwaarlijke en vergeeten stoffen zijn: geurstoffen in wasmiddelen, weekmakers en een siloxaanverbinding. Het verdient zeker aanbeveling in de toekomst aandacht te schenken aan deze vergeeten stoffen.

Hormoonontregelende stoffen

De afgelopen jaren is een verkenning verricht naar de aanwezigheid van hormoonontregelende stoffen in oppervlaktewater en naar de effecten van deze stoffen op vissen. In dit Landelijk Onderzoek oEstrogene Stoffen (LOES) zijn voornamelijk die hormoonontregelende stoffen bestudeerd waarvan verwacht wordt dat ze vervrouwelijking van mannelijke waterdieren teweeg kunnen brengen. Het onderzoek liet zien dat hormoonontregelende stoffen zich bijna overal in het watermilieu bevinden, zij het in lage concentraties. In een aantal kleine regionale wateren, die in sterke mate beïnvloed worden door emissies van hormoonontregelende stoffen, zijn vervrouweljkende effecten bij mannetjesvissen aangetroffen. De geconstateerde effecten zijn onder andere de aanmaak van het vrouwelijk eiwit vitellogenine in het bloed van mannelijke vissen alsmede afwijkingen in de geslachtsorganen, zoals de vorming van eicellen in mannelijke testisweefsel (interseksualiteit). In vissen afkomstig uit grote zoete wateren, riviermondingen en de open zee kwamen deze effecten niet of in veel mindere mate voor. Onduidelijk is wat de gevolgen zijn op de lange termijn voor bijvoorbeeld de voortplanting van vissen en de vispopulatie.

WVO-ENQUÊTE RIJKSWATEREN

Vergunningverlening

In 2001 hebben de tien regionale directies van Rijkswaterstaat in totaal 176 Wvo-vergunningen op aanvraag verleend of gewijzigd; in

2000 waren dat er 173. Bij 67 Wvo-vergunningen (38 procent) is de termijn voor het verzenden van de ontwerpbesluiting overschreden. De termijn voor het nemen van de definitieve besluiting is in 68 gevallen (39 procent) overschreden. Het percentage termijnoverschrijdingen wisselt door de jaren heen sterk. Zo bedroegen de percentages in 2000 respectievelijk 25 procent en 18 procent en in 1999 respectievelijk 50 procent en 35 procent. Oorzaken van de termijnoverschrijdingen zijn: capaciteitsproblemen, coördinatieproblemen met het bevoegd gezag in het kader van de *Wet milieubeheer*, problemen rond de informatieverschaffing door bedrijven en/of tussentijdse aanpassing van prioriteiten. Per regionale directie zijn maatregelen getroffen om termijnoverschrijdingen in het kader van de Wvo-vergunningprocedures zoveel mogelijk te voorkomen.

Handhaving

Het aantal bedrijfscontroles is in 2001 toegenomen met 10 procent ten opzichte van 2000. Het aantal gesignaleerde overtredingen is ten opzichte van 2000 met 24 procent gedaald; het aantal ernstige overtredingen met 30 procent. Bij 30 procent van de ernstige overtredingen is strafrechtelijk opgetreden. Dat relatief geringe percentage heeft twee oorzaken: de dader van een (ernstige) overtreding is niet altijd bekend en in één proces-verbaal worden soms meerdere ernstige overtredingen meegenomen. Het aantal opgelegde dwangsommen is opmerkelijk toegenomen. Onduidelijk is nog in hoeverre al is gehandeld conform de in 2000 vastgestelde CIW-nota *Handhaving Wvo*.

WVO-ENQUÊTE REGIONALE WATEREN

Vergunningverlening

In 2001 hadden 27 waterschappen bevoegdheden in het kader van de Wvo. Doordat de gegevens onder grote tijdsdruk moesten worden ingewonnen, zijn ze niet van alle waterschappen beschikbaar. Uit het verslag van de Wvo-vergunningverlening en Wvo-handhaving over 2001 blijkt dat de waterschappen vorig jaar 1006 vergunningen hebben verleend (gegevens van 18 waterschappen), tegen 1406 in 2000 (gegevens van 24 waterschappen). Daarbij is in 18 procent van de gevallen de termijn voor het verzenden van de ontwerpbesluiting overschreden (gegevens van 13 waterschappen). De termijn voor het nemen van de definitieve besluiting is in 30 procent van de gevallen overschreden (gegevens van 17 waterschappen). Ook hier varieert het overschrijdingspercentage door de jaren heen. In 2000 werden de betreffende termijnen in respectievelijk 18 procent en 26 procent van de gevallen overschreden; in 1999 bedroegen deze percentages 18 procent en 14 procent. De waterschappen noemen als oorzaken van termijnoverschrijdingen onder meer: coördinatieproblemen wanneer naast een Wvo-vergunning ook een Wm-vergunning moet worden verleend, personeelsgebrek en incomplete vergunningaanvragen. Net als bij Rijkswaterstaat verschillen de oplossingen per beheersgebied.

Handhaving

Het aantal controles is in 2001 met 13 procent toegenomen ten opzichte van het jaar daarvoor. Ondanks de MKZ-crisis hebben de waterschappen veel controles kunnen uitvoeren in het kader van het *Lozingenbesluit open teelt en veehouderij*. Meer dan in andere jaren is in 2001 bij overtredingen gebruik gemaakt van het bestuursrechtelijke en strafrechtelijke spoor (afzonderlijk of naast elkaar gebruikt). Dit zou kunnen duiden op de invloed van de CIW-nota *Handhaving Wvo*, in de vorm van het bestuurlijk stappenplan en het werken met kernbepalingen.

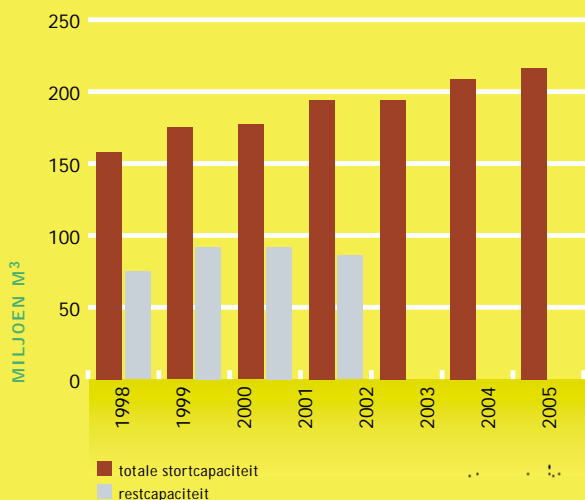
3.4 Waterbodems

Baggerspecie die vrijkomt bij het onderhoud van vaarwegen, havens, grachten en sloten moet op de middellange termijn weer bruikbaar zijn als grondstof voor nuttige toepassingen. Deze doelstelling is vastgelegd in de vierde Nota waterhuishouding. De eerste en meest structurele stap om dit doel te bereiken is de aanpak van vervuilingbronnen. Daarnaast is het zaak ernstig verontreinigde waterbodems te saneren. De vierde Nota waterhuishouding kondigt voor de uitvoering een groot aantal maatregelen aan. Deze maatregelen moeten in onderlinge samenhang de oplossing van de problematiek binnen handbereik brengen. De prioriteit ligt bij het realiseren van voldoende bestemmingen (stort- en verwerkingscapaciteit) voor vervuilde baggerspecie en het opstellen van een landelijk uitvoeringsprogramma binnen het Tienjarensce­nario waterbodems.

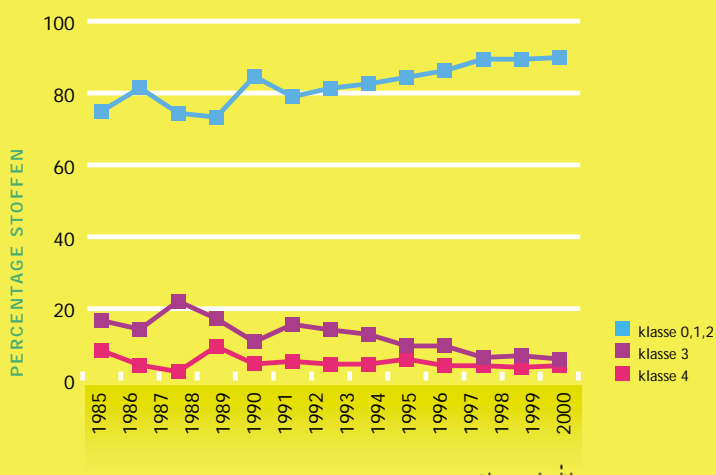
DE STAND VAN ZAKEN

- Om goed inzicht te krijgen in de omvang van het waterbodemvraagstuk én om zicht te krijgen op mogelijke oplossingen is het project Tienjarensce­nario waterbodems gestart. De inventarisatiefase van dit project is afgerond met het uitbrengen van het basisdocument *Bagger in beeld*. De bewindslieden van Verkeer en Waterstaat en VROM hebben een bestuurlijk advies gekregen over de verdere uitwerking en aanpak.
- De eenmalige subsidieregeling voor baggerplannen voor het bebouwde gebied, die vanaf medio 2000 loopt, slaat duidelijk aan. In totaal zijn tot begin 2002 ruim vijftig plannen ingediend, die bijna allemaal in aanmerking kwamen voor subsidie.
- De stimuleringsregeling voor het verwerken van baggerspecie is vrijwel gereed. In de komende vier jaren moet deze regeling een extra impuls geven aan het verwerken van verontreinigde baggerspecie tot bouwstoffen.
- In Zeeland wordt gewerkt aan de realisatie van een baggerspeciedepot bij Terneuzen (depot Koegorspolder). De doelstelling is dat hier 50 procent van de aangeboden baggerspecie verwerkt zal gaan worden. Extra financiële middelen zijn hiervoor toegezegd.
- Het huidige verspreidingsbeleid voor Klasse 0, 1 en 2 baggerspecie wordt gecontinueerd. Er zal een landelijk beleidskader worden ontwikkeld voor hergebruik van licht verontreinigde baggerspecie als bodem.
- In het kader van de Wet belastingen op milieugrondslag zijn criteria opgesteld voor de reinigbaarheid van te verwerken baggerspecie. Naar verwachting zal op basis van deze criteria op korte termijn nagenoeg alle baggerspecie met een zandgehalte van 60 procent of meer worden verwerkt.

Verwachte stortcapaciteit baggerspecie 1998-2005

Kwaliteit zwevend stof rijkswateren

Tienjarensценario waterbodems

Eind 2001 is het basisdocument *Bagger in beeld* gepresenteerd. In dit rapport hebben gemeenten, waterschappen, provincies en betrokken ministeries in eendrachtige samenwerking alle beschikbare informatie over de baggeropgave voor de komende decennia bij elkaar gebracht. De afgelopen jaren is een forse achterstand ontstaan in het onderhoud van vaarwegen, havens, grachten en sloten. In totaal gaat het om een achterstand van 85 miljoen m³ baggerspecie, die voor een aanzienlijk deel niet kan worden verspreid. Uit de inventarisatie komt verder naar voren dat naar schatting ruim 150 miljoen m³ niet-verspreidbare bagger is te verwachten van zowel onderhouds- als saneringsprojecten. Zowel de achterstand in onderhoud als de sanering betreft voornamelijk baggerspecie uit de zoete wateren. Vanuit regulier onderhoud komt hier jaarlijks nog zo'n 7 miljoen m³ bagger uit de zoete wateren en 20 miljoen m³ uit de zoute wateren bij. De jaarlijkse slibaanwas kan maar met veel moeite door de uitvoering van baggerwerken worden bijgehouden, vooral omdat het vinden van bestemmingen een probleem is.

Waterschappen, gemeenten en provincies hebben een gezamenlijk bestuurlijk advies uitgebracht over de aanpak van de waterbodempromblematiek. Ze constateren dat Nederland kampt met een groot waterbodemprombleem. Er zijn niet genoeg bestemmingen voor alle baggerspecie die uit de watersystemen moet worden verwijderd. Mede daardoor wordt er onvoldoende gebaggerd. Tegelijkertijd is op veel plaatsen de waterbodern zo verontreinigd dat sanering noodzakelijk is. De saneringsoperatie komt echter erg langzaam op gang. Om de streefbeeldern van het beleid te bereiken, moet de achterstand worden ingehaald en moet op voldoende schaal tot sanering worden overgegaan. Dit vergt van alle betrokken overheden structureel zeker verdubbeling van de financiële inspanningen en van gemeenten zelfs nog meer. Het bestuurlijk overleg gaat uit van

een periode van 25 jaar om de problematiek op te lossen.

Het overleg signaleert ook op andere punten noodzakelijke aanpassingen van het beleid. Zo moet het mogelijk worden om kosteneffectief en functiegericht te saneren en waterbodems te beheeren naar analogie van de landbodern. Een andere aanbeveling is de uitwerking van actief bodernbeheer voor andere watersystemen dan de grote rivieren. Voorts zou de verspreiding van baggerspecie moeten worden ingebed in bodernbeheer en tot slot zou de toepassing van producten die ontstaan bij de verwerking van verontreinigde baggerspecie moeten worden gestimuleerd. Verwijderde baggerspecie moet volgens het advies bij voorkeur worden hergebruikt (inclusief verspreiding op het land, actief bodernbeheer en de toepassing in werken). Verwerken is de tweede optie, en pas in laatste instantie moet aan storten worden gedacht. Het advies over het Tienjarensценario is aangeboden aan de minister van VROM en de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Het Interprovinciaal Overleg, de Unie van Waterschappen en de Vereniging Nederlandse Gemeenten geven nog een reactie op het advies. Naar verwachting zal het kabinet voorjaar 2002 een standpunt over het advies uitbrengen aan de Tweede Kamer.

Subsidieregeling baggerplannen bebouwd gebied

In 2000 is de Tijdelijke regeling eenmalige subsidies baggerplannen bebouwd gebied van kracht geworden. Deze regeling loopt tot eind 2002.

In het eerste jaar zijn weinig aanvragen ingediend, waarschijnlijk doordat de regeling pas halverwege dat jaar is gepubliceerd.

In 2001 is het aantal aanvragen duidelijk toegenomen. Van veel gemeenten en waterschappen is bekend dat ze druk bezig zijn om voor de sluitingsdatum van de regeling een baggerplan af te ronden en subsidie aan te vragen. Tot 1 januari 2002 zijn ruim vijftig subsidieaanvragen voor baggerplannen ingediend. Tot nu toe is circa 1 miljoen euro aan subsidie toegekend. De betrokken partijen hadden bij het indienen van aanvragen een aanloopperiode nodig voor het oplossen van onduidelijkheden rond de regeling. Soms hebben meerdere gemeenten samen een adviesbureau belast met het opstellen van de baggerplannen. Dit komt de kwaliteit van de plannen ten goede en werkt kostenverlagend. In de meeste plannen komt nadrukkelijk tot uiting dat gemeenten en waterschappen hebben samengewerkt.

Het bestuurlijk overleg over het Tienjarensценario waterbodems beveelt aan om de subsidieregeling voor planvorming nog enkele jaren te continueren en daarna een stimuleringsregeling in het leven te roepen voor het uitvoeren van baggerwerk. Dit laatste omdat het baggeren in de bebouwde kom een van de belangrijkste knelpunten vormt binnen het regionale waterbodernbeheer. Als dit advies wordt opgevolgd zullen waarschijnlijk nog meer gemeenten en waterschappen baggerplannen maken.

Verwerken van baggerspecie

Binnen de Wet belastingen op milieugrondslag wordt belasting geheven op het storten van afvalstoffen. Niet-reinigbare verontreinigde baggerspecie is vrijgesteld van de afvalstoffenbelasting. In de afgelopen jaren was bij wet geregeld dat alle baggerspecie tot uiterlijk 1 januari 2002 als niet-reinigbaar kon worden aangemerkt. Het kabinet heeft in oktober 2001 het voornemen kenbaar gemaakt baggerspecie met een zandgehalte van 60 procent of meer aan te wijzen als reinigbare baggerspecie. De betreffende ministeriële regeling zal in de loop van 2002 worden gepubliceerd en zal met terugwerking vanaf 1 januari van kracht zijn. Voor 2002 geldt de overgangsregeling dat bagger afkomstig van werken die vóór

1 januari 2002 zijn aanbesteed nog een niet-reinigbaarheidsverklaring kunnen krijgen.

De status 'reinigbaar' voor baggerspecie met een zandgehalte van 60 procent of meer sluit aan bij de huidige praktijk, waarin al een groot deel van deze baggerspecie wordt verwerkt. De verwachting is dat de invoering van de eerste stap van het reinigbaarheids criterium – en daarmee het heffen van afvalstoffenbelasting op het storten van deze baggerspecie – op korte termijn zal leiden tot verwerking van alle zandige baggerspecie. Dit betekent een beperkte toename van de hoeveelheid baggerspecie die wordt verwerkt. In twee bijzondere situaties is het storten van baggerspecie vrijgesteld van de afvalstoffenheffing. Dit betreft het verspreiden van licht verontreinigde baggerspecie op zee en het storten van baggerspecie afkomstig van eenmalige projecten ten behoeve van veiligheid, wanneer de uit die projecten vrijkomende baggerspecie binnen de ruimtelijke begrenzing van het desbetreffende project wordt geborgen.

Op een nader te bepalen datum tussen 1-1-2004 en 1-1-2006 zullen de reinigbaarheidscriteria voor verontreinigde baggerspecie worden uitgebreid. Ook baggerspecie die met andere eenvoudige verwerkingstechnieken kan worden omgezet in een product dat voldoet aan de kwaliteitseisen van het bouwstoffenbesluit zullen dan reinigbaar worden verklaard. Deze andere verwerkingstechnieken, waaronder kleirijping, *landfarming* en koude immobilisatie, kunnen nu nog niet onder de werking van het reinigbaarheids criterium worden gebracht, omdat nog niet helemaal zeker is of ze in voldoende mate en tegen aanvaardbare maatschappelijke kosten beschikbaar zijn. Ook is nog onvoldoende duidelijk of het verwerkingsproduct zal kunnen voldoen aan de milieuhygiënische randvoorwaarden en of het product kan worden afgezet.

De verwerking van baggerspecie wordt behalve door de invoering van reinigbaarheidscriteria ook bevorderd door het invoeren van een stimuleringsregeling. Deze stimuleringsregeling voor de verwerking van baggerspecie (SVB) zal zich vooral richten op het verwerken van met name klasse 3 en 4 baggerspecie die niet voldoet aan de reinigbaarheidscriteria uit de *Wet belastingen op milieu-grondslag*. Hiervoor is op de begroting van V&W voor de komende kabinetsperiode 41 miljoen euro gereserveerd. De conceptregeling is in november 2001 bij de Europese Commissie aangemeld voor goedkeuring in verband met staatssteunaspecten. Inmiddels is die goedkeuring er. De regeling zal naar verwachting in de loop van 2002 van kracht worden voor een periode van vier jaar.

Verspreiden van baggerspecie op land en in zoute wateren

Het huidige beleid wordt voorlopig gecontinueerd voor het verspreiden op land van verontreinigde baggerspecie met een kwaliteit die voldoet aan de toetsingswaarde (klassen 1 en 2). Nadat medio 2001 is vastgesteld dat snelle aanpassing van de verspreidingscriteria niet mogelijk was, is een project gestart om de herziening van het beleid voor te bereiden. Aansluiting zal worden gezocht bij het gedachtegoed van de nota *Grond grondig bekeken* en de beleidsvernieuwing bodemsanering (BEVER). Het project begint met een grondige verkenning van de factoren die bij deze herziening moeten worden betrokken.

Het Rijksinstituut voor Kust en Zee bereidt een herziening voor van de criteria op grond waarvan ontheffing op grond van de *Wet verontreiniging zee water c.q. vergunning op grond van de Wet verontreiniging oppervlaktewateren* kan worden verleend voor het in zoute wateren storten van licht verontreinigde baggerspecie. Dit gaat met name om baggerspecie uit zeehavengebieden. Voorstel is om organische tinverbindingen toe te voegen aan de lijst met chemische criteria voor de beoordeling. De voorgestelde methodiek besteedt middels het uitvoeren van biotesten ook aandacht aan de effecten op organismen. Volgens de eerste berekeningen zal de totale hoeveelheid baggerspecie die naar de zoute wateren gaat door toepassing van het voorgestelde beoordelingssysteem niet substantieel veranderen. Wel zijn er duidelijk regionale verschuivingen. In het Rijnmondgebied kan naar verwachting meer baggerspecie worden verspreid, in het Waddengebied en rond IJmuiden minder.

3.5

Internationaal waterbeleid

Nederland is sterk afhankelijk van de hoeveelheid en de kwaliteit van het water dat van over de grenzen binnenstroomt. Daarom heeft ons land een bijzonder belang bij internationale afspraken over bestrijding van de verontreiniging en over inrichting en beheer. In NW4 staat dat Nederland streeft naar één overlegkader per (internationaal) stroomgebied, zoals de riviercommissies voor de Rijn, de Maas en de Schelde. Bij het werk van de internationale stroomgebiedcommissies dienen lagere overheden en niet-gouvernementele organisaties te worden betrokken. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat coördineert de inbreng van het Nederlandse waterbeleid bij Europese onderhandelingen.

DE STAND VAN ZAKEN

- De EU Milieuraad heeft in november 2001 een prioritaire stoffenlijst vastgesteld.
- De EU Milieuraad heeft een gemeenschappelijk standpunt bereikt over een geïntegreerd beheer van kustgebieden waarbij de veiligheid voorop staat.
- Op de ministersconferentie van Maas- en Scheldeoverstaten te Luik is afgesproken dat de coördinatie van activiteiten voor de implementatie van de Kaderrichtlijn Water wordt opgedragen aan de Internationale Commissies voor de bescherming van de Maas en de Schelde.
- De Rijnwaterdirecteuren gaan de werkzaamheden voor de implementatie van de Kaderrichtlijn Water en de totstandkoming van een internationaal stroomgebiedbeheersplan coördineren.
- Het programma Partners voor Water loopt van 2000 tot 2004. Door bundeling van kennis, vaardigheden en financiële middelen wordt de Nederlandse waterinzet in het buitenland versterkt. De aanpak, waarbij zogenaamd 'zaakkapitaal' wordt ingezet om samen met lokale partijen de behoefte vast te stellen, werkt goed.

Milieuraad

In de EU Milieuraad zijn in 2001 voor Nederland positieve resultaten bereikt. Zo is bij beschikking van 20 november van het Europees Parlement en de Raad de prioritaire stoffenlijst vastgesteld. Deze lijst gaat deel uitmaken van de Kaderrichtlijn Water en is samengesteld op basis van een in de richtlijn aangegeven risico-beoordeling. Deze lijst omvat nu 33 stoffen. Daarvan zijn negentien stoffen definitief ingedeeld in de twee gevarenklassen: de prioritaire stoffen en de prioritaire gevaarlijke stoffen. De laatste categorie is de meest bezwaarlijke. Voor de acht prioritaire stoffen zullen maatregelen worden vastgesteld gericht op een progressieve vermindering van de lozingen; voor de elf prioritaire gevaarlijke stoffen zullen maatregelen worden vastgesteld gericht op beëindiging van de lozingen. De overige stoffen zullen in de loop van 2002 worden ingedeeld. De Europese Commissie komt dan eind 2003 met voorstellen voor waterkwaliteitsdoelstellingen en emissiegrenswaarden voor alle stoffen.

Daarnaast heeft de Milieuraad een aanbeveling gedaan over een geïntegreerd beheer van kustgebieden op lokaal, regionaal, nationaal en internationaal niveau. Veiligheid heeft daarin prioriteit gekregen. Een coherent optreden en samenwerking op Europees niveau zijn nodig om de grensoverschrijdende problemen van het kustgebied aan te pakken. Begin 2002 wordt van het Europees Parlement advies verwacht over de aanbeveling. Ook is overeenstemming bereikt over het zesde Milieu-Actieprogramma voor de periode 2001 tot 2010. Ten slotte heeft Nederland meegewerkt aan de nieuwe Zwemwaterrichtlijn. Hiervoor wordt in 2002 een voorstel van de Europese Commissie verwacht.

De Kaderrichtlijn Water en internationale stroomgebieden

Nederland heeft zich binnen de internationale riviercommissies (Rijn – ICBR, Maas – ICBM, Schelde – ICBS) en in het Eemsoverleg altijd sterk gemaakt voor een stevige internationale coördinatie om te komen tot één gezamenlijk stroomgebiedbeheersplan in 2009.

NEDERLAND EN HET EUROPESE OVERLEG

Sinds 1987 is de bescherming van het milieu als expliciete doelstelling opgenomen in het Verdrag van de Europese Unie. Voorheen kwam het milieu alleen ter sprake als milieudoelstellingen nodig waren om de Europese interne markt te bevorderen. Onder het waterbeleid in het EU Verdrag vallen onderwerpen op het terrein van waterkwaliteit, gezondheid, waterkwantiteit en ruimtelijke ordening. Wat op Europees niveau is vastgelegd over deze onderwerpen, is bindend voor de lidstaten. In geval van zwaarwegende milieuarargumenten mag nationaal wel een strenger beleid worden gevoerd.

De Europese Commissie heeft het initiatiefrecht. Dat betekent dat de Commissie, na consultatie van de betrokken partijen, een voorstel kan indienen bij de Europese Raad (voor milieu- en wateraspecten is dit de Milieuraad, die vier maal per jaar vergadert) en bij het Europees Parlement. In een Raad zijn de lidstaten rechtstreeks vertegenwoordigd door hun ministers. De Raad is de belangrijkste besluitvormingsinstantie van de Europese Unie. Sinds het Verdrag van Amsterdam (1997) heeft het Europees Parlement medebeslissingsrecht gekregen; deze nieuwe vorm van besluitvorming heet co-decisie. De toegenomen invloed van het Europees Parlement bleek duidelijk tijdens de onderhandelingen over de Kaderrichtlijn Water die in 2000 werden afgesloten.

Over onderwerpen die verband houden met de waterkwaliteit wordt in de Europese Raad gestemd volgens de zogenoemde gekwalificeerde meerderheid. Dit betekent dat de grote lidstaten meer stemmen hebben en de kleinere landen minder. Duitsland heeft bijvoorbeeld tien stemmen en Nederland vijf. Als een voorstel in totaal 62 stemmen haalt, wordt het aangenomen. Voor voorstellen over waterkwantiteit of ruimtelijke ordening geldt echter de regel van unanimiteit. Dit betekent dat alle Europese lidstaten achter het voorstel moeten staan, wil het worden aanvaard. Onderwerpen waarvoor unanimiteit geldt, worden nog nauwelijks op de Europese agenda gezet.

Maas en Schelde

De discussies binnen de ICBM en de ICBS over de internationale coördinatie bij de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water zijn in 2001 in een stroomversnelling geraakt. Op 30 november 2001 vond in Luik de ministersconferentie van Maas- en Scheldeoeverstaten plaats. Op deze ministersconferentie is de Verklaring van Luik aangenomen. Hierin staan afspraken, die in hoge mate tegemoet komen aan jarenlang geuite Nederlandse beleidswensen. De Maas- en Scheldeministers verklaren dat:

- de ICBM en de ICBS de activiteiten voor de implementatie van de Kaderrichtlijn Water zullen gaan coördineren, op basis van een overeengekomen werkplan;
- een internationaal stroomgebieddistrict Maas, respectievelijk Schelde, wordt ingesteld voor oppervlaktewater, grensoverschrijdend grondwater en kustwater;
- Duitsland en Luxemburg tot het Maasverdrag en de Belgische federale overheid tot zowel het Maas- als het Scheldeverdrag zullen toetreden;
- acties die tot doel hebben de negatieve effecten van overstromingen en droogte af te zwakken en te voorkomen, aan de werkzaamheden van de ICBM en ICBS worden toegevoegd.

Het doel van deze afspraken is te komen tot een internationaal gecoördineerd stroomgebiedbeheersplan voor de stroomgebiedsdistricten van Maas en Schelde.

De ministers hebben de ICBM en de ICBS opdracht gegeven om de bepalingen uit de kaderrichtlijn te betrekken bij het opstellen van de tweede fase van het Maas- en het Schelde-actieprogramma voor de periode 2003-2010. De commissies moeten binnen zes maanden de benodigde organisatiestructuur opzetten en binnen twaalf maanden voorstellen doen voor de aanpassing van de beide verdragen aan de nieuwe taken. Gestreefd wordt naar ratificatie in 2003-2004.

Rijn

Het verdragsgebied van de ICBR en het Rijnstroomdistrict onder de Kaderrichtlijn Water zijn geografisch niet identiek. Ook in werkingssfeer zijn er verschillen: de ICBR houdt zich niet bezig met het diepere grondwater, terwijl de kaderrichtlijn niet gaat over hoogwaterbescherming. Er zijn dus verschillen in gebiedsomvang en inhoudelijke taken. Daarom is tijdens de ministersconferentie van 29 januari 2001 besloten een aparte stuurgroep in te stellen van waterdirecteuren van het Rijnstroomdistrict. Deze Rijnwaterdirecteuren moeten de werkzaamheden voor de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water en de totstandkoming van een internationaal stroomgebiedbeheersplan coördineren. Ze dienen daarbij gebruik te maken van kennis en ervaring van de ICBR. In dit overleg zijn naast landen die lid zijn van de ICBR ook Oostenrijk, Italië, Liechtenstein en België vertegenwoordigd.

Eems

In 2001 zijn er gesprekken geweest tussen Duitsland en Nederland over het internationale stroomdistrict Eems. Er is overeenstemming bereikt over een praktische werkgrens tussen het Rijnstroomdistrict en het Eemsstroomdistrict in de kustzone. Aan de overlegstructuur voor de coördinatie van activiteiten voor de Kaderrichtlijn Water wordt nog gewerkt.

Ecologische kwaliteit

Een belangrijk en uitdagend onderdeel van de Kaderrichtlijn Water is de ecologische beoordeling van zowel zoete als zoute watersystemen. Op basis van een typering van deze wateren en een classificatiesysteem moet de ecologische kwaliteit worden getoetst. In 2006 moet het monitoringsprogramma operationeel zijn en in 2009 is de eerste rapportage gepland. In internationaal verband worden leidraden opgesteld om de ontwikkeling van deze beoordelingsystemen te stroomlijnen, zonder de continuïteit van bestaande monitoringsprogramma's in gevaar te brengen.

OSPAR heeft inmiddels criteria opgesteld voor de selectie van soorten en habitats die gerichte bescherming nodig hebben. Er wordt nog gewerkt aan de praktische toepasbaarheid van deze criteria. Daarom is in 2001 een conceptlijst gemaakt van bedreigde soorten en habitats waarvoor onmiddellijk maatregelen getroffen moeten worden. De definitieve, wetenschappelijk onderbouwde lijst zal in 2002 ter goedkeuring aan de OSPAR-commissie worden voorgelegd. Daarnaast stelt OSPAR internationaal beleid op voor de aanwijzing van een netwerk van beschermde gebieden, die herstel van ecologische waarden mogelijk maken. Dit zou aanvullend moeten zijn op de gebieden die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen zijn aangewezen.

Partners voor Water

Het programma Partners voor Water loopt van 2000 tot 2004. De regering wil de Nederlandse inzet in waterprojecten wereldwijd versterken door bundeling van kennis, vaardigheden en financiële middelen. Centraal in het programma staan integraal waterbeheer, duurzaamheid en versterking van de internationale waterrechtsorde. Er is een budget beschikbaar van 6,8 miljoen euro per jaar. Partners voor Water is uniek vanwege de betrokkenheid van alle relevante partijen uit de watersector: ministeries, waterschappen, waterleidingbedrijven, consultancy, financiële instellingen, kennisinstituten, de industrie, de aannemerij en niet-gouvernementele organisaties. Deze partners hebben hun krachten gebundeld in het *Netherlands Water Partnership* (NWP). Om de communicatie binnen het waternetwerk te vereenvoudigen heeft NWP de website Water Informatie Netwerk (WIN, www.nwp.nl) ontworpen, een interactieve relatiedatabase die toegang verschaft tot uitgebreide informatie over de Nederlandse watersector.

De Nederlandse partijen die projecten uitvoeren in het kader van Partners voor Water constateren dat de aanpak, waarbij zogenaamd 'zaakkapitaal' wordt ingezet om samen met de lokale partijen de behoefte vast te stellen, goed werkt. Het levert een basis op om bij de aanbesteding van de vaak omvangrijke projecten met een goed Nederlands aanbod te komen. Het stimuleert bovendien echte samenwerking tussen overheid, bedrijven, kennisinstituten en NGO's. De waarde van Partners voor Water ligt niet direct in de beschikbare projectbudgetten. Deze kunnen relatief bescheiden zijn, maar zij brengen de Nederlandse partijen wel in de juiste uitgangspositie om een beroep te doen op veel grotere internationale fondsen, zoals van de *European Bank for Reconstruction and Development* (EBRD) of de Wereldbank.

De structuur en aanpak met behulp van het Water Informatie Netwerk zijn overgenomen door het *Global Water Partnership* (GWP), een internationale, onafhankelijke netwerkorganisatie die de uitwisseling van kennis, kunde en praktijkervaring op het terrein van integraal waterbeheer ondersteunt. Het GWP wordt bij de ontwikkeling van de *ToolBox for Integrated Water Resources Management* actief geholpen door het NWP. De ToolBox is gelanceerd tijdens de Zoetwaterconferentie van de Verenigde Naties in Bonn in december 2001. Het startsein werd gegeven door de prins van Oranje, die daarmee de Nederlandse betrokkenheid bij het internationale watermanagement onderstreepte. De ToolBox is te vinden op www.gwpforum.org.

4 Bestuurlijke organisatie

Versterken van de uitvoering

In de vierde Nota waterhuishouding is ingezet op de versterking van de uitvoering van het beleid met als speerpunten: vereenvoudiging van de vertegenwoordigingsstructuur van de waterschappen en modernisering van het financieringsstelsel; uitbouw van de verantwoordelijkheid en taken van de waterschappen bij het zuiveringsbeheer; overdracht van een deel van de operationele grondwatertaken van provincie naar het waterschap en herziening van de taakverdeling tussen waterschap en gemeente. In het kabinetsstandpunt *Anders omgaan met water* zijn aanvullende beleidsdoelstellingen geformuleerd, die vooral de samenwerking tussen de diverse overheden ten aanzien van de uitvoering van het waterbeleid moeten verbeteren. Diverse acties zijn daarvoor op de rails gezet.

DE STAND VAN ZAKEN

- In het verlengde van *Anders omgaan met water* is een projectorganisatie opgezet voor het WB21-beleid en is een bestuurlijk overleg gestart. Nieuw beleid voor de ruimtelijke aspecten van het waterbeheer is nagenoeg verankerd in rijksnota's. De ontwikkeling van relevante instrumenten is in volle gang. De normering van regionale wateroverlast loopt enige vertraging op.
- In april 2001 heeft de Unie van Waterschappen de rapportage *Financiering en Bestuursamenstelling* uitgebracht. Op basis hiervan hebben IPO en Unie samen een voorstel voor de bestuursamenstelling gedaan aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat.
- Het interdepartementale project *Institutionele aspecten van de waterketen* is gestart. Dit project heeft tot doel op rijksniveau een visie te ontwikkelen op de organisatie van de waterketen. In juli 2002 hoopt de projectgroep de visie gereed te hebben.
- Het aantal waterschappen bedraagt 53; een verdere afname in de komende vier jaar tot circa 25 waterschappen wordt voorzien.

Waterbeleid voor de 21ste eeuw

Met het Kabinetsstandpunt *Anders omgaan met water en de Startovereenkomst waterbeleid 21^e eeuw*, ondertekend door Rijk, IPO, VNG en Unie van Waterschappen, is een nieuwe fase aangebroken in het waterbeleid. De relatie tussen het waterbeheer en de ruimtelijke ordening staat centraal. Dit geldt zowel voor het hoofdsysteem als de regionale watersystemen. De verdere uitwerking van het waterbeleid voor de 21ste eeuw heeft drie sporen. Het eerste betreft het opzetten van een organisatie en het maken van procesafspraken. Het tweede spoor omvat de verankering van het nieuwe water-ruimtebeleid in rijksnota's zoals de vijfde Nota ruimtelijke ordening en het Structuurschema Groene Ruimte 2. Ook de ontwikkeling van instrumenten voor het faciliteren van de implementatie valt onder dit spoor. Voorbeelden daarvan zijn de handreiking watertoets, een handreiking deelstroomgebiedsvisies, regionale normering voor wateroverlast, een gezamenlijke communicatiestrategie en een programma voor kennisuitwisseling. Het derde spoor betreft het feitelijk op orde brengen van het hoofdsysteem (*Ruimte voor de*

Rivier, Spankrachtstudie) en de regionale systemen (met behulp van deelstroomgebiedsvisies) en het op orde houden van de waterhuishouding door het toepassen van de watertoets.

Het nieuwe water-ruimtebeleid is inmiddels verankerd in de vijfde Nota ruimtelijke ordening en het Structuurschema Groene Ruimte 2. Daarnaast is ten behoeve van een gecoördineerde uitvoering een bestuurlijk overleg waterbeleid 21ste eeuw gestart, dat ondersteund wordt door een ambtelijke projectorganisatie. De in de startovereenkomst benoemde acties worden voorbereid door diverse werkgroepen. De ontwikkeling van instrumenten is in volle gang; de watertoets is op 31 oktober 2001 bestuurlijk geacordeerd. De normering regionale wateroverlast die voor eind 2001 op de rol stond, is nog niet afgerond. De handreiking deelstroomgebiedsvisies is inmiddels wél gereed, zij het wat later dan was afgesproken. Onduidelijk is nog wat dit betekent voor het implementatietraject.

Bestuursamenstelling waterschappen

In opdracht van het IPO heeft prof. Toonen het rapport *Een bestuursschouw van het waterschap* (voorjaar 2000) geschreven. Hierover is al in *Water in Beeld 2001* gerapporteerd. De conclusies van dit rapport waren dat de waterschappen moeten worden beschouwd als medeoverheden en niet als uitvoeringsorganisaties en dat de waterschappen zich ontwikkelen in de richting van een belangengroependemocratie. De bestuursamenstelling van de waterschappen zou daartoe moeten veranderen.

In het rapport van de Unie van Waterschappen *Water Centraal* (1996) was ook al aangedrongen op een vereenvoudiging van de bestuurssamenstelling (en de financieringsstructuur). De vraag naar bestuurssamenstelling, mede als concretisering van de bevindingen van Commissie-Toonen, is door de Unie opgepakt met de instelling van de werkgroep bestuurssamenstelling en verkiezingen.

In het rapport *Naar een nieuwe bestuurssamenstelling* (eind 2000) maakt de Unie onderscheid tussen de specifieke taakbelangen, zoals landbouw, terreinbeherende natuurorganisaties en andere bedrijven, die een vooraf gewaarborgd minimum aantal zetels krijgen, en algemene taakbelangen als wonen, werken, recreatie. Voor de zetelverdeling van de algemene taakbelangen wordt gewerkt met verkiezingen; belangengroepen kunnen zich organiseren en een kieslijst bij het bestuur van het waterschap indienen. De invoering van dit lijstenstelsel voor de algemene taakbelangen leidt er toe dat niet het kiesreglement, maar de verkiezingen bepalen hoeveel zetels een belangengroep in het waterschapsbestuur weet te bemachtigen. Dit standpunt heeft de Unie neergelegd in het rapport *Financiering en Bestuursamenstelling* van april 2001. Op basis hiervan hebben IPO en Unie ieder een voorstel gedaan aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. De staatssecretaris heeft aan de Tweede Kamer toegezegd ernaar te streven nog in deze kabinetsperiode een standpunt op hoofdlijnen met de Tweede Kamer te bespreken. In januari 2002 heeft de Raad voor het Openbaar Bestuur over dit onderwerp advies uitgebracht. Dit rapport wijkt af van het advies van IPO en Unie van Waterschappen en ligt nu ook bij het ministerie.

Bestuurlijke aspecten kustzone

In de 3^e *Kustnota* wordt gezegd dat beleid, planvorming en uitvoering van de regio's en het Rijk goed op elkaar moeten zijn afgestemd om te kunnen komen tot een duurzame veiligheid in relatie tot andere functies in de kustzone. Het overlegplatform voor deze afstemming is de Provinciale Overlegorganen Kust (POK). Het Rijk, vertegenwoordigd door de minister van Verkeer en Waterstaat, voert regulier overleg met de voorzitters van de POK om ontwikkelingen te volgen en beleid af te stemmen. De afstemming tussen diverse vormen van rijksbeleid en provinciaal beleid is tot nu toe beperkt.

Om te komen tot een betere coördinatie van het rijksbeleid is het project *Kustbewust* gestart. In het kader van dit project is een interdepartementaal directeurenoverleg over de kust (IDOK) ingesteld, waarin V&W, VROM, LNV en EZ zijn vertegenwoordigd. De relaties tussen de POK's en de provinciale planologische commissies (PPC) zijn tegen het licht gehouden teneinde de coördinatie met betrekking tot de vergunningverlening te verbeteren. Het project *Kustbewust* heeft inmiddels een vervolg gekregen in de beleidsagenda voor de kust *Naar integraal kustzonebeleid*. Het IDOK zal worden gecontinueerd en de relatie met de POK's zal worden geïntensiveerd. Daarmee is een belangrijke stap gezet in de coördinatie van het rijks- en provinciaal kustbeleid.

Naar een rijksvisie op de organisatie van de waterketen

In de afgelopen jaren is veel gediscussieerd over de organisatie van de waterketen. Verschillende onderzoeken hebben uitgewezen dat meer samenwerking in de waterketen kan leiden tot maatschappelijke meerwaarde in de vorm van een betere dienstverlening en een efficiëntere bedrijfsvoering. Dat levert niet alleen financieel-economische baten op, maar ook milieuwinst wanneer door bundeling van krachten het aantal riooloverstorten wordt verminderd en de riolering wordt verbeterd.

Een andere actuele discussie betreft de institutionele vormgeving van de waterketen. De aanleiding zijn voorstellen voor aanpassing van de *Waterleidingwet* om meer marktwerking mogelijk te maken, en de wettelijke verankering in de *Wvo* van de zorgplicht van waterschappen voor communale afvalwaterzuivering. Centraal in deze discussie staat de vraag hoe het waterketenbeheer kan worden geoptimaliseerd en hoe publieke belangen kunnen gewaarborgd blijven onder de invloed van ontwikkelingen als de internationalisering en de veranderende rol van de overheid.

Verschillende partijen hebben gewezen op kennislacunes ten aanzien van het waarborgen van publieke belangen. De Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO) bijvoorbeeld deed dat in haar advies *Institutionele veranderingen in de nutssectoren - kansen voor milieu en natuur*.

De discussie is voor de bij de waterketen betrokken ministeries van V&W, VROM, Economische Zaken, Financiën en Binnenlandse Zaken aanleiding geweest om samen met de RMNO een onderzoek te starten naar de organisatie van de waterketen.

Dit interdepartementale project *Institutionele aspecten van de waterketen*, heeft tot doel op rijksniveau een visie te ontwikkelen op de organisatie van de waterketen. Op de korte termijn zijn de huidige institutionele kaders uitgangspunt, op de lange termijn zijn verschillende scenario's denkbaar.

Vertrekpunt voor de rijksvisie is dat in de dynamische context van het waterbeheer de publieke belangen van leveringszekerheid, volksgezondheid, minimale milieubelasting, lage maatschappelijke kosten en bescherming van de gebonden klanten gewaarborgd moeten blijven. De vraag is hoe op de korte termijn het functioneren van de waterketen, in samenhang met het watersysteem en de stedelijke en ruimtelijke inrichting, kan worden verbeterd.

Transparantie, het stimuleren van samenwerken en aandacht voor toezicht en handhaving staan in de visie centraal, evenals de vraag welke rol de rijksoverheid in het geheel zou moeten spelen. Het Rijk wordt in het formuleren van de visie ondersteund door bestuurders en betrokkenen van waterschappen, drinkwaterleidingbedrijven, gemeenten, provincies en andere belanghebbenden. Het project is begin mei 2001 van start gegaan met een workshop waar de belangrijkste kennisvragen zijn geformuleerd. Medio december 2001 heeft een werkconferentie onder voorzitterschap van de RMNO plaatsgevonden, waar de eerste onderzoeksresultaten zijn besproken. In maart 2002 is opnieuw een werkconferentie georganiseerd. De projectgroep hoopt in juli 2002 te kunnen komen met een rijksvisie op de organisatie van de waterketen.

Inmiddels is door de Tweede en Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel *Zorgplicht zuiveringsbeheer*. De beoogde rijksvisie zal vanzelfsprekend binnen deze nieuwe door het parlement aanvaarde wettelijke structuur moeten passen.

PUBLIEKE BELANGEN IN DE WATERKETEN

De waterketen maakt onderdeel uit van de Nederlandse nutssector. Kenmerken van deze sector zijn het netwerkgebonden karakter van de productie en de grote publieke belangen die met het functioneren ervan zijn verbonden. Het publieke belang van de waterketen zit in het feit dat water een essentieel goed is voor de volksgezondheid. Ook de verwevenheid van de waterketen met het watersysteem en de stedelijke en ruimtelijke inrichting maakt dat het goed functioneren van de keten een zaak van algemeen belang is.

De organisatie van de waterketen is een publieke aangelegenheid, met riolering als taak van gemeenten, afvalwaterzuivering als taak van de waterschappen en drinkwaterwinning als taak van waterleidingbedrijven. Deze taakverdeling is historisch gegroeid. Lange tijd volgde ieder een eigen spoor, wat ertoe leidde dat de meerwaarde die in de keten gegenereerd kan worden niet tot stand kwam door gebrek aan afstemming en samenwerking. Inmiddels is een start gemaakt om tot samenwerking te komen tussen met name gemeenten (riolering) en waterschappen (zuivering). Door middel van het instrument afvalwaterplan zal deze samenwerking worden geconcretiseerd.

5 Financiële en economische consequenties

Kosten en baten

De vierde Nota waterhuishouding signaleert dat economische overwegingen een steeds belangrijkere rol spelen in het Nederlandse waterbeleid. Om in het waterbeheer goede beslissingen te kunnen nemen is inzicht nodig in de financiële én economische kosten en baten van beheersmaatregelen en hun mogelijke alternatieven. Economische kosten en baten betreffen niet alleen de financiële opbrengsten en uitgaven voor de waterbeheerders zelf, maar ook voor alle andere betrokken partijen in de maatschappij, inclusief de burger. Volgens de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw is in het Nederlandse waterbeheer het besef van kosten en baten nog te gering. In *Anders omgaan met water* en de beleidsnota *Ruimte voor de Rivier* ziet het Rijk het instrument van de (maatschappelijke) kosten-batenanalyse als een belangrijk hulpmiddel bij de prioritering van een kosteneffectieve mix van maatregelen die ruimte voor water scheppen. De Europese Kaderrichtlijn Water is één van de eerste richtlijnen, die economische aspecten expliciet een rol geeft in het waterbeheer. Hier gaat het onder andere om het vinden van een kosteneffectieve mix van maatregelen voor het waarborgen van waterkwaliteit op stroomgebiedniveau.

DE STAND VAN ZAKEN

- De uitgaven van het waterbeheer voor rekening van Rijkswaterstaat dalen. De kosten voor de waterschappen blijven stijgen. Opbrengsten uit waterschapsheffingen en rioolrechten stijgen mee.
- De economische waarde van maatschappelijke goederen in door dijken beschermd gebied neemt toe.
- De burger is meer gaan betalen voor waterdiensten.
- Richtsnoeren van de EU Kaderrichtlijn Water voor economische analyse worden getest in pilotstudies.
- Het Nederlandse waterbeheer voldoet al grotendeels aan de eisen die de Kaderrichtlijn Water stelt met betrekking tot het principe van kostenterugwinning.
- De Unie van Waterschappen heeft de resultaten van de eerste bedrijfsvergelijking zuiveringsbeheer gepresenteerd.
- Er zijn vorderingen gemaakt met het opnemen van het compensatiebeginsel in de watertoets.

Rijkswaterstaat

De totale uitgaven van Rijkswaterstaat voor beleidsvoorbereiding en implementatie, het beheer en onderhoud van de hoofdwatersystemen, vaarwegen, havens en waterkering bedragen ongeveer 1 miljard euro. In 2002 dalen ze licht, net als in de twee jaren ervoor. Deze trend was in NW4 voorspeld. Ook de komende twee jaar nemen de totale uitgaven nog af. Een belangrijke reden hiervoor is de terugloop van de uitgaven voor het *Deltaplan Grote Rivieren* van 157 miljoen euro in 2000 naar 4 miljoen euro in 2005.

Het is erg moeilijk de opbrengsten die tegenover deze uitgaven staan in geld uit te drukken. De economische betekenis van bijvoorbeeld de zorg voor veiligheid kan echter wel worden afgemeten aan de waarde die wordt beschermd door investeringen in waterkering en waterpeilbeheer. Die 'vermeden schade' is een indicator voor de economische betekenis van de veiligheidsopgave van Rijkswaterstaat.

De economische productiewaarde achter de dijken neemt ieder jaar toe. Een belangrijke reden dus om te blijven investeren in hoogwaterbescherming. Over de periode 1998-2001 is bovendien de waarde van onroerend goed (woningen, bedrijfsgebouwen enzovoorts) binnen dijkkringen met bijna 50 procent toegenomen tot 600 miljard euro in 2001. Deze waardetoeename is toe te schrijven aan de reële prijsstijging van onroerend goed en de toename van het aantal huizen.

Waterschappen

Evenals in voorgaande jaren stijgen de begrote totale kosten van de waterschappen in 2002 iets. Naar verwachting zullen de reële kosten ten opzichte van 2001 met bijna 5 procent omhoog gaan. Daarbij is overigens nog geen rekening gehouden met projecten die in het kader van Waterbeleid 21^e eeuw worden uitgevoerd. Worden deze meeberekend, dan zullen de totale kosten van de waterschappen in de toekomst zeker met meer dan 2 procent extra per jaar blijven stijgen.

Op basis van de huidige meerjarenramingen vallen de kosten in 2002 en de jaren daarna tot en met 2005, iets hoger uit dan de prognoses in NW4. Dat is ook nog het geval als rekening wordt gehouden met de in NW4 onderscheiden aanvullende maatregelen voor verdrogingbestrijding vanaf 2001. Vergeleken met de situatie ten tijde van NW4 ziet de waterwereld er nu natuurlijk heel anders uit. Ten aanzien van de taak waterkering wordt bijvoorbeeld ingespeeld op het vervallen van de rijksvergoeding in beheer en onderhoud van de waterkeringen. Ten tweede zijn de kapitaalslasten van de werken uit het inmiddels voltooide Deltaplan Grote Rivieren in de meerjarenramingen meegenomen, en tot slot wordt soms nog steeds fors geïnvesteerd in onder andere primaire waterkeringen en boezemkades. De waterschappen zetten hun waterkwantiteitsbeleid met betrekking tot stedelijk waterbeheer voort; de waterbodempromptiek (baggerkosten) speelt een rol en enkele waterschappen investeren in landinrichtingsprojecten en gemealcapaciteit. Dat laatste naar aanleiding van de actuele dreiging van wateroverlast. Diverse waterschappen zullen de komende jaren hun investeringen in zuiveringscapaciteit vergroten om te kunnen voldoen aan de wettelijke eisen met betrekking tot stikstofverwijdering. Daarnaast moeten ze rekening houden met de jaarlijkse toename van het aantal aangeboden vervuilingseenheden (circa 2 procent per jaar) als gevolg van uitbreiding van woonwijken en industriegebieden.

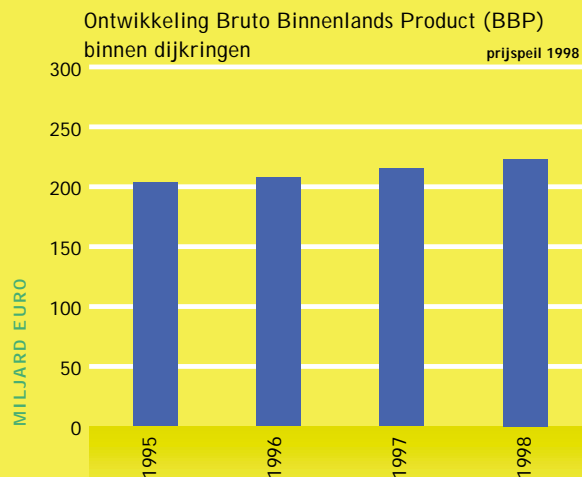
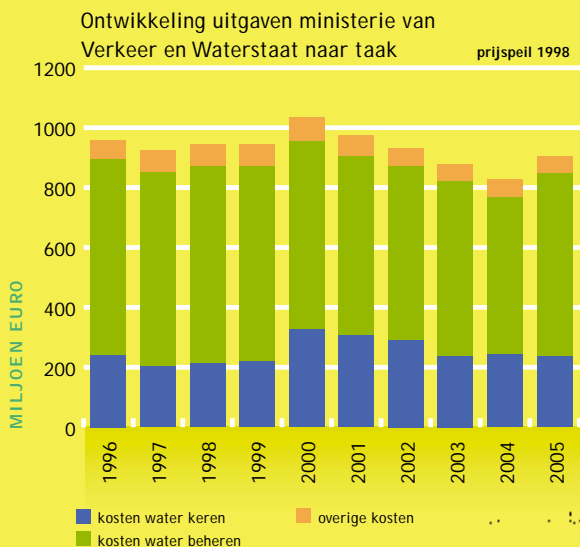
De begrote opbrengsten van waterschappen uit heffingen stijgen in 2002 net als in de afgelopen jaren: 2,7 procent in constante prijzen en 5,2 procent in lopende prijzen ten opzichte van het voorgaande jaar. Deze stijging wordt grotendeels veroorzaakt door een verhoging van de omslagheffing en in mindere mate door de aanpassing van de verontreinigingsheffing. Huishoudens betalen in 2002 in constante prijzen iets meer dan een procent extra aan verontreinigingsheffing ten opzichte van 2001. Bedrijven betalen in 2002 in totaal juist minder verontreinigingsheffing.

Gemeenten

Vergeleken met de waterschapslasten stijgen de opbrengsten uit gemeentelijke rioolrechten in 2002 het sterkst: 5,4 procent in constante prijzen en 7,9 procent in lopende prijzen. In tegenstelling tot de prognoses in NW4, is de opbrengststijging uit rioolrechten in de afgelopen drie jaar teruggelopen van bijna 6 procent in 1999 tot 0 procent in 2001. In 2002 neemt de stijging dus voor het eerst weer toe. De tarieven die de gemeenten en waterschappen vaststellen voor respectievelijk hun rioolrechten en waterschapslasten kunnen plaatselijk en regionaal aanzienlijk verschillen. Dat heeft voornamelijk te maken met geohydrologische en demografische omstandigheden.

Burgers

Worden alle waterkosten voor de Nederlandse burger op een rijtje gezet, dan blijkt tussen 1998 en 2000 een toename van 13,5 procent. Van de 450 euro die een gemiddeld Nederlands huishouden in 2000 in totaal voor water betaalde, ging bijna 40 procent naar drinkwaterbedrijven, 40 procent naar waterschappen (omslag- en verontreinigingsheffing) en 20 procent naar gemeenten (rioolrecht). Ten opzichte van 1998 zijn de gemiddelde kosten van de omslagheffingen het sterkst gestegen in 2000 (33 procent), gevolgd door de prijs van drinkwater (18 procent).

Economische aspecten van beheerplannen voor stroomgebieden

De EU Kaderrichtlijn Water is de eerste richtlijn voor het waterbeheer die expliciet een rol geeft aan economische aspecten. Deze rol is verankerd in artikel 5 *Economische analyse van het stroomgebied* en artikel 9 *Kostenterugwinning en waterprijsbeleid*. Ook in een aantal andere artikelen is sprake van een economische analyse, ondermeer waar het gaat om het aanwijzen van oppervlaktewater als 'sterk veranderd water'. Van zo'n aanwijzing kan sprake zijn als er disproportionele kosten zijn gemoeid met het behalen van de ecologische doelstelling voor natuurlijk water (artikel 4).

Eind 2004 moet aan de verplichtingen voortvloeiend uit artikel 5 worden voldaan. De termijn voor de implementatie van artikel 9 is 2010. Desalniettemin moet vanwege de verplichtingen behorende bij bijlage III van de kaderrichtlijn al in 2004 inzicht worden gegeven in de kostenterugwinning van waterdiensten.

De opname van de economische analyse in het stroomgebiedbeheersplan heeft tot doel om op basis van kosteneffectiviteit een combinatie van maatregelen te kunnen selecteren en adequate prijsprykkels te introduceren. Hiermee zal naar verwachting een bijdrage worden geleverd aan meer duurzaam watergebruik en bescherming van het watersysteem. Huishoudens, bedrijven en landbouw dienen een redelijk deel bij te dragen aan de financiering van het waterbeheer, met inbegrip van milieu- en bronkosten vanuit het principe 'de vervuiler betaalt'.

Een Europese expertgroep werkt aan richtsnoeren voor de invulling van de economische analyse. De groep heeft inmiddels een concept-handboek geschreven over het belang en de betekenis van de economische analyse in de kaderrichtlijn. Voorts wordt in Europees verband gewerkt aan informele, gezamenlijke richtsnoeren voor de implementatie van de richtlijn in de verschillende lidstaten. Deze richtsnoeren worden in Nederlandse pilots getest voor de stroomgebieden Eems en Midden-Holland en op internationaal niveau in de Schelde-casestudie.

Nationale en internationale overheden vinden de integratie van economie in de formulering en implementatie van de stroomgebiedsbeheersplannen essentieel voor het bereiken van de doelstellingen van de kaderrichtlijn. Uit de eerste resultaten van de pilotstudies blijkt dat deze bewustwording van economen en andere

KOSTENTERUGWINNING

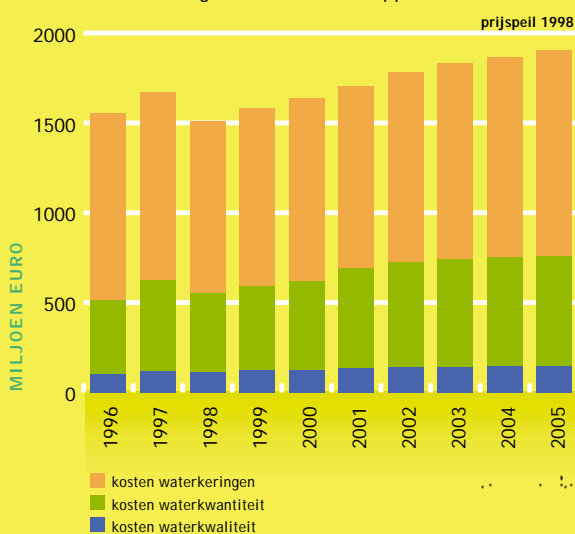
In het kader van de EU Kaderrichtlijn Water wordt gevraagd aan te geven in hoeverre er sprake is van terugwinning van de productiekosten van maatschappelijke waterdiensten zoals waterzuivering, drinkwatervoorziening en riolering. Op basis van beschikbare gegevens blijkt dat het niveau van de kostenterugwinning in Nederland erg hoog is. In de periode 1995-2000 lagen de percentages maar liefst tussen de 80 en 110 procent. In dit laatste geval is dus winst gemaakt.

De kostenterugwinningspercentages worden berekend door de geldelijke opbrengsten van het leveren van een waterdienst aan gezinshuishoudens en bedrijven (uit verkoop op de markt of heffingen), te delen door de kosten die hiervoor zijn gemaakt. De percentages zijn waar mogelijk gecorrigeerd voor financiële transfers zoals subsidies van het Rijk of andere overheden. De waterdienst 'watersysteembeheer' bestaat uit de traditionele taken van de waterschappen (water beheren en water keren). De waterdienst 'waterkwaliteitbeheer' betreft waterzuivering door waterschappen. Water keren wordt in de EU Kaderrichtlijn Water vooralsnog niet als een afzonderlijke waterdienst in de economische analyse meegenomen. Daarom zouden de kosten en opbrengsten gerelateerd aan deze specifieke taak eigenlijk uit het kostenterugwinningpercentage voor het watersysteembeheer moeten worden verwijderd. Riolering is in handen van de gemeenten, terwijl de waterdienst drinkwatervoorziening wordt geleverd door drinkwaterbedrijven.

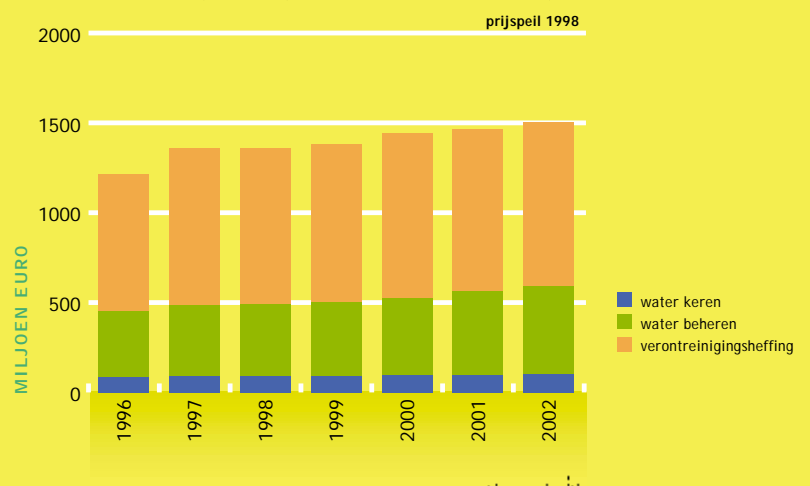
betrokkenen een extra inspanning vereist, omdat economie voor veel waterbeheerders een relatief nieuw onderwerp is. Hier ligt voor de nabije toekomst nog een grote uitdaging.

De definitieve richtsnoeren zullen eind mei 2002 worden vastgesteld. Samen met de resultaten van de pilots zullen ze worden verwerkt tot een bijlage bij het handboek *Implementatie Kaderrichtlijn Water*.

Ontwikkeling kosten waterschappen naar taak

Ontwikkeling opbrengsten uit waterschapsheffingen

Bedrijfsvergelijking zuiveringsbeheer

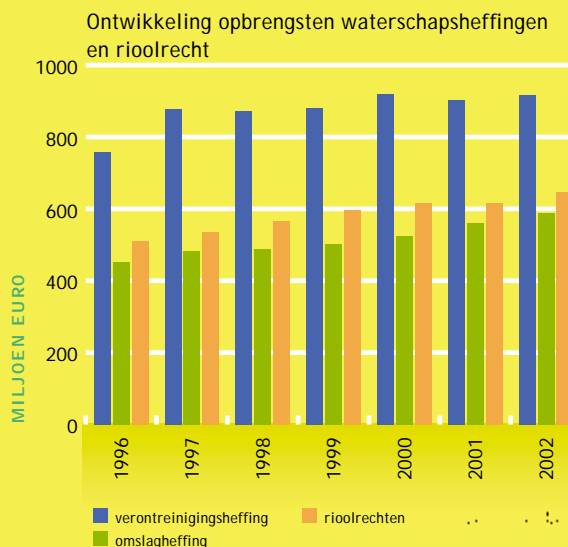
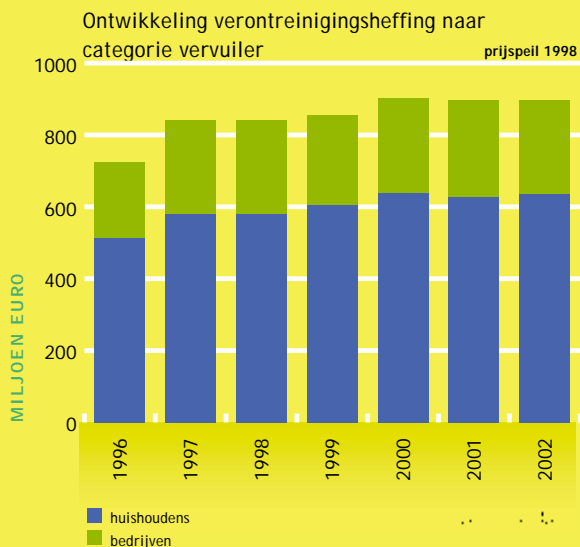
De Unie van Waterschappen heeft in april 2001 de resultaten gepresenteerd van de eerste bedrijfsvergelijking van het zuiveringsbeheer in Nederland. Het rapport *Zuiver afvalwater* is aangeboden aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Het document vergelijkt de prestaties van de waterkwaliteitsbeherende waterschappen aan de hand van de criteria functioneren, financiën, milieu en innovatie.

De Unie wil hiermee een bijdrage leveren aan de verbetering van de transparantie van de waterketen. Uit de bedrijfsvergelijking blijkt dat de kostenverschillen beperkt zijn en de tariefontwikkeling over de afgelopen jaren lager is dan de stijging van de overige lokale lasten voor de burger en het bedrijfsleven. Tevens heeft het onderzoek de aandacht gevestigd op een aantal verbeterpunten. Het gaat hierbij om extra investeringen om aan strenge milieueisen te kunnen voldoen, de implementatie van milieuzorgsystemen, onderlinge afstemmen van riolerings- en zuiveringscapaciteit en verbetering van het innovatief vermogen van het zuiveringsbeheer. De waterschappen gaan in de komende jaren met deze zaken aan de slag. In 2002 zal de volgende bedrijfsvergelijking plaatsvinden. Daarna volgt een interval van eens in de drie jaar. Op dit moment wordt ook voor riolering een bedrijfsvergelijking ontwikkeld door Rioned.

Afwenteling en compensatie in Watertoets

In oktober 2001 is de Bestuurlijke notitie *Watertoets* gereed gekomen. Daarin is een apart hoofdstuk opgenomen over het vraagstuk hoe negatieve (bij)effecten van ingrepen in het watersysteem kunnen worden voorkomen of vermeden en – indien ze wel optreden – kunnen worden gecompenseerd. De opstellers van de notitie menen dat dit onderwerp al in een vroeg stadium van de ontwikkeling van de watertoets moet worden besproken. Compensatie is pas aan de orde wanneer er geen andere oplossing meer denkbaar is en de voorgestelde ingreep, met inbegrip van de negatieve aspecten, bestuurlijk toch noodzakelijk wordt geacht.

De notitie *Watertoets* behandelt het begrip compensatie vooral in termen van fysieke compensatie, bijvoorbeeld in samenhang met de teloorgang van natuurwaarden. Deze moeten dan elders, maar het liefst binnen hetzelfde plangebied, met nieuwe natuurwaarden worden gecompenseerd. Hetzelfde geldt voor het verlies van ruimte voor water dat kan worden gecompenseerd door op een geschikte plaats binnen hetzelfde (deel)stroomgebied extra ruimte voor waterberging, aquatische natuurgebieden of natte verbindingzones te scheppen.

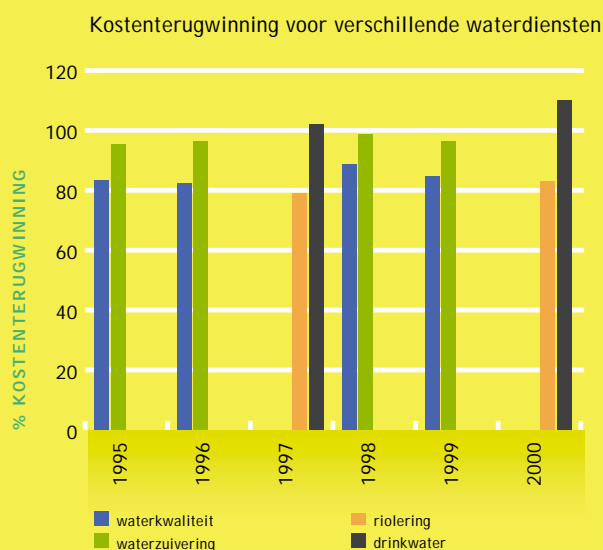
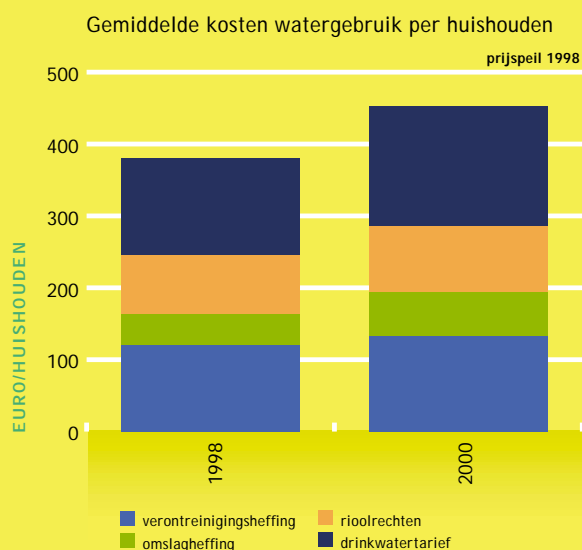
MER Beheer Haringvlietsluizen, kosten van compenserende maatregelen in miljoen euro

	Ongewijzigd beleid	Gebroken Getij	Kier	Getemd Getij	Stormvloed- kering
Landbouwwatervoorziening	0	28,2	28,2	118,2	409,1
Drinkwatervoorziening	0	11,4	14,8	14,1	14,1
Visserij	0	0,2	0	0,9	1,4
Recreatie	5,7	6,8	5,7	13,9	15,5
Scheepvaart	5,9	9,5	7,7	18,6	21,4
Overig gebruik	1,1	0,5	0,2	1,1	3,6
Totaal	12,7	56,6	56,6	166,8	465,1

Bron: Rijkswaterstaat, Regeling nadeelcompensatie van Verkeer en Waterstaat, 1999

Deze opstelling is gebaseerd op de praktijkervaringen met het natuurcompensatiebeleid en de beperkte juridische mogelijkheden om compensatie adequaat te regelen buiten het plangebied of de plantermijn. Vandaar dat er bewust voor is gekozen om compensatie tegelijkertijd en ter plekke vast te stellen. Deze beperkingen belemmeren vooralsnog een economische benadering van het compensatiebeginsel, waarbij compenserende maatregelen niet primair gebonden hoeven te zijn aan het plangebied of de plantermijn. Te denken valt bijvoorbeeld aan het compenseren van de investeringskosten voor het vasthouden en bergen van water bovenstrooms uit de baten van vermeden schade benedenstrooms. Een voorbeeld uit de praktijk, waarbij nadrukkelijk is gekeken naar geldelijke nadeelcompensatie, is de MER Beheer Haringvlietsluizen. Ander sluisbeheer teneinde het natuurlijke overgangsgebied tussen de grote rivieren en de zee te herstellen, leidt tot aanzienlijke schade voor de huidige gebruikers van het water. In de meeste gevallen kan de schade echter worden voorkomen door het nemen van compenserende maatregelen. De belangrijkste maatregel is de verplaatsing van enkele inlaatpunten voor landbouw en drinkwatervoorziening. De kosten van deze compenserende maatregelen zijn weergegeven in de tabel.

In de tabel zijn ook de kosten opgenomen voor ongewijzigd beleid. Deze hebben betrekking op onderhoud- en baggerwerkzaamheden van havens en vaarwegen. Ander beheer van de Haringvlietsluizen levert uiteraard ook baten op. Enerzijds zijn dit de baten van het ecologisch herstel. Anderzijds zullen op langere termijn de kosten van onderhoudsbaggerwerk verminderen doordat de bezinking van rivierslib afneemt. De omvang van deze baten kan nog niet nauwkeurig worden bepaald, maar zou volgens de MER wel tientallen miljoenen euro per jaar kunnen bedragen.

6 Instrumentarium

Waterbeheer en ruimtelijke ordening

De vierde Nota waterhuishouding tilt het integraal waterbeheer op een hoger niveau. Het nieuwe waterbeleid voor de 21ste eeuw geeft daaraan een extra impuls en voegt een aantal nieuwe dimensies toe. Planvorming en de afstemming tussen het waterbeleid en de ruimtelijke ordening hadden al de nodige aandacht, maar zijn in verband met de PKB Ruimte voor de Rivier en de deelstroomgebiedsvisies nadrukkelijker dan voorheen op de agenda van de diverse bestuurslagen geplaatst. Dit hoofdstuk gaat in op de PKB Ruimte voor de Rivier en het nieuwe instrument watertoets.

DE STAND VAN ZAKEN

- In 2001 is de planfase van Ruimte voor de Rivier gestart. De Startnotitie PKB/MER Ruimte voor de Rivier is in voorbereiding.
- Op 31 oktober 2001 is de watertoets bestuurlijk geaccordeerd. De watertoets is bedoeld om de belangen van het water nadrukkelijk mee te laten wegen bij besluitvorming over ruimtelijke ingrepen. De belangrijkste uitgangspunten zijn dat ruimtelijke besluiten geen belemmering mogen vormen voor het vasthouden, bergen en afvoeren van water in het deelstroomgebied.

PKB Ruimte voor de Rivier

In 2001 is de planfase van Ruimte voor de Rivier gestart. Daarin zullen maatregelenpakketten worden beschreven waarmee het maatgevend debiet van de Rijn, dat in 2001 is verhoogd naar 16.000 m³/s, uiterlijk in 2015 binnen de nu geldende veiligheidsnormen kan worden afgevoerd. Om de kans op overstroming langs de rivieren op het vereiste niveau te handhaven, is een goede mix van ruimtelijke en technische maatregelen noodzakelijk. Dit staat in het kabinetstandpunt, dat eind 2000 is uitgebracht. De planfase zal resulteren in een PKB Ruimte voor de Rivier; de Startnotitie PKB/MER is in voorbereiding. Ruimtelijke kwaliteit is een neven-doelstelling. Er wordt ook gekeken naar de resultaten van de Spankrachtstudie. Een landelijk en twee regionale projectbureaus (boven- en benedenrivierengebied) zijn met de uitvoering van de planfase belast. Om het gedachtegoed van Ruimte voor de Rivier ook wettelijk te regelen, wordt een herziening van de Wet op de Waterkering voorbereid.

De Watertoets

De staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat presenteerde op 31 oktober 2001 de watertoets in de vorm van een bestuurlijke notitie en een honderd pagina's tellende handreiking voor de praktische toepassing. Het Bestuurlijk overleg waterbeleid 21^e eeuw, waarin het Rijk, de provincies (IPO), de gemeenten (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en de waterschappen (Unie van Waterschappen) participeren, gaf daarmee invulling aan een van de acties uit de Startovereenkomst waterbeleid 21^e eeuw. Deze overeenkomst is op 14 februari 2001 ondertekend.

De toets vormt een verbindende schakel tussen waterbeleid en ruimtelijke ordening en is daarom verankerd in de vijfde Nota over de ruimtelijke ordening deel 3 en het Structuurschema Groene Ruimte 2. In de Bestuurlijke notitie Watertoets en de Handreiking Watertoets wordt ingegaan op de relatie met de milieueffectrapportage en de plek van de watertoets in de diverse plan- en besluitvormingsprocedures. Ook is een vervolgtrajec aangegeven met zaken als implementatieprojecten, opleidingen en communicatie, en een helpdesk.

De watertoets is bedoeld om de belangen van het water nadrukkelijk mee te laten wegen in de besluitvorming op grond van onder andere de *Wet op de ruimtelijke ordening*, de *Tracéwet*, de *Landinrichtingswet* en de *Ontgrondingenwet*. Met de toets krijgt water een zwaardere status in de procedures. De belangrijkste uitgangspunten zijn dat ruimtelijke besluiten geen belemmering mogen vormen voor het vasthouden, bergen en afvoeren van water in het deelstroomgebied en niet mogen leiden tot een toename van de verdroging van natuurgebieden of verslechtering van de waterkwaliteit. Nieuwe stedelijke uitbreidingsplannen mogen niet leiden tot wateroverlast in andere delen van het deelstroomgebied. Het instrument watertoets ontleent zijn juridische status aan de bestuurlijke accordering door de partners van de startovereenkomst en aan de opname in de PKB vijfde Nota ruimtelijke ordening, deel 3 en in het Structuurschema Groene Ruimte deel 2. In de Tweede Kamer is de wens geuit om de watertoets ook wettelijk te verankeren, onder meer in de *Wet op de ruimtelijke ordening/Besluit ruimtelijke ordening*.

Watertoets en pijlijnprojecten

De datum waarop de startovereenkomst is getekend is een belangrijke datum voor het onderscheid tussen zogenaamde pijlijnprojecten en nieuwe projecten. In de startovereenkomst wordt gesteld dat de watertoets moet worden toegepast op alle nieuwe – vanuit waterhuishoudkundig oogpunt relevante – ruimtelijke plannen die op 14 februari 2001 nog niet voor de inspraak ter inzage waren gelegd of in het kader van artikel 10 van het *Besluit ruimtelijke ordening* aan medeoverheden waren aangeboden. Voor plannen waarvan de procedures nu nog moeten worden gestart is het duidelijk dat het proces van de watertoets wordt gevolgd. Minder duidelijk is hoe de watertoets moet worden toegepast bij reeds gestarte procedures van trajecten die meerdere inspraakmomenten kennen. Voor al langer lopende planprocessen geldt in principe dat alleen een watertoets moet worden toegepast als er geen besluiten zijn genomen vóór 14 februari 2001. Wanneer er wel een besluit is genomen vóór die datum dan wordt het project aangeduid als pijlijnproject en valt het als zodanig niet onder de werking van de watertoets. Verwarrend in dit opzicht is de term 'besluit'. Wat is een besluit en wat niet? Het gaat hierbij om het eerste besluit in de formele of publieke ruimtelijke plan- of besluitvormingsprocedure (deze procedures zijn opgenomen in de *Handreiking Watertoets*). Tegelijkertijd moeten rijkspartijen rekening houden met vigerend beleid, zeker wanneer het beleid door het desbetreffende ministerie is geformuleerd. Dus wanneer het ministerie van V&W zelf de initiatiefnemer is, mag ook bij projecten waarover al een besluit is genomen vóór 14 februari 2001 worden verwacht dat zoveel mogelijk in de geest van de watertoets wordt gewerkt. Daarbij geldt nadrukkelijk het door alle partijen onderschreven WB21-beleid, met het uitgangspunt 'niet afwentelen' (bestuurlijk, financieel en geografisch). Het verdient aanbeveling om in dit soort situaties toch een waterparagraaf op te nemen. Per pijlijnproject zouden de mogelijkheden om in de geest van de watertoets te handelen moeten worden beoordeeld en afgewogen.

Waterparagraaf

De watertoets is een instrument in een proces van informeren, meedenken, adviseren, afwegen en besluiten. Belangrijk is dat initiatiefnemer en waterbeheerder elkaar vroegtijdig informeren. Ieder ontwerp- of voorontwerpplan en -besluit dient een waterparagraaf te bevatten. In deze paragraaf staat informatie over het betreffende deel van het watersysteem met een beschrijving van de positieve en negatieve effecten van het plan op de waterhuishouding. Welke effecten in de waterparagraaf worden beschreven, moet in een vroeg stadium door de waterbeheerder in overleg met de initiatiefnemer worden aangegeven.

Een tweede onderdeel van de waterparagraaf is het wateradvies. De waterbeheerder stelt het advies op. In het advies beoordeelt hij de informatie over het watersysteem en de beschrijving van de effecten. Daarnaast geeft hij aan wat hij van het plan of besluit vindt. Het derde deel bestaat uit de reactie van de initiatiefnemer op het advies van de waterbeheerder.

Om deze waterparagraaf goed te kunnen invullen, zijn de inbreng van de waterbeheerder en het contact tussen waterbeheerder en initiatiefnemer van groot belang. In het pijlenschema is aangegeven op welke momenten er contact nodig is en welk type informatie moet worden uitgewisseld.

Fasen ruimtelijke plan- en besluitvorming in de tijd

Initiatief

Initiatiefnemer:

informeren en vroegtijdig betrekken waterbeheerder bij initiatief

Overleg

Waterbeheerder:

verstrekken informatie over wateraspecten, compenseren in/buiten plangebied en informeren eventuele andere waterbeheerders

Nota planbeoordeling

Beoordelaar:

aangeven indicatieve ruimtelijke ontwerprichtlijnen en compensatierichtlijnen

Ontwerp

Initiatiefnemer:

ontwerpen met behulp van indicatieve ruimtelijke ontwerprichtlijnen

Advies

Waterbeheerder:

beoordelen ontwerp op wateraspecten en adviseren over effecten en compensatie

Afweging

Initiatiefnemer:

afwegen wateraspecten in ontwerp en verantwoorden in waterparagraaf

Beoordeling

Beoordelaar:

beoordelen procedure en inhoudelijke uitkomst watertoets

Colofon

© 2002
Commissie Integraal Waterbeheer

Tekst
Projectteam voortgangsrapportage
Water in Beeld 2002

Assistentie
Ingenieursbureau 'Oranjewoud' bv

Productie en bewerking
Bijnsdorp Communicatie Projecten (BCP) –
Amsterdam

Fotografie
Tineke Dijkstra – Den Haag

Vormgeving kaarten en grafieken
Dik MacKlut – Den Haag

Grafische vormgeving
Dick en Erik Visser – Op Stand – Den Haag

Litografie
Hoenke prepress – Breda

Druk
Broese en Peereboom – Breda

Adres voor meer informatie en nabestellen
van rapporten
Commissie Integraal Waterbeheer
Postbus 20906
2500 EX Den Haag

